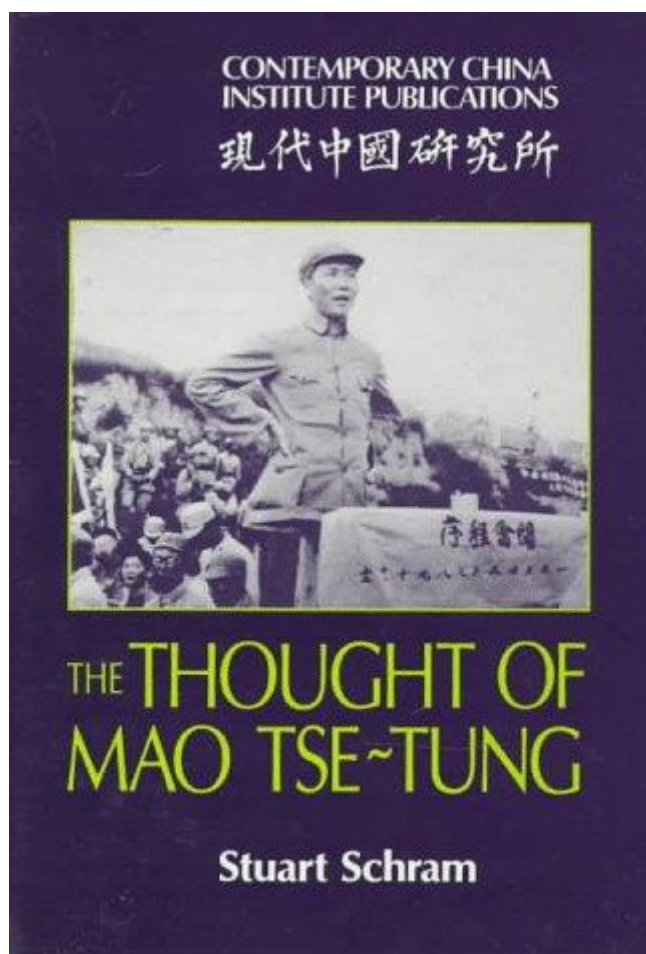

Stuart Schram

Mao Tse-tungs tänkande

Den svenska översättningen har utförts av *Björn Erik Rosin*

Innehåll

Martin F: Stuart Schram om Maos tänkande	1
Lästips	2
Bilaga: Göran Leijonhuvud om Stuart Schram	3
Inledning.....	5
Del 1: Mao Tse-tungs tänkande till 1949	14
Nationella motsättningar och sociala motsättningar 1937-1940.....	14
Mao Tse-tungs tänkande segrar 1941-1949	29
Del 2: Mao Tse-tungs tänkande från 1949 till 1976.....	32
Maos sökande efter en "kinesisk väg"	32
Kulturrevolutionens ideologi.....	41
Sammanfattning	48

Martin F: Stuart Schram om Maos tänkande

Stuart Schram [1924–2012] är en av västvärldens främsta Mao-kännare. Han är författare till flera böcker och ett stort antal artiklar om olika aspekter av Kina. Han har även insamlat och (till engelska) översatt och kommenterat ett stort antal av Maos texter. * Schrams mest omfattande arbete är mastodontverket *Mao's Road to Power: Revolutionary Writings 1912-1949*, där Schram försökt samla allt som finns bevarat av det som Mao skrev och sade innan revolutionens seger. Av de 10 volymer som är planerade av detta verk, har hittills kommit ut 8, vilka täcker perioden fram till juli 1945.

Att Schram är mycket väl insatt i Maos tänkande är ovedersägligt. Hans rykte bland sinologer är mycket gott och han ses som en föregångare och nestor när det gäller seriös Kina-forskning.

Schram intresserar sig särskilt för hur Maos tänkande utvecklades. Han är imponerad av Mao och hans verk, men han är inte *okritisk* – tvärtom läser och analyserar han Mao med ett öppet och kritiskt sinnelag. Det gör hans synpunkter och iakttagelser extra intressanta och viktiga för den som verkligen vill förstå.

Boken *The Thought of Mao Tse-tung* (Cambridge University Press, 1989) är Schrams viktigaste försök att analysera Maos tänkande och hur detta utvecklades över tid, dvs hur Maos syn på marxismen och dess tillämpning på kinesiska förhållanden växte fram och förändrades från början av 1920-talet till mitten av 1970-talet.

Nedan återges 5 avsnitt ur denna bok i svensk översättning: bokens inledning och avslutande sammanfattning, samt tre utdrag som handlar om åren 1937-1949 (dvs fram till revolutionens seger), åren 1959-1965 (dvs tiden efter Stora språnget fram till inledningen av kulturrevolutionen), samt kulturrevolutionen. Utdragen inleds med introduktioner som redogör för vad de utelämnade avsnitten handlar om.

Stavning av kinesiska namn

Schram använder det äldre Wade Giles-systemet för att skriva kinesiska namn (inte det modernare *pinyin*-systemet) och detta har bibehållits nedan, men här följer en lista med *pinyin*-motsvarigheterna till de vanligaste namnen som förekommer i texten.

Wade Giles	Pinyin
Ch'én Po-ta	Chen Boda
Ch'én Tu-hsiu	Chen Duxiu
Ch'in Shih-huang	Qin Shi Huang
Chou En-lai	Zhou Enlai
K'ang Sheng	Kang Sheng
Kuomintang	Guomindang
Lin Piao	Lin Biao
Liu Shao-ch'í	Liu Shaoqi
Mao Tse-tung	Mao Zedong
Su Tung-p'ó	Su Dongpo
Sun Yeh-fang	Sun Yefang
T'ien Chia-ying	Tian Jiaying
Yuan Shih-k'ai	Yuan Shikai

* På svenska finns av honom Mao-biografen [Mao Tse-tung](#) (1966) samt en samling Mao-texter [Politiska skrifter: Tal och brev 1956-71](#) (båda böckerna finns på marxistarkivet).

Använda förkortningar av namn på citerade arbeten

CHOC: *Cambridge History of China* (15 volymer)

CQ: *China Quarterly* (tidskrift)

MTTC: *Mao Tse-tung chi*

PTMT: Schram, *The political thought of Mao Tse-tung* (1963 års upplaga)

TSYC: *Tang-shih yen-chiu* (Forskning om partihistoria)

Lästips

Om man vill bilda sig en välgrundad uppfattning om Maos tänkande och hur det utvecklades, då duger det inte att ta del av enbart auktoriserade, officiella versioner av Maos texter. För det första är det bara en liten del av Maos arbeten som överhuvudtaget publicerades på detta sätt, men ännu viktigare är att de officiella texterna för det mesta är kraftigt reviderade och därför ger en tillrättalagd bild av vad Mao ursprungligen sade/skrev.

För att göra Maos tänkande rättvisa behöver man följaktligen tillgång till texter i originalskick. Och sådana finns i stort antal, t ex i tidskrifter, och andra trycksaker publicerade före 1949. Vad gäller tiden efter 1949 så framkom mycket via icke-officiella kanaler under kulturrevolutionen, men efter Maos död har även mycket publicerats via officiella kanaler.

Den mest kompletta samlingen (på engelska) av Maos texter är Schrams ovannämnda *Mao's Road to Power: Revolutionary Writings 1912-1949*. Detta arbete är ovärderligt för den som seriöst vill tränga in Maos tänkande före revolutionens seger, ty Schram har inte bara insamlat och översatt mängder av texter som inte finns tillgängliga någon annanstans, utan han har också noga redogjort för texternas bakgrundshistoria samt systematiskt noterat skillnader mellan olika versioner (i synnerhet ändringar som gjorts i senare officiella versioner). Dessutom har texterna försetts med förklaringar och annan information.

Schrams studier av Maos tänkande är dock inte problemfritt. Schram är en ytterst framstående expert på Maos *tänkande*, men när det gäller Kinas socio-ekonomiska och politiska förhållanden och utveckling, som utgör de ramar inom vilka Mao verkade, då är Schram inte lika suverän. Detta hänger ihop med att Schram inte är marxist och därför inte heller lägger särskilt stor vikt vid sådana frågor – hans huvudintresse gäller ideologi. Därför behöver Schram kompletteras, vilket marxistarkivet också har gjort och ytterligare kommer att göra.

I detta sammanhang kan det vara av intresse att ta del av artikeln ["Guardian" och Kina](#) av Dick Roberts, som är en polemisk, ganska kortfattad kritisk analys av Maos och det kinesiska kommunistpartiets politik fram till revolutionens seger 1949.

En text som ger mer kött på benen vad gäller kulturrevolutionen ges i det utdrag ur Philip Shorts Mao-biografi som finns i utdrag på marxistarkivet: [Mao och kulturrevolutionen](#).

Och allra sist bör här nämnas Maurice Meisners viktiga bok *Mao Zedong, A Political and Intellectual Portrait*, (2007) som på ett övergripande sätt analyserar och värderar Maos tänkande utifrån en marxistisk utgångspunkt – marxistarkivet kommer att inom kort publicera stora delar av detta arbete i svensk översättning.¹

Se även Roderick MacFarquhars artikel [Till minne av Stuart Reynolds Schram, 1924-2012](#), som ger en intressant redogörelse för Stuart Schram och hans verk, samt följande bilaga som (med författarens godkännande) är hämtad från Göran Leijonhufvuds läsvärda bok *Pionjär och veteran – 50 år med Kina*. (som kom ut 2014)².

MF i december 2016 (kompletterat 5/5 2017)

¹ Den finns nu (25/4 2017) på marxistarkivet: [Mao Zedong – Ett politiskt och intellektuellt porträtt](#)

² För recensioner, se [Göran Leijonhufvud om Kina under 50 år](#)

Bilaga: Göran Leijonhuvud om Stuart Schram

Ur Pionjär och veteran – 50 år med Kina (2014), s 75-78

Jag tyckte att det fanns ännu fler spännande saker hos Mao Zedong som marxist som stack ut. Det var den amerikanske sinologen och banbrytande Maospecialisten Stuart R. Schram som hjälpte mig att se de sakerna. De särdrag som han vaskade fram ur Maos digra samling av tal och artiklar gjorde intryck på mig. Mina häftade exemplar från Schrams bokserie är också spröda i ryggen efter min flitiga användning för nästan femtio år sedan.

Ett genomgående tema hos Stuart Schram är hur mycket Mao Zedong betonar att människan genom medvetna handlingar kan behärska naturen och historiens förlopp. Där går han emot traditionella kinesiska tankar hos framför allt daoisterna om att människan bör anpassa sig till naturen, och där visar han sig också påverkad av västerländska idealistiska filosofer.

På samma gång är det en övertygelse som inte heller går ihop med den dialektiska materialismens uppfattning om historiens lagbundenhet. Den dialektiska materialismen är ju ett viktigt inslag i marxismen, det vill säga uppfattningen att utvecklingen i naturen och materien och samhället drivs framåt genom motsatsernas spel. Kampen mellan de två motsatta lägren eller klasserna i samhället går in i en allt skarpare konflikt där den ena klassen till slut utplånas, enligt Karl Marx.

Maos idealistiska övertygelse visar sig tidigt i hans studieanteckningar från 1917:

Även om vi är förutbestämda av naturen, är vi också en del av naturen. Således, om naturen har makt att bestämma över oss, har vi också makt att bestämma över naturen; även om vår makt är ringa, kan man inte säga att den inte påverkar naturen.

Mao övergav egentligen aldrig den ståndpunkten. Han trodde alltså på viljans kraft. Han trodde på att kunna förändra historiens förlopp genom att mobilisera massorna, eller genom andra medvetna handlingar. Schram kallar honom ”voluntarist”, ett begrepp som utgår från latinets *voluntas*, ”vilja”. Inom filosofin är ”voluntarism” den doktrin som säger att viljan är den grundläggande eller dominerande faktorn hos individen och i universum.³

Maos vilja att driva utvecklingen framåt bottnade dels i Kinas påfallande efterblivenhet, dels i hans egen otåliga läggning. Han kan också ha varit motiverad av ett revanschbehov gentemot fadern och mot ryska och andra rådgivare från den Kommunistiska internationalen som han tidigt kom på kant med.

Som den bondeson han var såg han bönderna som den viktigaste delen av proletariatet i Kina. Hans noggranna undersökningar i unga år av de sociala och ekonomiska förhållandena på landsbygden förstärkte den övertygelsen. Därför pläderade han för att kommunistpartiet framför allt skulle organisera bönderna till uppror och bygga på deras vilja till förändring.

I den frågan kom han alltså i konflikt med Moskva och den Kommunistiska internationalen (Komintern), men även med andra ledare i det kinesiska kommunistpartiet. Alla dessa krafter betonade att det var proletariatet i städerna som skulle organiseras och att det i första hand var städerna som skulle vinnas för revolutionen. I denna principfråga utkämpade Mao flera bittra strider inom partiet och fick använda all sin envishet, slughet och karisma innan han kunde bli partiets ledare 1935.

Mao var samtidigt en leninistisk revolutionär. Han ansåg att kommunistpartiet var proletariatets förtrupp och revolutionens nav, och att organisation var viktigt. I sina tal och texter resonerade han i marxistiska termer. Men han bottnade i den kinesiska traditionen och han var nationalist. Att återupprätta Kinas heder och ära var viktigare än världsrevolutionen – fast just

³ *Voluntarism* står i motsättning till marxismen. Maos voluntarism brukar ortodoxa marxister se som *ett* uttryck för att Mao inte kan betraktas som en riktig marxist. – MF

den slutsatsen hos Schram reflekterade jag inte så mycket över då.

Ett tillfälle då Mao Zedong verkligen ville visa viljans makt över materien och mobilisera folkets massor för att dramatiskt ändra historiens förlopp var Stora språnget 1958. Han beredde marken genom uttalanden som detta:

Förutom andra egenskaper har Kinas 600 miljoner människor två särtecken; för det första är de fattiga och för det andra är de oskrivna blad. Det kan verka som någonting dåligt, men det är i själva verket en bra sak. Fattiga människor vill ha förändring, de vill åstadkomma något, de vill revolution. Ett blankt pappersark har inga fläckar och på ett sådant kan de nyaste och vackraste ord skrivas, och de nyaste och vackraste bilder målas.

Dessa berömda ord, som Stuart Schram citerade, innebär att Mao såg kineserna som ”blanka” eller som tomma kärl som kunde fyllas med innehåll och fås att vilja revolution. Och Mao fick verkligen miljoner och åter miljoner av kineser att offra sig för hans dröm att hinna ifatt de utvecklade industriländerna på rekordtid genom Stora språnget. Men få händelser illustrerar så väl hur viljans makt kan leda fel som när Kinas bönder försökte göra stål genom att smälta ner kökspannor och jordbruksredskap.

Stora språnget ledde till svält och enorma umbäranden. På 1960-talet var vi utomstående inte medvetna om hela vidden av denna katastrof, utan det som då imponerade på mig och andra unga intellektuella i väst var Maos viljekraft, hans himlastormande ambitioner.

Inte förrän i början av 1980-talet började en djupare kunskap om svältåren 1959-1961 sippra ut. Dittills hade de flesta accepterat partiets förklaringar om att det framför allt var klimatet som orsakade missväxten, i kombination med att Sovjet drog in sitt bistånd när den ideologiska konflikten ökade till stormstyrka. Men numera står det klart att orsakerna till det monumentala misslyckandet var en kombination av Mao Zedongs ledarstil – storstilad och oförsonlig – och flera systemfel. Det var människan och systemet, inte naturen, som skapade katastrofen.

Med facit i hand är det ytterst tveksamt om Kina hade kunnat bli ett sådant drömsamhälle för många av oss i väst på 1960-talet om vi hade känt till hela sanningen om de förödande missgreppen de där mörka åren.

Det misslyckade språnget var ett utslag av Maos förtjusning över begreppet ”den permanenta revolutionen” eller ”den ständiga revolutionen”. Stuart Schram ser detta som kulmen på Maos voluntarism. Mao omsatte ”den ständiga revolutionen” i masskampanjer som skulle avlösa varandra för att undvika den försoffning som han såg i Sovjetunionen och Östeuropa.

Det var denna vilja till ständig förnyelse som jag också blev fascinerad av. Och jag tyckte att den kulturrevolution som bröt ut under mitt första Kinabesök 1966 passade in i det mönstret, med sin djärva antibyråkratiska anda.

Jag tror att Stuart Schrams böcker gjorde två saker med mig. Han frilade spännande och avvikande drag hos Mao som ökade min nyfikenhet på den kinesiske ledaren och byggde upp en viss beundran. Samtidigt gjorde Schrams lugna akademiska sätt att analysera och problematisera Maos budskap att jag ändå fick en viss distans till denna starka ledargestalt.

Stuart Schram ser till slut Mao Zedong som en romantiker och en nationalist. Politikens kärna för Mao blev att stimulera flödet av massornas energi, med sig själv som inkarnationen av massornas vilja.

Jag har nog Schram att tacka för att jag inte blev en bokstavstroende maoist som sprang omkring och viftade med den lilla röda på gatorna hemma i Stockholm – såsom ett antal jämnåriga vänsterintellektuella gjorde.

Inledning

Ur Stuart Schram, *The political thought of Mao Tse-tung* (sid. 1-12)

Denna bok handlar om revolution i Kina under 1900-talet och Mao Tse-tungs roll i utformandet av denna revolution. Maos inflytande utövades i olika former, bland annat i form av beslut som avgjorde händelseförloppet och även genom att odla myter kring sin egen person, framför allt under de senare åren. Det mest omfattande, och förmodligen mest varaktiga uttrycket för hans bidrag till den kinesiska revolutionen var emellertid Mao Tse-tungs tänkande. Mitt syfte är att belysa utvecklingen av detta tänkande och därmed även sprida ljus över andra aspekter av Mao och hans epok.

”Idéer växer fram ur historien; de skapar också historia”, skrev jag i början av mitt första försök att ge en sammanfattande framställning av Mao Tse-tungs tänkande.¹ Även om detta påstående helt klart är sant, förmedlar det en alltför enkelspårig och schematisk syn på de frågor som vi har att göra med. Det ger sken av (särskilt när jag utarbetade det för två decennier sedan) att idéer sammasätts utifrån en rad olika källor och att de efter att ha formulerats tillämpas för att uppnå vissa mål. Men både innehållet i Maos idéer och hur de fungerade förändrades i själva verket ständigt i samband med att de tillämpades, även om det fanns viktiga inslag av kontinuitet som baserades såväl på Maos egen karaktär som på den kinesiska verkligheten.

Stadierna i denna process, substansen i Maos tänkande under varje stadium, och de influenser som ledde till betydande förändringar och innovationer, utgör huvudtemat för detta arbete som helhet. I denna inledning görs några preliminära betraktelser om den kinesiska revolutionen och Maos roll i densamma.

Hittills har jag använt begreppet ”revolution” utan att specificera vad jag menar med det. Ingen exakt och noggrann definition går att göra förutom på basis av en revolutionsteori, och jag är inte ute efter att tillfoga ytterligare en sådan teori eller paradigm till dem som redan finns. För det aktuella syftet räcker det med att fastslå att med revolution, till skillnad från andra förändringar, syftar jag på en förändring som är långtgående, snabb och inbegriper inslag av brytning eller diskontinuitet med det förgångna. Samtliga dessa kännetecken är förstås något dubbeltydiga. Vidden av och hastigheten hos förändringarna är inte bara en gradfråga, utan gränsen mellan kontinuitet och diskontinuitet innebär en bedömning av vilka delar av verkligheten som är avgörande för att bestämma karaktären av eller kvaliteten hos den fråga som studeras. Men tillsammans bör dessa tre indikatorer räcka för den sorts företeelse som diskuteras.

Går det att tala om *den* kinesiska revolutionen på 1900-talet? Har det varit en kontinuerlig revolutionär process sedan seklets början, eller t o m sedan 1800-talet, en process där varje fas utgjort den logiska och oundvikliga följderna av vad som hänt innan? Eller har det varit en rad diskreta revolutionära förändringar, som inte nödvändigtvis är sammanfogade genom någon obeveklig orsakskedja?

När man granskar den frågan är det bra att inte bara skilja mellan successiva faser, utan också mellan olika dimensioner eller aspekter av revolution: politisk revolution, nationell revolution, kulturell revolution, social revolution, ekonomisk revolution, teknologisk revolution. Mao själv talade genom åren många gånger om alla sex av dessa olika revolutioner. I likhet med Lenin såg han politiken som ”den röda tråden” och erövringen av politisk makt som nyckeln till alla andra dimensioner av förändringen. Samtidigt såg han nationell, kulturell och social revolution som ett oundgängligt komplement till den politiska

¹ S Schram, *The political thought of Mao Tse-tung*, i fortsättningen *PTMT*, s. 15 (Första upplagan 1963 började med samma mening.)

revolutionen om den skulle kunna fullbordas.

En första politisk revolution (i Kina betecknad som ”borgerlig” till sin karaktär) hade redan ägt rum innan Mao börjat spela en obetydlig roll i kinesisk historia. Revolutionen 1911 var förvisso en diffus och inte helt glasklar händelse. Den var inte organiserad, kontrollerad eller genomförd av någon tydligt definierad politisk kraft, som segern 1949 eller ens Chiang Kai-sheks upprättande av en nationell regering 1927. Sun Yat-sen, Huang Hsing och de organisationer de ledde hade bidragit till att skapa förutsättningarna för störtandet av monarkin, men de hade varken startat resningen den 10 oktober 1911 eller lyckats bestämma dess konsekvenser. Men genom att en gång för alla ha bringat tanken på kejsardöme i varrykte banade revolutionen 1911 väg inte bara för ytterligare politiska förändringar, utan också för andra former av revolution.

Hur betydelsefull den regimförändring som skedde 1911 än var, kan man också säga att Ch'ingdynastins fall var kulmen på en process som varit på gång sedan början av 1800-talet. Den var heller inte bara en följd av västlig påverkan under perioden efter Opiumkriget. De underliggande orsakerna var till stor del interna: befolkningsexplosionen i slutet av 1700-talet och början av 1800-talet och uppkomsten av andra ekonomiska och sociala krafter, som den gamla ordningen inte klarade av att hantera. Ändå skulle utlänningarna påskynda slutet för dynastin, även när de stödde den, och dessutom genom sin närvaro tillfoga faktorer till den revolutionära ekvationen.

Nationell jäsning blev alltmer märkbar i Kina från 1840 och framåt. Utländsk inblandning och inkräktande på kinesiska rättigheter från europeisk, amerikansk och japansk sida hade snabbt nått en nivå som inte bara ledde till främlingsfientliga reaktioner bland bönderna, utan också en känsla bland nästan alla kategorier inom den politiska och intellektuella eliten i Kina, att något måste göras. På 1850-talet hade Marx och Engels talat om Taipingupproret som ”en väldig revolution” och som ”ett folkkrig för att bibehålla Kinas nation” (idag skulle vi tala om ”nationellt befrielsekrig”).² Hur som helst fanns ett motiv för nationell revolution, som snart tog sig modernare former än som varit fallet under Taipingupproret eller Boxarupproret.

Dessa nationalistiska stämningar hade givetvis bidragit till den politiska revolutionen 1911 inte bara genom att Manchuhärskarna från Ch'ingdynastin sågs som en främmande ras utan framför allt att de ansågs göra ett dåligt jobb och därmed, enligt traditionen, ha förlorat sitt Mandat. Vända inför utsikterna till *wang kuo mieh chung* – att staten (eller nationen) skulle gå förlorad och rasen utplånas – fick allt fler kineser att övergå från reformlägret till revolutionens läger.

Ett sådant avvisande av den kejserliga idén utgjorde en revolution i kinesisk politisk kultur, men det var också resultatet av de kulturella förändringar som varit under uppsegling sedan mitten av 1800-talet. Införandet av västliga idéer, först bitvis och sedan i stor skala, och det drastiska omformandet av Kinas egen tradition genom detta inflytande, hade lett till nya tendenser i tänkandet som bara kan betecknas som revolutionära, även före uppkomsten av Fjärde maj-rörelsen. Således gav den nationella revolutionen och kulturella revolutionen varandra näring ömsesidigt.

I den politiska revolution som följde på resningen i Wuhan hade Mao Tse-tung, som soldat i den revolutionära armén, bara haft en obetydlig roll. Under den tilltagande kulturrevolutionen under Fjärde maj-perioden, och de allt mäktigare och organiserade uttrycken för nationalism, från efterspelet till de Tjugoen kraven 1915 till 30 maj-rörelsen 1925 och händelserna 1926-27 var han en betydande men ännu inte någon dominerande aktör. Även om Mao inte var den som initierat den sociala revolution som uppstod på 1920-talet i form av stridbarhet bland

² K Marx, ”Revolution in China and in Europe”, 20 maj 1853; F Engels, ”Persia and China”, 22 maj 1857. För utdrag, se H Carrère d'Encausse och S Schram, *Marxism and Asia*, s. 119-121, 123-124.

bönderna (den äran tillfaller Peng P'ai) var han den mest framgångsrike representanten för den och den som kanaliserade den i form av gerillakrigföring från baser på landsbygden.

Innebär detta att Mao Tse-tung var en "bonderevolutionär", som många skribenter gjort gällande i decennier? En del har hävdats detta enbart på grund av att han insåg den revolutionära potential som fanns bland bönderna, och gjorde revolution på landsbygden. Andra har gått mycket längre och hävdats att Mao 1927 inte bara tillsvidare vände sig bort från städerna, utan fullständigt avvisade allt tal om arbetarklassens ledande roll eller någon som helst roll för den intellektuella eliten i städerna och gjorde sig själv till tjänare åt de utopiska strävandena som låg inneboende hos bönderna.

Att Mao Tse-tung mobiliserade bönderna för att göra revolution är odiskutabelt; att han blint följde böndernas idéer i stället för att leda dem är uppenbart absurt. Bevisen för hans uppslutning bakom den leninistiska synen på avantgardepartiet, i teori som i praktik, är ovedersägliga. Tesen om en total brytning mellan den kinesiska revolutionen före 1927, som dominerades av städernas intellektuella elit, och den kinesiska revolutionen därefter under Maos ledning, då städernas elit inte spelade någon roll, är ohållbar. Det förblir sant att Maos medvetenhet om böndernas centrala ställning i det kinesiska samhället, och det inflytande som vissa agrara ideal utövade på honom, bestod ett halvsekel, från mitten av 1920-talet till 1976, och vävdes samman till ett komplext kontrapunktiskt mönster med direkt marxistiska och "ortodoxa" inslag i hans tänkande.

Å andra sidan var Maos syn på revolutionen anmärkningsvärd genom den vikt han lade inte bara vid de utbildade individer, som tjänade som partiets teoretiker och organisatörer, utan vid intellektuella i allmänhet. "Hela den revolutionära rörelsen i Kina har sitt ursprung i aktioner av unga studenter och intellektuella som vaknat", förklarade Mao 1939 i ett avsnitt som senare togs bort från hans tal i samband med årsdagen av Fjärde maj-rörelsen.³ Han tillade förvisso att denna rörelse, som startats av intellektuella, bara kunde uppnå målet att besegra "imperialismen" och "feodalismen" om den gick samman med "huvudkraften" som bestod av arbetare och bönder. Det kategoriska uttalandet att den inledande drivkraften kom från unga studenter och intellektuella återspeglar icke desto mindre en sida av Mao Tse-tungs egen personliga syn på den kinesiska revolutionen under 1900-talet.

Det var ett synsätt som skulle förbli anmärkningsvärt oföränderligt från tiden för Fjärde maj-rörelsen och framåt. "Världen är vår, nationen är vår, samhället är vårt", skrev han i augusti 1919. "Om inte vi talar, vem ska då tala? Om inte vi agerar, vem ska då agera?"⁴ Här underförstås inte bara att Kinas öde ligger i händerna på hans generation, utan en viss syn på, tydligare formulerad i den nyss citerade texten från 1939, relationerna mellan olika delar av den revolutionära processen som jag har diskuterat. Många år senare, i sina kommentarer gjorda 1959-60 till en sovjetisk lärobok om politisk ekonomi, skulle han sammanställa dessa insikter i en direkt formulerad teori om historiska orsakssammanhang:

All revolutionär historia visar att den fulla utvecklingen av nya produktivkrafter inte är en nödvändig förutsättning för omvandling av efterblivna produktionsförhållanden. Vår revolution började med marxist-leninistisk propaganda, som bidrog till att skapa en ny allmän opinion i samhället och därmed att driva på revolutionen. Först när den efterblivna överbyggnaden störtats under revolutionen, gick det att riva ned de gamla produktionsförhållandena. När detta skett och nya produktionsförhållanden upprättats låg vägen öppen för skapandet av nya samhälleliga produktivkrafter ...

Det är en allmän regel att det inte går att lösa frågor om ägande och gå vidare med att utveckla

³ Schram, *PTMT*, s. 354-355; *Mao Tse-tung chi*, i fortsättningen *MTTC*, 6, s. 332.

⁴ Mao Tse-tung, "The great union of the popular masses", övers. S Schram, *The China Quarterly*, i fortsättningen *CQ*, 49 (jan-mars 1972), s. 84.

produktivkrafterna i stor skala innan man påverkat folkopinionen och tagit den politiska makten.⁵

Uppfattningen som här kommer till uttryck, att även om förändringar kan utlösas av en inkrementell utveckling av produktivkrafterna, så är grundläggande förändringar bara möjliga efter en politisk revolution som förberetts och möjliggjorts genom mobilisering av folkopinionen, står i samklang med Maos ständiga betoning av vikten av medveten verksamhet, subjektiva krafter och överbyggnaden. Det bör emellertid noteras att det schema som skisseras i detta stycke stämmer både på Maos eget liv och det större sammanhanget i kinesisk historia och kultur.

Den industrialisering som inletts av Chang Chih-tung (vilket han mer än en gång pekade ut som startpunkten för den kinesiska revolutionen)⁶ hade inlett en förändringsprocess. Mao Tse-tung och andra, vid den tiden mer framträdande deltagare i Fjärde maj-rörelsen, klarade av att genomföra den kulturrevolution som till sist öppnade dörren för en politisk revolution och därefter för en socialistisk omvandling efter 1949. Så såg Mao på det och så var det. Men när Mao utformade en allmän revolutionsteori utifrån dessa erfarenheter, så följde han också en djupt rotad strömning i Kina. Intellectuella hade inte bara spelat en avgörande roll i det politiska systemet i Kina i över 2 000 år, utan i ett samhälle som styrdes i enlighet med det skrivna ordet krävde ”skapandet av folkopinion” nödvändigtvis deltagande från de som hanterade pensel och penna, vilket var fallet 1919. Mao Tse-tung såg detta som något självklart; det är tveksamt om han ens var medveten om skillnaderna mellan Kina och andra kulturer, som inte på detta sätt var baserade på en skriftlig tradition. Med andra ord var han inte så mycket en ”bonderevolutionär”, utan en intellektuell med bonderötter som var inbegripen i en revolution, på ett sätt som han i en annan tidsålder kunde ha tillämpat på regeringskonsten.

Ovan sade jag att Fjärde maj-rörelsen bidragit till segern 1949, och det är allmänt accepterat att så var fallet. Den relativa betydelsen av dessa båda händelser är emellertid mer kontroversiell. Tills helt nyligen har den officiella kinesiska uppfattningen varit att Fjärde maj-rörelsen utgjorde skiljelinjen mellan ”modern” och ”samtida” historia och därmed, underförstått, markerade en mer grundläggande förändring än 1949. I början av 1980-talet övergick man till att tala om att den samtida historien i själva verket börjar med maktövertagandet 1949, eftersom det var detta som banade väg för en förändring av produktionssättet, från kapitalism till socialism. I en auktoritativ artikel i frågan avslöjade Li Hsin att han 1956, då 1919 officiellt antogs som startpunkten för den samtida historien, hade argumenterat för 1949 med utgångspunkt från att produktionssättet var det riktiga kriteriet för en marxistisk periodindelning av historien, men att majoriteten då hade varit av annan uppfattning.⁷ Man kan vara ganska säker på att denna majoritet, som såg Fjärde maj-rörelsen som begynnelsen till den nutida eran, hade Maos stöd.

Li Hsin accepterade att 1919, som Mao hade sagt 1939, markerade början av en ”ny demokratisk” fas av den borgerliga revolutionen, men underströk att det konkret inte skedde någon förändring av det politiska systemet, som också fortsättningsvis dominerades av krigsherrar.⁸ Mao Tse-tung var givetvis medveten om betydelsen av en socialistisk omvandling och skapandet av ett nytt produktionssätt. Men samtidigt såg Mao Fjärde maj-rörelsen, som han själv varit aktiv i, som en epokgörande händelse.⁹

Hur man än ser på den symboliska betydelse som tillskrivs 1919 och 1949, skulle de tre

⁵ *Mao Tse-tung ssu-siang wan-sui* (1969), s. 334, 347; Mao Tse-tung, *A critique of Soviet economics* (övers. Moss Roberts), s. 51, 66-67.

⁶ Se nedan, s. 131. [sidhänvisningen gäller engelska upplagan av boken – avsnittet finns ej översatt]

⁷ Li Hsin, ”Kuan-yü Chung-kuo chin-hsien-tai li-shih fen-ch’i wen-f’i” (Om frågan om periodindelning av modern och nutida kinesiska historia), *Li-shih yen-chiu* 4 (1983), s. 3-6.

⁸ *Ibid.*, s. 4.

⁹ Se boken, s. 77-79. [s. 22-24 nedan]

decennier som skiljer dessa årtal få uppleva framväxten, utvecklingen och den slutliga triumfen för det kinesiska kommunistpartiet. Det går att hävda att kommunisternas segrade för att de kraftfullt arbetade för både en social och en nationell revolution och därmed svarade mot det kinesiska folkets djupt kända behov och mot de strukturella kraven i Kinas nationella och internationella situation. Med tanke på de enorma skillnaderna i rikedom och fattigdom på den kinesiska landsbygden och det gradvisa sammanbrottet för den gamla konfucianska moraliska ordningen och dess ersättande av relationer baserade på skoningslös exploatering, bör förkämparna för en social revolution otvivelaktigt ha haft en klar fördel gentemot sina motståndare.

Men hur fördelaktiga de objektiva omständigheterna än var, var både det faktum att kommunisterna segrade 1949 och hur de använde sin seger inte bara ett resultat av ”den kinesiska revolutionen” i allmänhet. De återspeglade de speciella omständigheter som rådde under kampen om makten och de återspeglade också i inte obetydlig skala det inflytandet som utövades av en man. På gott och ont satte Mao Tse-tung sin prägel på 1900-talets kinesiska revolution. Han förmådde aldrig att driva igenom sin uppfattning oemotsagd och efter hans bortgång har många av hans idéer kritiserats eller modifierats, och en del har förkastats helt och hållet. Men faktum kvarstår, att inflytandet från hans tänkande och ledarskap var så djupgående och allomfattande att det är befogat att beteckna Folkrepubliken Kina som ”Mao Tse-tungs Kina”. Även om hans fotavtryck här och där försvunnit eller utplånats efter hans död, går det inte att ta miste på att de fortfarande är närvarande.

Hur kom det sig att Mao kunde behärska scenen i så hög grad under merparten av fyra decennier? Kort sagt, skulle jag vilja säga, därför att han på så många sätt var representativ för sin tids Kina samtidigt som han i vissa avgörande avseenden var exceptionell. Han föddes till bonde och därför visste han (även om han ett tag glömde bort det under skolåren) att det kinesiska samhällets tyngdpunkt låg på landsbygden. Under Maos barndom och tonår genomgick hans far förvandlingen från fattig bonde till rik bonde och spannmålsköpman, vilket gav Mao en insikt från båda sidor av ojämlikheten i det kinesiska jordbrukssamhället. Också geografiskt kom han från en mellanposition. Han var inte född i någon av de stora kuststäderna, som, hur betydelsefulla de än var, i viss mån var främmande för det lantliga Kina. Inte heller kom han från det avlägsna inlandet, isolerat från främmande influenser och politisk jäsning. Från den tid då T’an Ssu-t’ung 1897 bildade Sydliga studiesällskapet var man i Maos hemprovins Hunan både medveten om och reagerade på nya intellektuella och politiska strömningar.

Det fanns emellertid miljontals unga kineser i Maos generation, som kom från landets geografiska och sociala tyngdpunkt. Vilka var de personliga egenskaper som skilde Mao från de övriga? En som bör noteras redan från början är hans enorma tro på sin egen ledarförmåga. Det var inte bara så att han beundrade starka härskare från öst och väst, från grundarna av Ch’in- och Handynastierna till Peter den store och Napoleon, han var också från ungdomsåren övertygad om sin förmåga att efterlikna dem. Den sortens enorma självförtroende är i sig ingen garanti för att den som besitter detta kommer att spela någon större politisk roll, men det är mycket svårt att bli en effektiv politisk ledare utan det.¹⁰

Ytterligare en faktor som är nära knuten till den tidigare, är att Mao Tse-Tung så starkt identifierade sig med Kina och dess öde. Detta gav upphov inte bara till en häftig och kompromisslös nationalism, utan också till den stora vikt han fäste vid att anpassa teorier av utländskt ursprung, inklusive marxismen, till kinesiska förhållanden och kinesisk kultur. Och två av Maos mest välkända teoretiska bidrag, *Om praktiken* och *Om motsättningar*, kan, innan

¹⁰ För en utförlig diskussion om Mao Tse-tungs ledaregenskaper och ledarroll, se min artikel ”Party leader or true ruler? Foundations and significance of Mao Zedong’s personal power” i S Schram, *Foundations and limits of state power in China*, s. 203-256.

de omformades marxistiskt, spåras tillbaka till urgamla kinesiska tankar: att ”söka sanningen i fakta” (*shih-shihg th'iu-shih*) och den gamla *yin-yang*-dialektiken.

Bondedygder och de intellektuellas kallelse, revolutionär teori och kinesisk tradition – utan tvivel var det på grund av att Mao Tse-tung gav genklang åt, och så väl förkroppsligade, *alla* dessa element, som han var i stånd att spela den roll han gjorde i Kinas historia på 1900-talet. Det sätt som dessa fallenheter kom till uttryck förändrades och utvecklades med tiden, under inflytande av olika historiska omständigheter, inklusive den sammanlagda effekten av hans egna insatser. De olika stadierna i Mao Tse-tungs liv och tänkande, och orsakerna till att nya idéer uppkom vid vissa tillfällen, diskuteras ett efter ett i denna bok. Här kan det vara lämpligt att betrakta de grova dragen i mönstret som helhet.

Om man granskar på frågan inifrån, som den tedde sig för Mao Tse-tungs person och drivkrafter, kan man hävda att hans inställning till det egna tänkandet förändrades genom åren. I sin ungdom var Mao främst intresserad av att finna en utväg ur Kinas problem och övertyga andra om att hans analys var korrekt. I medelåldern fortsatte han att eftersträva förståelse, samtidigt som han också gick in för att lägga fast en doktrin, som skulle vara bindande för hans anhängare. Under hans sista år, när denna tendens förstärktes, förvandlades doktrinen till dogm, eller till rent av rituella besvärjelser. Och likväl försökte han in i det sista mobilisera kunskap om det förgångna i syfte att lägga upp en kurs in i framtiden.

För intellektuella och politiska ledare i Kina är den revolutionära kampens kontext givetvis den första faktorn att ta hänsyn till när man vill tolka Maos tänkande. Samtidigt inser de att de avgörande brytpunkterna kan se olika ut för olika dimensioner av verkligheten. I ett samtal i maj 1982 föreslog sålunda Liao Kai-lung en annan tidsindelning av Mao Tse-tungs liv och tänkande utifrån de olika perioderna av den kinesiska revolutionen i stort.¹¹ Andra författare har inte bara föreslagit en tidsindelning för utvecklingen av Maos tänkande, som skiljer sig från partiets historia, utan dessutom en separat infattning för en viss aspekt av hans tänkande, såsom hans doktrin för partibyggnad, samtidigt som man också framhåller att alla dessa delar är sammanvävda.¹²

Att skilja mellan olika perioder eller faser i Maos liv och tänkande, och de avgörande vändpunkter som ledde från den ena till den andra, är för oss inte en lika känslig och tungt vägande politisk uppgift som för kineserna. Det kan emellertid visa sig fungera som ett användbart analytiskt redskap. Grovt räknat kan utvecklingen av Maos tänkande indelas i sex perioder, var och en omfattande ett decennium:

1917-1927: Mao genomgår en rad olika lärofaser, både under de sista skolåren och i revolutionära organisationer, från Nya Folkets studieförbund till fackföreningar, det kinesiska kommunistpartiet och det socialistiska ungdomsförbundet. Hans färdas från liberalism och pragmatism till leninism, och från ett perspektiv som var inriktat på städerna till ett mot landsbygden, vilket kulminerar med hans arbete i bondeföreningarna mellan 1925 och 1927.

1927-1936: Denna period inleds med att Mao vid det urtima Nödfallsmötet den 7 augusti förklarar att ”politisk makt växer ur en gevärspipa”. Den utmärks av kraftiga svängningar i Maos roll inom det kinesiska kommunistpartiet, från en sidoströmning, till en linje (och kanske en fraktion) i kampen om ledningen under Kiangsisovjeten och sedan, efter Tsun-yi-

¹¹ Lia Kai-lung, ”Kuan-yü Mao Tse-tjng kung-kuo p'ing chia ho she-hi-chu-i kao-tu min-chu-tui Shih-la-mu chiao-shou lun Mao Tse-tung ti chi p'ien wen-chang ti p'ing-shu” (Om bedömningen av Mao Tse-tungs förtjänster och brister och socialistisk demokrati på hög nivå – en kommentar och värdering av flera artiklar av professor Schram om Mao Tse-tung), i Liao Kai-lung, *Ch'üan-mine chien-she she-hui-chu-i ti tao-lu* (Vägen till byggande av socialism på ett allsidigt sätt), s. 321.

¹² Cheng Chih-piao, ”Mao Tse-tung chien-tang hsüeh-shuo ti li-shih fen-ch'i” (Den historiska periodindelningen av Mao Tse-tungs doktrin om partibyggnad), *Mao Tse-tung ssu-hsiang yen-chiu*, (Chengtu), 2 (1985), s. 72-76, 93.

konferensen i januari 1935, till de första stadierna av hans väg mot den högsta och obestridda makten i partiet. Under hela tiden skulle emellertid den militära dimensionen av revolutionen vara central. Under dessa år utformas långsamt strategin med att inringa städerna från landsbygden, både i teorin och i praktiken, även om begreppet ”långvarigt krig” myntades först 1938. Samtidigt börjar också idéerna och metoderna bakom ”masslinjen” framträda, även om detta begrepp kom att formuleras systematiskt först under nästa årtionde.

1936-1947: Under denna period skriver Mao sina främsta teoretiska verk från tiden före 1949, med början i slutet av 1936 med *Strategiska problem i i Kinas revolutionära krig* och fortsätter 1937 med föreläsningssanteckningarna om dialektisk materialism, som senare tjänade som grund för *Om praktiken* och *Om motsättningar*.xxx Han gör också en storslagen entré på den internationella arenan med publiceringen av Edgar Snows *Röd stjärna över Kina*, som innehöll hans självbiografi, sådan som han berättade den för Snow i juli 1936. Mao lägger nu också fram idén om ”sinifiering” av ”marxismen” och genomförde rektifieringskampanjen 1942-43, som både framhävde hans mål och lyfte fram hans egen ställning inom partiet. I mars 1943 blir han ordförande för politbyrån och sekretariatet, och formellt den främste av alla jämlikar i partiledningen. Vid sjunde partikongressen i april 1945 utses hans tänkande till riktlinje för allt partiarbete. Och slutligen, sedan Marshalls och andras medlingsförsök misslyckats, inriktar sig Mao på att fullfölja inbördeskriget och en ny satsning på jordreform. I slutet av 1947 är båda dessa frågor väl genomförda och segern inom räckhåll.

1947-1957: Samtidigt som han spelar en viktig roll för att föra inbördeskriget till ett segerrikt slut börjar Mao 1947-49 också att fundera över de uppgifter det kinesiska kommunistpartiet stod inför efter erövringen av makten. Inledningsvis betonar han vikten av att följa den leninistiska och sovjetiska modellen, med företräde för städerna och tung industri. Han förespråkar också försiktighet och återhållsamhet, framför allt på landsbygden, där de rika bönderna skulle lämnas i fred för att man skulle klara av att återuppliva jordbruksproduktionen. Och samtidigt som den ekonomiska politiken plötsligt blir långt mer radikal 1955, med den stora satsningen på kollektivisering av jordbruket som Mao tar initiativ till i juli, förespråkar han i början av 1956 en mycket försonlig politik mot de intellektuella. Hans tal *Om de tio viktiga förhållandena*, som han senare såg som ett första försök att systematiskt anvisa en annan väg till socialismen än Sovjetunionens, innehåller framför allt, i den reviderade versionen från 2 maj 1956 som var avsedd för publik utanför partiet, ett avsnitt som förespråkar parollen ”Låt hundra blommor blomma, låt hundra meningstänkningar tävla!”*

I den ursprungliga versionen av Maos tal om rätta sättet att lösa motsättningar inom folket från den 27 februari 1957 kritiserar han Stalins vänsteristiska felsteg och dennes tendens att likvidera alla som hade en annan åsikt, samt förklarar att klasskampen i Kina ”i princip” var över. Och sedan, i en av de mest omtalade, dramatiska och avgörande vändpunkterna i Folkrepubliken historia, ersätts denna fas av relativ pluralism med en ny våg av vänsterism, både vad gäller Maos eget tänkande och det politiska klimatet.

1957-1966: ”Anti-höger-kampanjen” hösten 1957 leder till den första av Mao Tse-tungs stora radikala nymodigheter, Stora språnget framåt 1958-60. När detta experiment leder till kaos och massvält retirerar Mao tillbaka till ”andra linjen” och låter Liu Shao-ch’i, Chou En-lai, Teng Hsiao-p’ing och andra utforma återtåget och bortförklaringarna, men han blir bara mer och mer förbittrad över att man överger den utopiska och egalitära vision som Stora språnget

* Det första (kända) tillfället som Mao reser parollen ”Låt hundra blommor blomma ...” är i ett tal (se [Speech at Expanded Meeting of CPC Political Bureau](#)) som ibland dateras till 25 april, dvs samma som ”Om de tio viktiga förhållandena” (i så fall är det rimligt att anta att det ingick detta tal). Enligt andra uppgifter är det från 28 april.

Som startpunkt för ”Hundra blommor-rörelsen” brukar man ange ett tal som Mao höll inför Högsta statskonferensen 2 maj. Det talet finns dock ej tillgängligt. Det refereras dock bl a av Lu Ting-yi 26 maj – Se Roderick MacFarquhar, *The Origins of the Cultural Revolution. 1: Contradictions among the People 1956-1957*, s. 51-56 och 92-96. – Red

burit på. Detta får honom att vid tionde plenum hösten 1962 lägga fram parollen ”Glöm aldrig klasskampen” och från och med nu börjar han bereda marken för den motoffensiv mot de s k ”kapitalistfararna” inom partiet som skulle bli känd som ”Den stora proletära kulturrevolutionen”.¹³

1966-1976: De sista tio åren av Maos liv inleds med omfattande och gränslöst våld mot framför allt hans motståndare i partiet och alla som han betraktar som efterblivna i sitt tänkande eller byråkratiska i sitt agerande. Kulturrevolutionens första fas, 1966-68, kännetecknas även av ett visst mått av förhoppningar och entusiasm, åtminstone bland ungdomen. Rödgardiströrelsen urartar emellertid snart i en orgie av blodiga fraktionsstrider och Mao tvingas beordra Lin Piao och Folkets befrielsearmé att ingripa. Även om våldsamheterna i viss mån därigenom kan hållas i schack återupprättas aldrig någon riktig politisk eller samhällelig ordning så länge som Mao levde. Hans sista år kännetecknas av ökad förvirring och frustration, när han blir mer och mer desperat i sina försök att lösa Kinas problem medan han fortfarande har makten, och bara mindre och mindre förmögen att göra något. Mot slutet är han knappt i stånd att tänka, än mindre tala, och han är, som han klagat över redan 1966, en död anförvant vid sin egen begravning, eller när hans förhoppningar begravs.

Hur ska man karakterisera de sex faser, som avgränsades av de händelser och tendenser som summariskt angetts ovan? Kanske lite utifrån följande:

1. *De grundläggande åren.* I några föreläsningar i Hong Kong 1982 betecknade jag perioden fram till 1927 ”En revolutionärs lärlingsår”, men när de publicerades ändrade jag detta till ”de grundläggande åren”. Där hade jag påverkats av Liao Kai-lung, som hävdade Mao i mitten av 1920-talet inte på något vis gick att betrakta som en vanlig lärling.¹⁴ Bortsett från detta mycket goda argument finns ytterligare ett, och kanske ännu tyngre, skäl att inte använda termen ”lärlingsår”. Hur vagt det begreppet än används, underförstås i någon form att en mästare inviger någon i ett yrke eller en yrkesspecialitet med ganska klara och definitiva krav, kvalifikationer och krav. Faktum är att på 1920-talet fanns inga ”mästerrevolutionärer” som Mao kunde ha gått i lära hos. Från Sun Yat-sen till Li Ta-chao och Ch'en Tu-hsiu fanns mer erfarna och äldre ledare än Mao, men ingen av dem hade egentligen någon kunskap om hur en revolution framgångsrikt skulle kunna genomföras i ett land som Kina. Stalin trodde att han gjorde det och från 1925, eller däromkring, hade han möjlighet att ge order åt de kinesiska kommunisterna, men händelserna skulle utvisa att inte heller han var någon riktig mästare. Under åren 1917-27 lärde sig Mao Tse-tung en del av alla dem jag just nämnt, men i många avgörande avseenden var han självlärd.
2. *Vapnen smids.* Även om Mao Tse-tung 1927 inte var fullfjädrad i revolutionens konst kastade han sig från den tiden mitt i den revolutionära kampen och tvingades att lösa de problem han ställdes inför om han skulle överleva. Åren 1927-36 skapade han, Chu Te, P'eng Te-huai och andra armén och utformade den strategi, som skulle medföra att de kinesiska kommunisterna, efter att nätt och jämt ha undgått att utplånas före och under Långa marschen, kunde stärka sitt inflytande under de mer gynnsamma omständigheter som det anti-japanska kriget medförde.
3. *Definiera och fullfölja den ”kinesiska vägen” till makterövringen.* Under ”Yenanåren” sammanfattade Mao Tse-tung det gångna decenniets lärdomar om att samtidigt fortsätta

¹³ Om den obevekliga orsakskedjan av radikal politik 1917-18 till kulturrevolutionen”, se (vid sidan av avsnittet om kulturrevolutionen i denna bok – ett utdrag ingår nedan) min artikel ”The limits of cataclysmic change: reflections on the place of the ‘Great Proletarian Cultural Revolution’ in the political development of the People’s Republic of China”, *CQ* 108 (dec. 1986), s. 613-624.

¹⁴ Se förordet till S Schram, *Mao Zedong: a preliminary reassessment* xii-xiv, samt även den kinesiska versionen av vårt samtal, citerad i not 11.

den nationella revolutionen och den sociala revolutionen genom väpnad kamp på landsbygden, något som tillämpades så framgångsrikt att de kinesiska kommunisterna 1947 stod på tröskeln till den slutgiltiga segern.

4. *Från den "kinesiska vägen till makten" till den "kinesiska vägen till socialismen"*. Mellan 1947 och 1957 skördade Mao Tse-tung och hans kamrater frukterna av segern över Kuomintang och inriktade sig nu på den nya uppgiften att bygga ett socialistiskt samhälle och en socialistisk ekonomi. I början av 1957 såg många, både i och utanför Kina, det som fullt möjligt att detta skulle lyckas.
5. *Det Stora språnget ut i det okända*. 1958 förklarade Mao Tse-tung krig mot naturen, i allians med massorna. När Stora språnget framåt inte ledde till seger förklarade han i början av 1960-talet krig mot dem i partiet, som inte varit tillräckligt entusiastiska inför hans åtgärder och som medverkat till att avveckla dem. Och i mitten av 1960-talet skulle han fortsätta med att förklara krig också mot den mänskliga naturen.
6. *"Kulturrevolutionens" decennium*. Under parollen "Bekämpa själviskhet, kritisera revisionismen" försökte Mao utrota den egoism som han börjat anse hade sitt ursprung inte bara i ett ojämlikt belöningsystem utifrån en hierarkisk lönestruktur, utan var djupt liggande hos människan. Han fortsatte också sina försök att störta dem som opponerat sig mot honom. Det senare skulle han betydande omfattning lyckas med, om än inte på något vis fullständigt. Vad beträffar målet att förändra den mänskliga naturen skulle det, i ljuset av utvecklingen åren efter hans bortgång, framgå att den totala förändring som många trodde hade inträffat ett årtionde tidigare i själva verket till största delen var illusorisk.

Att omvälvningarna under kulturrevolutionen inte, som Mao hoppats och siktat på, ledde till någon oåterkallelig kvalitativ förändring av det kinesiska folket innebär förstås inte att de 27 år han styrde landet bara handlade om en övergående och flyktig fas av Kinas långa historia. Tvärtom har det inflytande som Mao Tse-tung och Mao Tse-tungs tänkande utövat och det revolutionära verk han ledde, både före och efter 1949, avsatt djupa spår, även idag. Jag ska försöka utvärdera det i det avslutande kapitlet.

Del 1: Mao Tse-tungs tänkande till 1949

Ur *The political thought of Mao Tse-tung* sid. 61-85

[Efter några år av exempellös tillväxt och framgångar råkade kommunisterna 1926-1927 ut för svidande nederlag och såg sig tvungna att lämna de större städerna som dittills varit deras främsta bastioner. De försökte nu i stället bygga upp en röd armé och upprätta befriade områden på landsbygden (bl a den berömda Kiangsi-sovjeten). Men Chiang Kai-shek var militärt överlägsen och till slut måste kommunisterna överge även dessa fästen. För att komma undan inledde man i mitten av oktober 1934 det som skulle komma att kallas Långa marschen.

Under Långa marschen (som pågick i ett helt år) steg Mao fram som den främste ledaren i det kinesiska kommunistpartiet. När man kommit fram till Shensi-provinsen och där upprättat ett nytt basområde, utvecklade och konsoliderade Mao sin ställning som partiets obestridde ledare: Han steg fram som en marxistisk teoretiker som anpassade marxismen till kinesiska förhållanden ("sinifiering"), han formulerade och tillämpade enhetsfronttaktiken gentemot Kuomintang i kampen mot den japanska invasionen och han såg till att isolera och eliminera all opposition i partiet (kulmen på detta var tillrättaföringskampanjen* under åren 1942-43).

Det följande utdraget handlar om dessa avgörande år]

Nationella motsättningar och sociala motsättningar 1937-1940

Mao Tse-tung hade emellanåt berört filosofiska frågor på 1920- och 1930-talet, men det var vintern 1936-37 som han för första gången ägnade sig åt seriösa studier av marxistisk filosofi. Edgar Snow har skildrat hur Mao kunde avbryta de intervjuer, som skulle utgöra basmaterialet för hans självbiografi, och kasta sig över en trave sovjetiska verk om filosofi översatta till kinesiska och som just kommit till kommunisternas huvudstad Pao-an. Efter att ha läst dem fortsatte han nästan omedelbart med att hålla en serie föreläsningar om dialektisk materialism, där verk som nu är kända som *Om praktiken* och *Om motsättningar* ursprungligen var de avslutande delarna.¹

Endast *Om praktiken* och *Om motsättningar* har givetvis officiellt publicerats i Kina sedan 1949, 1950 respektive 1952. Beläggen för att Mao 1937 verkligen svarade för en föreläsningsserie om dialektisk materialism är emellertid ovedersägliga och obestridliga.² Det är därför av viss betydelse att Mao, när han 1965 blev tillfrågad av Edgar Snow, förnekade att han skrivit

* Kallas även *rektifieringskampanjen*

¹ "Pien-cheng-fa wei-wu-lun (chiang-shou t'i-kang)" (Dialektisk materialism – noter till föreläsning) i *K'ang-chan ta-hsueh*, 6 till 8 (april-juni 1938). Denna del av texten inkluderar kapitel 1 och de sex första avsnitten av kapitel 2. Det är inte känt huruvida återstoden av detta arbete gick som serie i *K'ang-chan ta-hsueh*. Avsnitt 7-10 av kapitel 2 ingick i en version som cirkulerade under Kulturrevolutionen (*Mao Cha-hsi wen-hsuan*) och hela de två första kapitlen, förutom avsnitt 11 av kapitel 2 (motsvarande *Om praktiken*) återfinns i *MTTC* 6, s. 265-305. Senare har två utgåvor av det arbete som innehåller originalversionen av *Om praktiken* dykt upp och en av dem innehåller också kapitel 3, motsvarande *Om motsättningar*. Den fullständiga texten återfinns i *MTTC, pu-chüan*, 5, s. 187-280. För en översättning av valda stycken och en detaljerad analys både av form och innehåll i den ursprungliga versionen av *Om motsättningar*, se Nick Knight, "Mao Zedong's *On contradiction* and *On practice*; pre-liberation texts", *China Quarterly* 84 (december 1980), s. 641-668. Knight har också publicerat en fullständig översättning: *Mao Zedong's "On Contradiction". An annotated translation of the pre-liberation text*. [hela texten ingår även i Schrams *Mao's Road to Power: Revolutionary writings 1912-1949*, vol. VI, s. 573-667]

² Det räcker med att nämna tre saker, där var och en i sig vore tillräcklig. Den första är att, som redan påpekats, en stor del av texten vid denna tid publicerades i *K'ang-chan ta-hsueh*. Den andra är den hänvisning till detta arbete som gjorts av Chang Ju-hsin, då (tillsammans med Ch'en Po-ta) en av dem som arbetade hårdast på att bygga upp Mao som teoretiker, i en artikel publicerad i *Chieh-fang jib-pao* (18 och 19 februari 1942), där han betecknade den som den viktigaste källan till Maos metodologi och dialektik. Slutligen återges nästan hela texten, uppstyckad ämnesvis, i en auktoriserad sammanställning av Maos filosofiska tänkande: *Mao Tse-tung che-hsueh ssu-hsiang (chai-lu)*, s. 11-14, 19-21, 49-51, 53, 64-69, 97-99 och *passim*.

*Dialektisk materialism.*³ Sant är att han i allmänhet ville att folk skulle läsa hans verk bara i utgåvor han själv kunnat bearbeta och godkänna, men han gick inte alltid så långt som till att uttryckligen förneka saker som inte längre ansågs lämpliga.

Man behöver inte leta länge för att hitta orsakerna till Maos känslighet i frågan. Renommé som marxistisk teoretiker och filosof har sedan Lenins dagar setts som en oundgänglig egenskap för ledare inom den kommunistiska rörelsen. Utan tvivel var det för att skapa egen trovärdighet i detta avseende (precis som Stalin tidigare gjort), som Mao först höll denna föreläsningsserie. Hans rivaler inom partiet, som han skulle utkämpa en ständigt pågående strid med under de närmaste fem-sex åren, hade alla skolats i Moskva och han kände sig därför störd av anklagelser om att bara vara ledare för en bondegerilla, utan någon kännedom om marxistisk teori och ur stånd att greppa abstrakta begrepp. Snart skulle det emellertid stå klart att Maos föreläsningar om dialektisk materialism inte riktigt tjänade sitt syfte. Till stor del rörde det sig (framför allt i de tidigare delarna) om rena plagiat av de sovjetiska källorna, och när Mao väl vågat sig på egna formuleringar hade resultatet ofta varit synnerligen tilltyxat.⁴

Jag tänker inte här analysera Maos föreläsningar i sin helhet, utan fokusera på de två essäer som blivit en integrerad del av "Mao Tse-tungs tänkande". Kunskapsteori hade ofta fått visst utrymme i de texter och översättningar av sovjetiska arbeten, som Mao ägnade sig åt 1936-37, och ofta rätt mycket liknade envolymerens översikter över marxistisk filosofi (som *Om praktiken*) hade den framträdande roll Mao gett åt frågan om motsättningar inte någon motsvarighet i någon av de källor han kan ha haft till sitt förfogande. I de flesta av dem fanns ett avsnitt om enhet och kamp mellan motsatta faktorer eller närbesläktade ämnen, men de var för det mesta kortfattade och skulle aldrig, som i Maos föreläsningar, komma sist och därmed göra dem till en kulmen på och en syntes av hela serien.

Det går lätt att hitta många orsaker till varför Mao gav motsättningar en så framträdande roll. Två av dem härrör naturligt från den tolkning av hans tänkande som redan skisserats i detta arbete. Å ena sidan var hans förståelse av dialektiken starkt präglad av taoism och andra strömningar i traditionell kinesisk tankevärld. Å andra sidan var han, som jag hela tiden framhållit, starkt medveten om det kinesiska samhällets komplexa och motsägelsefulla

³ När dementin ursprungligen publicerades i *The New Republic* var den stark, men när intervjun återpublicerades som appendix till *Den långa revolutionen* avhöll sig Mao noggrant från att direkt säga att han aldrig hållit några sådana föreläsningar och den "snyggades till" för att få det att framstå som en kategorisk dementi. Snows kommentar i *Den långa revolutionen* (s. 209-210) antyder att detta kan ha skett på begäran av de kinesiska myndigheterna, eller av Mao själv.

⁴ Om Maos plagiat, se noten till min artikel "Mao Tse-tung and the theory of the permanent revolution, 1938-1969", *China Quarterly* 46 (april-juni 1971), s. 223-224; även K A Wittfogel, "Some remarks on Mao's handling of concepts and problems of dialectics", *Studies in Soviet thought*, 3.4 (december 1963), s. 251-277. Inom ramen för uppfattningen (direkt uttalad 1981, men underförstådd sedan 1978 eller 1979) att Mao Tse-tung var en person som kunde göra mänskliga misstag, har både det faktum att Mao verkligen föreläste om dialektisk materialism 1937 och hans skuld till andra författare, framför allt Ai Ssu-ch'í, nu officiellt erkänts i Kina.

Se materialet i *Chung-kuo che-hsueh*, 1. 1-44, inklusive Maos omfattande kommentarer vid läsningen av Ais *Che-hsueh yü sheng-huo* (Filosofi och liv), daterade september 1937, ett brev från Mao till Ai i början av 1938 rörande en punkt i detta arbete och en artikel (Kuo Hua-jo, "Mao chu-hsi k'ang-chan ch'u-ch'í kuang-hui ti che-hsueh huo-tung" (Ordförande Maos lysande filosofiska insatser under den första delen av det anti-japanska kriget), som diskuterar skillnaderna mellan den ursprungliga versionen av *Om praktiken* och *Om motsättningar* och de i *Valda verk*. Andra av Ais texter, som Mao säkerligen läst, inkluderar hans översättning av en artikel av Mitin från Stora Sovjetencyklopedin, *Hsin che-hsueh ta-kang* (Skiss till den nya filosofin), som han plankade många stycken från, samt *Ta-chung che-hsueh* (Massornas filosofi), som en läsare av *K'ang-chan ta-hsueh* (8, 187) visade hade en besvärande tendens att sammanfalla med Maos föreläsningar. Långt mer fullständig information om Maos studier av filosofi under Yenanperioden ingår i en 550-sidig volym av de kinesiska och sovjetiska texter han läste, med hans kommentarer i marginalen, och som nyligen publicerats i Kina. Se *Mao Tse-tung che-hsueh p'í-chu-chi* (Mao Tse-tungs samlade kommentarer om filosofi), i fortsättningen *Filosofiska anteckningar*. För en genomgång av innehållet, se recensionen av Shih Chung-ch'üan, *Che-hsueh yen-chin* (Filosofisk forskning), 10 (1987), s. 3-9, 40.

karaktär (med andra ord, om motsättningarna inom det) och strävade efter att införliva dessa insikter med sin revolutionära taktik. Den första av dessa särdrag kan av en del uppfattas som en brist i hans förståelse av dialektiken, den andra kan mycket väl ses som en fördel.

Man kan få en uppfattning om den vikt Mao lade vid motsättningar av att den del av de noter han ägnade detta ämne utgör nästan hälften av hela arbetet, det rör sig om cirka 25 000 tecken, jämfört med 22 000 för versionen i *Valda verk*. Även om det finns betydande skillnader mellan de båda texterna är samstämmigheten tillräckligt stor för att det en gång för alla ska gå att avfärda den teori, som Arthur Cohen och en del andra försvarat. Där görs gällande att Mao över huvud taget inte kunde ha skrivit något sådant arbete 1937. Och i början av 1950-talet hade Mao ingen lätt uppgift när han försökte få en hygglig form på sin artikel. Den 8 mars 1951 skrev han till Ch'en Po-ta och T'ien Chia-ying och meddelade att han reviderat *Om motsättningar* än en gång, men att särskilt det sista avsnittet krävde ytterligare arbete och att detta ämne inte skulle ingå i den kommande första volymen av den kinesiska utgåvan av hans *Valda verk*.⁵ Varför var den delen av hans föreläsningar så mycket viktigare än de tidigare? Jag tror att svaret i huvudsak står att finna i att Mao inte bara behandlade begrepp som han var förtjust i, utan på den konkreta tillämpningen av dem under den kinesiska revolutionen. Första kapitlet av *Dialektisk materialism* var å andra sidan till stor del kort och gott en sammanfattning av filosofins historia i Grekland och Västerlandet, sedd med sovjetiska glasögon. Här kunde Mao bara kopiera sina källor och var inte i stånd att tillägga något på egen hand.⁶

En vanlig uppfattning är att sovjetiska tidningar och tidskrifter (som 1950 prisade *Om praktiken*) två år senare inte brydde sig om *Om motsättningar*, eftersom den innehöll en implicit utmaning av Stalins primat på det teoretiska området. Det råder inget tvivel om att detta verkligen spelade in, men det är också fullt möjligt att man i Sovjet ansåg Maos uppfattning om dialektiken vara egendomlig och kättersk. Många gånger på 1950-talet klagade Mao över att *Kort filosofisk ordbok* specialiserat sig på att kritisera hans syn på motsättningar och vid ett tillfälle framhöll han att han talade om fjärde utgåvan av detta arbete (utgivet i Moskva 1953), som han menade speglade Stalins åsikter. Från sovjetiskt håll klagade man över att omvandlingen från födelse till död var "metafysisk" och att omvandlingen av krig till fred var felaktig.⁷

Det går att hävda att Maos dialektik på äldre dagar blev mer icke traditionell, exempelvis när han (1964) övergav två av de tre grundläggande axiomen i marxistisk och hegeliansk dialek-

⁵ Det är sant att den tidigaste texten av detta arbete som är tillgänglig utanför Kina publicerades nära tio år senare. (För detaljer, se Mao-texterna i bibliografin i denna bok [ingår inte i detta utdrag]). Å andra sidan uppvisar de utgåvor av Maos skrifter som utkom 1946-47 vanligen inga tecken på omfattande bearbetning. Dessutom har denna version citerats av sovjetiska forskare, som säkerligen inte var benägna att bättra på Mao Tse-tungs rykte om teoretisk mognad under Yenanperioden. Om den, som Cohen hävdar, hade bearbetats för att ta hänsyn till Stalins arbeten i slutet av 1930-talet, skulle det säkert ha framhållits av sovjetiska specialister. Om Cohens (numera underkända) argument, se A Cohen, *The communism of Mao Tse-tung*, s. 14-18. Maos brev av den 8 mars 1951 fick jag uppläst för mig av Kung Yü-chih, biträdande chef för forskningscentret om partilitteratur, vid ett samtal den 4 januari 1988. Professor Kung har också skriftligt bekräftat såväl att Mao var författare till föreläsninganteckningarna om dialektisk materialism som det faktum att Dairenutgåvan 1946 bara var ett omtryck av vad som publicerats i stencilform i Yenan 1937, utan några redaktionella ändringar. Se hans artikel "Shih-chieh lun'san t'i" (Tre kommentarer till *Om praktiken*) i *Lun Mao Tse-tung the-hsiieh ssu-hsiang* (Om Mao Tse-tungs filosofiska tänkande), s. 65-86, särskilt 66-72.

⁶ Detta understryks av att Mao, genom att följa dessa källor, i originalversionen av *Om motsättningar* inkluderade ett avsnitt där formell logik förkastades som oförenlig med dialektiken. (Se Knight, s. 15-17). Enligt Kung Yü-chih avlägsnade han detta 1951, därför att han ändrat uppfattning efter att ha läst Stalins *Marxismen och språkvetenskapens frågor* och tagit del av den efterföljande diskussionen i filosofiska kretsar i Sovjet.

⁷ Mao, *Valda verk*, 5, s. 349-50 ("Tal vid en konferens med sekreterarna i provinsernas, municipens och de autonoma områdenas partikommittéer", januari 1957); Schram, [Politiska skrifter: Tal och brev 1956-71](#). ("Tal vid Chengtu-konferensen" 20 mars 1958).

tik, inklusive negationens negation.⁸ Och om hans syn 1937 var mindre nydanande och därför på det hela taget mer ortodoxt marxistisk, kan man hävda att han redan slagit in på den väg han skulle följa ett kvartssekel senare. Det tydligaste exemplet finns kanske i uttalandet att ”lagen om motsatsernas enhet” är en ”grundlag i tänkandet”,⁹ vilket tycks placera detta axiom i en högre kategori än de båda andra principerna (negationens negation och övergången från kvantitet till kvalitet) som Mao senare skulle förkasta.¹⁰

Den första versionen av noterna till Maos föreläsning innehåller en anspelning på att Lenin såg motsatsernas enhet som dialektikens kärna¹¹ och 1957 citerade Mao direkt detta stycke: ”I korthet kan dialektiken definieras som läran om motsatsernas enhet. Detta griper dialektikens kärna, men det kräver förklaringar och utveckling.”¹² Lenins kommentar görs emellertid i snabba kommentarer vid läsningen av Hegels *Logik* och det stycke som sammanfattar Hegels idéer nämner både negationens negation och övergången från kvantitet till kvalitet.¹³

Att gräva djupare i denna fråga skulle föra oss för långt från denna studies främst politiska inriktning och in på strikt filosofiska områden. Men Maos analys av det kinesiska samhället och de teoretiska svar detta ledde till står å andra sidan i centrum för vårt intresse och kan användas som en smidig övergång från filosofi till andra aspekter av Maos tänkande. Det har ofta hävdats, och till en viss nivå går även Cohen med på detta, att Maos främsta bidrag till dialektiken låg i hans användning av begreppen ”huvudmotsättning” och ”huvudaspekten av huvudmotsättningen”. Till att börja med skulle jag vilja påstå att Maos användning av dessa begrepp kan kopplas direkt till hans raffinerade förståelse av verkligheten i Kina. En revolutionär marxist i den samhällstyp Marx själv granskade, som uppfattades som en allt skarpare polarisering mellan kapitalister och proletärer, torde inte ha tvekat om var den grundläggande motsättningen mellan klasser låg, eller mellan produktivkrafter och produktionssättet. I grova drag väntade man sig att detta mönster skulle bestå i mer eller mindre samma form tills revolutionen skulle lösa det. I Kina däremot, där varken läget inrikes eller relationerna med utländska makter var stabila eller förutsägbara, rörde det sig inte bara om en knepig intellektuell fråga, utan om en akut taktisk nödvändighet att avgöra vilken faktor, eller motsättning, som var avgörande eller dominerande vid en viss tidpunkt.

En av de tidigaste sovjetiska texterna översatt till kinesiska, ett arbete publicerat 1933, ägnade ett avsnitt åt den ”ledande” (*chu-tao*) aspekten av motsättningar, men hävdade att den i allmänhet alltid var *densamma*: till exempel i motsättningarna mellan bas och överbyggnad var basen alltid dominerande.¹⁴ Detta är en av de delar i Maos essä, som Cohen ser som mest betydelsefull; han fäster uppmärksamhet på ett stycke som går på följande vis:

Somliga människor tror att ... i motsättningen mellan produktivkrafter och produktionsförhållanden är produktivkrafterna den ledande sidan; i motsättningen mellan teori och praktik är praktiken den ledande sidan; i motsättningen mellan den ekonomiska grundvalen och överbyggnaden är den eko-

⁸ Denna fråga diskuterar jag i Del 2, s. 138-141 [se avsnittet ”Maos sökande efter en ”kinesisk väg” nedan]. Se även F Wakeman, *History and will*, s. 297-299, 310, 323-326, osv.

⁹ Mao *Valda verk*, 1, s. 347 (”Om motsättningar”)

¹⁰ Denna punkt påpekades av Wang Jo-shui vid ett samtal i Peking den 7 maj 1982, även om Wang inte var överens om att Maos betoning av enheten och kamp mellan motsatser återspeglade traditionellt inflytande. Steve Chin har tolkat Maos betoning av motsatsernas enhet som en ny teoretisk utveckling, som går långt utöver Marx och Engels (Steve S K Chin, *The thought of Mao Tse-tung*, s. 60-64). Förordet till 1946 års utgåva av föreläsningarna framhåller att avsnitten om de båda andra lagarna saknas, *MTTC, pu-chüan*, 5, s. 279. Observera också att Mao är oenig med Ai Ssu-ch’is uppfattning att enbart skillnader (som mellan penna, bläck och bord) inte nödvändigtvis innebär motsättningar: *Chung-kuo che-hsueh*, 1, s. 29.

¹¹ Knight, övers., s. 39

¹² *Valda verk*, 5, s 348 (”Tal vid en konferens med sekreterarna i provinsernas, municipens och de autonoma områdenas partikommitteer”)

¹³ V I Lenin, ”Conspectus of Hegel’s Science of logic”, *Collected Works*, 38, s. 222-223.

¹⁴ Hsi-l-k’-fu [Sjirokov] m fl, övers. av Li Ta m fl, *Pien-chengla wi-wu-lun chiao-ch’eng* (Introduktion till dialektisk materialism), s. 295.

nomiska grundvalen den ledande sidan och att det inte sker någon förändring av relationerna mellan dem ... Det är sant, att produktivkrafterna, praktiken och den ekonomiska grundvalen i allmänhet spelar den ledande och avgörande rollen... Men det finns tillfällena (*yu shih*) då sådana sidor som produktionsförhållanden, teori och överbyggnad i sin tur framträder i den ledande och avgörande rollen; detta måste man inse. När det är omöjligt för produktivkrafterna att utvecklas utan att förändra produktionsförhållandena, spelar förändringen i produktionsförhållandena den ledande och avgörande rollen. ... När överbyggnaden – politik, kultur, osv – hindrar den ekonomiska grundvalens utveckling, blir politiska och kulturella förändringar ledande och avgörande ...¹⁵

Cohen ser detta stycke som tungt vägande när han hävdar att Mao inte skrev *Om motsättningar* 1937; Mao kunde inte, skriver han, ha gått emot marxistisk ”determinism” på detta sätt innan Stalin visat vägen. Men fakta säger något annat. Det verkar som Mao hämtat sin ”voluntarism” direkt från studier av Lenin (som, när allt kommer omkring, var den förste att använda sig av ett sådant resonemang) men också från sin egen person och erfarenheterna av den kinesiska revolutionen. I själva verket lägger den första versionen av *Om motsättningar* än större vikt vid subjektiva faktorer.

Den viktigaste variabeln här är att uttrycket ”det finns tillfällena” ersatts med ”under vissa omständigheter”. Innebörden av detta, som infogats i *Valda verk*, tycks vara att sådana omständigheter, eller summan av de nödvändiga förutsättningarna, kommer att vara för handen endast under begränsade perioder, i samband med kriser eller revolution. Det lösare ”det finns tillfällena” kan å andra sidan innebära att denna omkastning av relationen mellan bas och överbyggnad kan vara under en längre period. Denna slutsats förstärks av den mening som följer på det just citerade stycket (i båda versioner, både originalet och den reviderade). Skapandet av och förespråkandet av en revolutionär teori spelar den viktigaste och avgörande rollen under tider om vilka Lenin sade: ”Utan revolutionär teori kan det inte finnas någon revolutionär rörelse”.¹⁶ Eftersom Lenin såg detta axiom som tillämpligt på hela den historiska period då den proletära revolutionen förbereds, organiseras och genomförs kan Maos sätt att använda den här mycket väl tolkas som att även om överbyggnaden i allmänhet inte spelar den ledande och avgörande rollen för historiska förändringar, är en av de ”tider” då detta inträffar, just i Kina under en stor del av 1900-talet.

En sista kommentar om Mao som filosof gäller hans skuld till Stalin. Den gällande versionen av *Om motsättningar* innehåller ett långt och överdrivet inställsamt stycke om Stalins analys av särdragen i den ryska revolutionen som ”mönsterexempel på hur vi bör förstå motsättningens säregenhet och allmängiltighet”.¹⁷ Detta verkar inte alls ha funnits med i den ursprungliga versionen, där Mao illustrerar sina argument med tolkning av ett citat från Su Tung-p’o, som påstås ha fullständigt förstått förhållandet mellan det universella och det relativa.¹⁸

Kapitel 2 av *Dialektisk materialism* innehåller uttalandet att eftersom ”de dialektiskt materialistiska strömningar som håller på att utvecklas i Kina idag inte är följden av något övertagande av eller förbättring av vårt eget filosofiska arv, utan av studier av marxismen-

¹⁵ *Pien-cheng wi-wu-lun*, 93; *MTTC, pu-chüan*, 5, s. 264. Det finns några varianter av detta stycke, men med undantag för att *chu-tao* (ledande) ersatts med *chu-yao* (viktigaste) gjorde Mao 1952 inte några systematiska förändringar av de här citerade delarna. (Översättningen är från *PTMT* 199; se även Nick Knight, övers., s. 28 och noter.) Materialet i *Filosofiska anteckningar* visar att Mao mellan november 1936 och april 1937 hade läst den i föregående not citerade boken och skrivit en kommentar på 1 200 tecken om stycket som behandlar den främsta aspekten av motsättning. Trots sin kritik av densamma, rekommenderade Mao kadern att studera Sjirokovs bok (*Valda brev*, s. 189).

¹⁶ Knight, övers., s. 28.

¹⁷ Mao, *Valda verk*, 1 s. 329-30 (”Om motsättningar”).

¹⁸ *Pien-cheng wei-wu-lun*, s. 86; *MTTC, pu-chüan*, 5, s. 258; Knight, övers., s. 24 och 146. Stycket ifråga är ur Sus berömda dikt ”Den röda klippan” och lyder så här: ”Om vi betraktar denna fråga som en fråga om obeständighet, då kan universum inte vara ens ett ögonblick. Om vi å andra sidan betraktar den utifrån beständighet, då är du och jag, tillsammans med all materia, oförgångliga”. (Cyril Drummond Le Gros Clark, *The prose-poetry of Su Tung-p’o*, s. 128).

leninismen” måste vi ”förintä det filosofiska arvet från det gamla Kina”, som avspeglar ”efterblivenheten i Kinas samhälleliga utveckling”.¹⁹ Detta uttalande var helt enkelt en följd av att den flyktiga känsla av skrämsel som Mao upplevt vid sin första kontakt med marxistisk dialektik. Den var helt och hållet övervunnen när han i oktober 1938 manade till en ”sinifiering av marxismen” och inte ens 1937 hade den stått för någon konsekvent hållning.

Om vi nu konkret ägnar oss åt Mao Tse-tungs analys av de strategiska och taktiska problemen i slutet av 1930-talet, handlar en grundläggande fråga om förhållandet mellan det kinesiska kommunistpartiet och ”proletariatets generalstab” i Moskva. Där var Maos uppfattning fullständigt klar. Han sammanfattade detta 1936 när han besvarade Edgar Snows fråga om huruvida en seger för kommunisterna skulle leda till ”någon form av sammanslagning av regeringarna” i Sovjetkina och Sovjetryssland på följande vis: ”Vi kämpar definitivt inte för att befria Kina för att sedan överlämna landet till Moskva!”. Och sedan fortsatte han att utveckla sitt resonemang:

Det kinesiska kommunistpartiet är bara ett parti i Kina och när det segrat kommer det att få tala på hela nationens vägnar. Det kan inte tala för det ryska folket, eller bestämma åt Tredje internationa- len, utan endast i de kinesiska massornas intresse. Endast när de kinesiska massornas intressen sammanfaller med de ryska massorna kan det sägas ’lyda Moskvas vilja’. Men naturligtvis kommer denna grundval av gemensamma fördelar att breddas kolossalt så snart de demokratiska massorna i Kina har fått den demokratiska makten och blivit socialt och ekonomiskt frigjorda som sina bröder i Ryssland.²⁰

Detta stycke visar att Mao 1936 kände av den solidaritet som förenade alla kommunistpartier i världen. Men det står också klart att i hans ögon var inte solidaritet liktydigt med underkastelse. När allt annat blivit likvärdigt skulle ett ”befriat Kina” – dvs ett Kina styrt av kommunistpartiet – ha närmare band med Sovjetunionen än med andra länder. Men om det *inte* var på lika villkor – om Moskva inte visade respekt för Kinas intressen på ett sätt som Mao ansåg vara normalt och korrekt – skulle Kinas politik, under hans ledning, kunna följa en annan kurs.

I det kinesiska kommunistpartiet fanns på 1930-talet de som inte hade samma självständiga hållning, precis som det senare skulle finnas sådana som var redo att vara mer flexibla än Mao i kontakterna med Moskva. Historien om kampen mellan Mao Tse-tung och den s k ”internationalistiska” (dvs pro-sovjetiska) fraktionen mellan 1935 och 1945 är lång och komplicerad och har skildrats på annat håll (CHOC 13, kap. 12). Vi är här inte främst intresserade av maktrelationerna mellan Moskva och det kinesiska kommunistpartiet, eller olika fraktioner där, utan snarare av karaktären och betydelsen av de teorier som Mao gav uttryck för i syfte att hävda sitt oberoende av sovjetiskt förmyndarskap. Och bland de begrepp Mao lade fram i slutet av 1930-talet utgjorde ”marxismens sinifiering” den mest långtgående och otvetydiga symbolen för hans syn på det unika med den kinesiska revolutionen och vikten av att kineserna kunde lösa sina egna problem på sitt eget sätt.

De kinesiska kommunisterna skulle egentligen använda denna paroll bara under en relativt kort period, som inleddes 1938, då Mao gjorde begreppet till sitt eget, och med kulmen 1945 när Liu Shao-ch’i på kommunistpartiets sjunde kongress hyllade Maos gigantiska insatser när det gällde att skapa teorier som både var ”helt och hållet marxistiska och helt och hållet kinesiska”. Men även om användningen av begreppet skulle bli rätt kortvarig, fanns den problemställning som den är ett uttryck för innan 1938 och har inte bara överlevt, utan fått ökad betydelse efter upprättandet av Folkrepubliken Kina.

Skälen till att Mao Tse-tung lade fram denna tanke går lätt att förstå. Begreppet sinifiering symboliserade att Kinas nationella värdighet fastslogs gentemot Kominterns nedlåtande och

¹⁹ *MTTC* 6, s. 275; *PTMT*, s. 186.

²⁰ Återgivet från Edgar Snows manuskript i *PTMT*, s. 419. [Ett längre utdrag ur denna intervju (från 23 juli 1936) ingår som bilaga i svenska upplagan av Snows bok [Röd stjärna över Kina](#).]

dominant inställning; det var därför värdefullt inte bara som ett vapen i den inre partikampen, utan också som en paroll som kunde vädja till icke kommunistiska åsikter i en tid av nationell kris. Men det avspeglade också Maos genuina övertygelse att till syvende och sist kunde inte en ideologi med ursprung i Väst fungera i Kina, om den inte anpassades till förhållandena där och stämningarna bland det kinesiska folket.

Exakt vad Mao 1938 menade med sinifiering är svårare att besvara. Att tala om att ”nationalisera” marxismen (som Liu Shao-ch’i gjorde 1945)²¹ inte bara i Kina utan även i andra icke europeiska länder innebär en anpassning av marxistiska teorier till nationella förhållanden på många olika nivåer, från språk och kultur till den ekonomiska och samhälleliga strukturen i till stora delar förkapitalistiska agrara samhällen. Dessutom uppkommer också frågan om vilken ”marxism”, eller vilka delar av marxismen, som ska sinifieras.

Att flera dimensioner av frågan är sammanflätade framgår av Mao Tse-tungs klassiska uttalande om sinifiering i oktober 1938 då han bl a framhöll:

Nutidens Kina har vuxit fram ur det gamla Kina. Vi har en marxistisk syn på historien; vi får inte rumphugga den. Alltifrån Konfucius till Sun Yat-sen bör vi göra en kritisk sammanfattning av den och vi måste se oss själva som arvtagare till detta dyrbara arv. Omvänt innebär införlivandet av detta arv i sig en metod som i betydande utsträckning kommer att hjälpa oss att leda dagens stora rörelse. En kommunist är en marxistisk internationalist, men marxismen måste anta en nationell form innan den kan tillämpas i praktiken. Det finns inget som heter abstrakt marxism, bara konkret marxism. Det vi kallar konkret marxism är en marxism som fått en nationell form, dvs en marxism som anpassats till den konkreta kampen under de konkreta förhållanden som råder i Kina, och inte någon marxism som används på abstrakt sätt. Om en kinesisk kommunist, som är en del av det stora kinesiska folket och bunden till det med kött och blod, börjar tala om marxism avskilt från kinesiska särdrag, då blir denna marxism bara en tom abstraktion. Därmed blir marxismens sinifiering – dvs att man tillser att den i alla sina yttringar är genomsyrad av det som är specifikt för Kina, att den tillämpas i ljuset av kinesiska särdrag – en fråga som hela partiet utan dröjsmål måste kunna förstå och lösa. Det måste bli slut på att skriva långa artiklar baserade på utländska förebilder. Det måste bli mindre upprepningar av tomma och abstrakta slagdängor; vi göra oss kvitt dogmatism och ersätta den med en ny och levande kinesisk stil och anda, som är tilltalande för vanliga kinesers ögon och öron.²²

Den enklaste och minst kontroversiella aspekten av Maos begrepp sinifiering är det som omnämns i sista meningen i ovanstående citat. Om marxismen ska kunna få någon betydelse i ett icke europeiskt land måste den givetvis framställas på ett sätt som inte bara är begripligt för folket i detta land, utan också levande och meningsfullt i ljuset av deras mentalitet och traditioner, och inte med någon jargong som översatts från ett annat språk eller någon annan kultur. Men den sortens sinifiering av marxismens former var, även om Mao såg den som nödvändig, bara det yttre uttrycket för något långt mer omfattande och som syftade till att förvandla marxismens själva substans och anpassa den till kinesiska förhållanden.

Vi ska försöka klargöra de frågor som detta handlar om genom att först titta på innebörden av Mao Tse-tungs uttalande: ”Det finns inget som heter abstrakt marxism, bara konkret marxism”. I skenet av annat han skrev under Yenanperioden borde kanske de underliggande idéerna formuleras på följande sätt. Det var Marx som först utvecklade teorin om den vetenskapliga socialismen. Vissa delar av hans arbeten – exempelvis hans analys av kapitalismen och övergången från kapitalism till socialism, klasskampens centrala roll och dialektikens grundläggande axiom – har universell giltighet, men teorin i sin helhet avspeglar både dess ursprung på 1800-talet och Marx’ specifikt europeiska synsätt och erfarenheter. När

²¹ Carrère d’Encausse och Schram, *Marxism and Asia*, s. 260.

²² *MTTC* 6, s. 260; *PTMT* s. 172-173. [Den version av detta tal som återges i *Valda verk* band 2 under titeln ”[Kinas kommunistiska partis roll i det nationella kriget](#)”, innehåller bara rapportens punkt 7 (av 8). Det citerade avsnittet ingår i något reviderad form i den del som finns i *Valda verk*. Bl a har ordet ”sinifieringen” ersatts av ”tillämpningen av marxismen på ett konkret sätt i Kina”]

vi därför (som Stalin och alla andra från och med Lenin) talar om att tillämpa marxismens universellt giltiga principer på kinesiska förhållanden är det den tidlösa kärnan i denna teori som vi bör försöka förstå och anpassa till våra behov.

Och vad består då denna tidlösa kärna av? I den tidigare citerade rapporten från oktober 1938 hade Mao förklarat: ”Vi får inte studera marxismen-leninismen bokstavligt, utan den ståndpunkt och den metod med vilka dess upphovsmän studerade och löste problem.”²³ I februari 1942 uppmanade han sina kamrater i kommunistpartiet att ”inta marxismen-leninismens ståndpunkt, synpunkt och metoder, tillämpa dem på Kina och skapa en teori genom omsorgsfulla studier av den kinesiska revolutionens och den kinesiska historiens verklighet”.²⁴

Detta reser två frågor. Vad avsåg Mao med ”ståndpunkt”, ”synpunkt” och ”metoder”? Och vad var relationen mellan en sådan hållning eller principer hämtade från marxismen och den ”metod” han påstod kunde framkomma om den kopplades till det dyrbara arvet från Kinas förflutna?

Beträffande den första frågan är tolkningen i Kina för närvarande att Mao talade om att anpassa proletarietets ståndpunkt, den historiska materialismens synpunkt och den dialektiska metoden. Men om Mao verkligen talade om så brett definierade aspekter av marxismen, blir då inte följden att han ansåg att Marx´ teorier i själva verket handlade om ”tysk marxism”, precis som kritikerna i början av 1900-talet betecknade Lenins idéer som ”ryske marxism”? Med andra ord likställde Mao ”abstrakt marxism” med ”absolut marxism”, eller marxistisk teori ovillkorligt giltig i alla länder och för alla tider. Och när han sade att ”det inte fanns” någon sådan marxism menade han då att Marx´ egna texter bara var ett konkret uttryck för den ståndpunkt, synpunkt och de metoder som han tänkt ut, och inte nödvändigtvis överlägsna hur Stalin, eller Mao själv, tillämpat samma principer. Hur som helst hade teorin verklig existens och betydelse bara i sina konkreta uttrycksformer.

För Mao handlade det emellertid inte bara om att tillämpa marxismen på Kina. Som vi noterat ville han också berika den med inslag från Kinas egen historia. Och de ”kinesiska särdrag” som Mao ville skulle genomsyra sin marxism handlade inte bara om de ekonomiska karaktärsdrag som Kina delade med andra länder i Asien. Som han uttryckte det 1938 rörde det sig också om ”de dyrbara egenskaper” som blottlagts ”i vårt stora folks historia under flera årtusenden” och som formats av såväl de historiska erfarenheterna som av det kinesiska folkets skarpsinne.

Uppfattningen att dagens Kina bär spår av det förflutna är på intet sätt anmärkningsvärd. Marxister, i varje fall de som följer leninistisk övertygelse, har länge varit överens om att sociala sedvänjor och olika former av politisk organisering, även om de kan förändras efter förändringar av den ekonomiska infrastrukturen i samhället och den klasskamp detta ger upphov till, i sig är variabler i den historiska ekvationen. Men ansåg Mao att kulturella realiteter i grunden bestämdes av teknologi och ”produktionssätt”, eller uppfattade han det som att de ”nationella särdrag” han framhöll utgjorde en självständig, eller delvis självständig, variabel? Enligt min uppfattning råder det inte mycket tvivel om att för Mao Tse-tung utgjorde kulturen, både i snäv och vid bemärkelse, en delvis autonom del av den mänskliga tillvaron.

Just hur centralt detta tema var för hela Mao Tse-tungs syn på den kinesiska revolutionen antyds av hans remarkabla uttalande, i det tidigare citerade stycket från hans rapport i oktober

²³ *PTMT*, s. 171. [I versionen i *Valda verk* har denna mening ersatts av texten: ”Att studera den innebär inte bara att lära sig terminologi och fraser utan att lära sig marxismen-leninismen som revolutionens vetenskap. Det gäller inte enbart att förstå de allmänna lagar som Marx, Engels, Lenin och Stalin härledde ur sina vittgående studier av det verkliga livet och av revolutionär erfarenhet, utan att studera deras ståndpunkt och metod när de undersökte och löste problem.”]

²⁴ *MITC* 8, s. 75; *PTMT*, s. 179-180. [En reviderad version av detta tal, med rubriken ”Korrigerat partiets arbetsstil” finns i *Valda verk*, bd 3.]

1938, att införlivandet av det kinesiska arvet blir ”i sig en metod som i betydande utsträckning kommer att hjälpa oss att leda dagens stora rörelse”. Den tidigare uppmaningen att ”kritiskt utgå från” historiska erfarenheter får inte lika långtgående konsekvenser, för i denna verkar den aktiva och ledande rollen ligga hos Marx´ och Lenins ”synpunkt och metod” vilken ska användas för att skilja agnarna från vetet när det gäller Kinas historia. Talet om att en djupare kunskap om historien inte bara kommer att bidra till att vidga revolutionärernas förståelse för det egna samhället, utan dessutom kommer att bli ett verktyg för att leda revolutionen, är åter något helt annat och öppnar för perspektiv utan motsvarighet i marxismens historia fram till 1938. Mao själv var helt klart osäker på den svepande innebörden av formuleringen ”detta arv ... [innebär] i sig en metod”, ty han tog själv bort de orden i samband med att texten reviderades för *Valda verk*.²⁵

Vilken var då karaktären hos denna metod, som enligt Mao kunde plockas fram ur erfarenheterna av ”det gamla Kina” och vilka delar av det förflutna skulle man då bygga på? Han förklarade inte detta uttryckligen, men i hans skrifter från Yenanperioden finns tecken på att vad han hade i åtanke var något som löst kunde definieras som statskonst.²⁶ I ett annat avsnitt rapporten från oktober 1938, där han första gången förde fram idén om sinifiering, tog Mao upp frågan om bästa sättet att använda kadrer – som, sade han, tidigare hade handlat om att ”anställa folk inom administrationen” (*yung-jen hsing-cheng*). Han fortsatte med att ta upp frågan om sambandet mellan dagens läge och det förflutna så här:

I vårt lands historia har det funnits två skarpt motsatta linjer i fråga om kadrers användning, vilka återspeglar motsättningen mellan det depraverade och det rakryggade. Den ena var ’tillsätt folk efter deras meriter’, och den andra ’utnämna folk enligt gunstlingssystemet’. Den förstnämnda var den metod skarpsinniga ledare och värdiga ministrar följde när de gjorde utnämningar; den senare var despoternas och förrädarnas metod. När vi idag talar om att rätt använda kadrer, sker det från en revolutionär utgångspunkt, som skiljer sig helt från gångna tider och likväl går det inte att komma undan regeln att utnämna folk efter förtjänst. Det var fullständigt fel tidigare, och det är fullständigt fel även idag, att låta sig styras av personligt gillande och ogillande, att belöna kryperi och smicker och bestraffa de hederliga och uppriktiga.²⁷

Här gav Mao tydligt uttryck för att han ansåg det finnas normer för politiskt uppträdande som förblev giltiga för dagens kommunistiska revolutionärer, trots att de ursprungligen vuxit fram i ett förkapitalistiskt och byråkratiskt samhälle.

Mer förvånande var kanske att Mao Tse-tung också hittade positiva inslag i konfuciansk filosofi. I en kommentar 1939 till en artikel av Ch´en Po-ta om detta tema, gav Mao intryck av att vara i grunden överens, men att Ch´en i sin kritik av den konfucianska doktrinen om korrekta benämningar som ”idealistisk” hade missat att det ur vetenskapsteoretisk synvinkel låg viktiga inslag av sanning i det genom dess betoning av sambandet mellan teori och praktik. Han såg också likheter mellan Chu Hsis tolkning av Konfucius’ lära om medelvägen och kommunisternas princip om kamp på två fronter, mot vänster- och högeravvikelser. Att inte gå långt nog (*pu chi*), sade han, stod för högeravvikelse, att gå för långt (*kuo*) stod för vänsteravvikelse.²⁸

Att på detta sätt luta sig mot nationens historia var givetvis särskilt viktigt i ett läge då Mao Tse-tung var angelägen om att rikta sig till bredast möjliga publik i syfte att främja upprättandet av en ny enhetsfront. Men det måste också tas på allvar som uttryck för det grundläggande

²⁵ Information från P´ang Hsien-chih vid Forskningscentret om partilitteratur under centralkommittén, januari 1988. Ray Wylie har diskuterat frågan om ”sinifiering av marxismen” och dess betydelse från ett något annorlunda perspektiv, där större vikt läggs vid den filosofiska frågan om förhållandet mellan det universella och det enskilda och följderna för originaliteten i ”Mao Tse-tungs tänkande”: Ray Wylie, *The emergence of Maoism: Mao Tse-tung, Ch´en Po-ta and the search for Chinese theory 1933-1945*, s. 55-58, 88-95 och *passim*.

²⁶ Om denna tradition, se CHOC 11, s. 145-147.

²⁷ [Kinas kommunistiska partis roll i det nationella kriget](#), *Valda verk* bd 2 s 200, kompletterat med MTCC 6.250-1.

²⁸ ”Chih Chang Wen-t´ien” (Till Chang Wen-t´ien), 20 februari.

i hans tänkande. Innan vi går in på att närmare analysera Maos specifika syn på allians med borgerliga nationalisterna mot den japanska aggressionen, ska vi närmare undersöka hans tolkning av Kinas historia, framför allt av 1800- och 1900-talet, för som han såg det var det då den kinesiska revolutionens aktuella stadium tog form och följaktligen den taktik som var lämplig att följa definierades.

Den mest systematiska framställningen av Maos uppfattning, vid tiden för Yenanperioden, om Kinas historia i allmänhet återfinns i första kapitlet av "Den kinesiska revolutionen och Kinas kommunistiska parti". (Egentligen var det inte Mao själv som utformade den texten, han skrev bara andra kapitlet, men Mao lät det ingå i *Valda verk* och ställde sig därmed bakom innehållet.) Detaljerna i denna vittomfattande diskussion faller till stor del utanför ramen för detta arbete, men vissa saker bör noteras.

Till att börja med placerar Mao här övergången från slavsamhälle till feodalism till början av Choudynastin, eller ungefär vid 1000-talet före vår tideräknings början. Det viktiga stycket lyder som följer:

Det feodala samhället [i Kina], som började med Chou och Ch'in-dynastierna, varade cirka 3 000 år ...

Den feodala godsägarstaten var det maktorgan, som skyddade detta feodala exploateringsystem. Medan den feodala staten under perioden före Chindynastin var söndersliten i rivaliserande furstendömen, blev den, sedan den förste Chinkejsaren [Ch'in Shih-huang] enat Kina, autokratisk och centraliserad, ehuru en viss feodal separatism fanns kvar.²⁹

Det utmärkande för Ch'in-dynastin ses här således bara som en förändring av statsformen och inte som en övergång från ett produktionssätt till ett annat.³⁰

Talet om en "autokratisk och centraliserad" feodal stat kan för västliga läsare förefalla som en motsägelse, men det var den formel Mao och hans kamrater kommit fram till efter debatterna på 1920- och 1930-talet om det traditionella samhällets karaktär och som gick ut på att samtidigt slå fast det kinesiska samhällets "feodala" (och därmed universella) karaktär och dess unika form. I ursprungsversionen till denna text från 1939 finns det samtidigt kvar spår av synen på Kina som "ett asiatiskt samhälle", något som i princip tidigare förkastats. Mao fastslog således att det kinesiska samhället före Opiumkriget varit stagnerande i århundraden och bara kunnat sättas i rörelse genom impulser från Väst.³¹

Två andra delar av Maos granskning av Kinas historia är värda att speciellt noteras. Vi har sett att Mao Tse-tung 1919 djärvt förutsagt att "en dag kommer förändringarna av det kinesiska folket att bli mer djupgående än av något annat folk och det kinesiska folkets samhälle kommer att bli mer framstående än något annat folks". Tjugo år senare skulle samma tilltro till landsmännens osedvanliga förmåga komma till uttryck på följande sätt:

Under den upptecknade historiens många tusen år har många nationella hjältar och revolutionära ledare framgått ur den kinesiska nationen. Den kinesiska nationen har således en ärorik revolutionär tradition och ett förnämligt historiskt arv.³²

För det andra fortsatte Mao, precis som han gjort sedan 1926, att speciellt framhäva böndernas roll. Under hela Kinas historia hade det inte bara förekommit "hundratals bondeuppror" och som han betecknade som den avgörande faktorn bakom varenda förändring av

²⁹ "Den kinesiska revolutionen och Kinas kommunistiska parti", *Valda verk*, bd 2, s 294.

³⁰ Även om akademiska kontroverser förekom om denna fråga blev det inte en brännande politisk fråga förrän p'î-Lin p'î-Kung-kampanjen 1973-74. De åsikter som fördes fram då stod i bjärt kontrast till dem Mao hade anslutit sig till 1939.

³¹ 1952 skulle Mao i *Valda verk* införa tesen att förändringar redan var på gång och skulle ha lett till att kapitalismen uppstått i Kina även utan utländsk intervention, en uppfattning som var mer tilltalande för den nationella stoltheten. (Mao, "Den kinesiska revolutionen och Kinas kommunistiska parti", *VV* 2, s 295-7, *MTTC* 7.100-3)

³² "Den kinesiska revolutionen och Kinas kommunistiska parti", *Valda verk*, 2, s 293-4

dynastierna, utan dessa ”bonderesningarnas och bondekrigens omfattning i den kinesiska historien saknar motsvarigheter annorstädes. Det var böndernas klasstrider, bondeupproren och bondekrigen som utgjorde den historiska utvecklingens verkliga drivkraft i det kinesiska feodalsamhället”. Men samtidigt betonade Mao begränsningarna med sådana aktioner från bönderna ensamma, i ett ”feodalt” samhälle, när det gällde deras förmåga att främja produktivkrafternas utveckling eller förändra produktionssättet. Om detta skrev han:

Varje stor bonderesning eller stort bondekrig tilldelade sin tids feodala regim ett slag och befordrade följaktligen mer eller mindre de samhälleliga produktivkrafternas tillväxt. Eftersom det emellertid varken fanns nya produktivkrafter eller nya produktionsförhållanden eller nya klasskrafter eller något avancerat politiskt parti på den tiden, saknade böndernas resningar och krig riktig ledning av det slag som proletariatet och kommunistiska partiet i dag ger. Varje bonde-revolution misslyckades, och bönderna utnyttjades ständigt av godsägarna och adeln som en hävstång för att antingen under eller efter revolutionen åvägabringa dynastiväxlingar. Ehuru vissa samhälleliga framsteg gjordes efter varje revolutionär strid, som bönderna förde, förblev därför de feodala ekonomiska förhållandena och det politiska systemet i grunden oförändrade.³³

När, och hur, hade i Maos ögon det läge uppstått då proletariatet och kommunistpartiet kunde utöva ”en korrekt ledning” över den kinesiska revolutionen? Som han såg det hade detta skett i två stadier. För det första hade de ”feodala” produktionsförhållanden, som rått fram till 1800-talet, delvis brutits ner och den gamla härskande klassens ställning underminerats genom västligt inflytande och den kapitalism och det embryo till bourgeoisi som därmed uppstått. I det stadiet var godsägarna, med stöd av imperialisterna, fortfarande den härskande klassen i Kina, men de borgerliga inslagen utgjorde de naturliga ledarna för den revolutionära utmaningen mot den rådande ordningen. I ett andra stadium blev förhållandena mogna för att proletariatet skulle kunna hävda sin hegemoni över revolutionen.

I Maos tolkning skedde denna övergång ungefär vid tiden för Fjärde maj-rörelsen; de perioder av borgerlig och proletär hegemoni han talade om som respektive den ”demokratiska”, eller ”gamla demokratiska” revolutionen och den ”Nya demokratiska” revolutionen. Innan vi går in på hans sätt att dela in modern kinesiska historia ska vi ägna oss åt exakt vad han menade med ”Ny-demokrati”, för detta begrepp var inte betydelsefullt bara då, utan har fortsatt relevans för de frågor Kina senare ställts inför.

Eftersom ”Ny-demokrati” var tänkt att utgöra en kategori i en marxist-leninistisk analys är det nödvändigt att kortfattat redogöra för den doktrinära bakgrunden. Marx hade ansett att det kapitalistiska utvecklingsstadiet av samhället normalt skulle karakteriseras av bourgeoisins herravälde, precis som det feodala stadiet präglats av adelns herravälde. Den borgerligt demokratiska revolutionen, som utgjorde den avgörande fasen i övergången från feodalism till kapitalism, skulle också vara en uppgift för bourgeoisin. Proletariatet skulle stödja bourgeoisin under den demokratiska revolutionen, samtidigt som det skulle försöka driva den framåt och så långt som möjligt tillgodose arbetarnas omedelbara krav tills det var dags för att sätta stopp för det kapitalistiska systemet genom en socialistisk revolution under proletariatets ledning.

Marx´ och Engels´ texter om revolutionen i förkapitalistiska samhällen, framför allt de som fått känna på västlig kolonialism, är fascinerande och tankeväckande, samtidigt som de är fragmentariska och motsägelsefulla. Hur som helst går det inte (oavsett alla de försök som gjorts) att i dem hitta någon klar taktisk vägledning för revolutionärer i Asien. Vid tiden för 1905 års revolution i Ryssland hade först Trotskij och sedan Lenin lagt fram tanken om att i sådana efterblivna länder kunde den borgerligt demokratiska revolutionen ske under proletariatets ledning, dvs i ett politiskt sammanhang dominerat av kommunistpartiet. Tanken, som

³³ ”Den kinesiska revolutionen och Kinas kommunistiska parti”, *Valda verk*, 2, s 295-6. Här och på andra ställen i *Valda verk* ersatte Mao termen som han ursprungligen använt för bondeuppror, *pao-tung* (revolt, väpnat uppror), med *ch´i-i* (rättfärdigt uppror). Nyansen ligger i det faktum att *pao-tung* antyder något mer sporadiskt och mindre direkt en förelöpare till det bondeuppror som leddes av kommunisterna.

sedan utvecklats vidare av Stalin, Mao och många fler, har alltsedan dess utgjort ett axiom inom marxismen i den tolkning som gjorts i Sovjetunionen och dess anhängare.

Därmed skilde man på klasskaraktären av ett visst historiskt stadium och klasskaraktären hos aktörerna i detta stadium. Under ett trekvarts sekel har man utgått från att den proletära diktaturen, eller någon föregångare till eller variant av den, kan leda en borgerlig revolution, som kommer att utgöra den funktionella motsvarigheten till det kapitalistiska utvecklingsstadiet i västliga samhällen.

För att nu återvända till karaktären och betydelsen av Mao Tse-tungs idéer om detta stadium, som han döpte till ”ny-demokrati”, är det av vikt att notera inte bara hur han definierade innehållet av detta, utan när han antog att det hade inletts. För det var i detta sammanhang som Mao började rättfärdiga den nya alliansen med nationalisterna i termer av utvecklingen av styrkeförhållandena och revolutionens mål vid denna tid.

I vissa stycken anger Mao 1919 som övergången från ”gammal” till ”ny” demokrati, och för enkelhetens skull sattes skiljelinjen mellan ”modern” och ”nutida” kinesisk historia i början av Yenanperioden till tiden för Fjärde maj-rörelsen. Mao var emellertid förstuds klart medveten om att avgörande förändringar av det slaget inte sker över en natt och för det mesta placerade han uppkomsten av ”Ny-demokrati” mer vagt till perioden från första världskrigets utbrott till grundandet av det kinesiska kommunistpartiet (dvs under Fjärde maj-perioden i den vanliga och breda definitionen av den). I januari 1940 skrev Mao i *Om ny demokrati*: ”En ändring inträffade emellertid i Kinas borgerligt-demokratiska revolution efter det första imperialistiska världskrigets utbrott 1914 och upprättandet av en socialistisk stat på en sjättedel av världens yta, som följde av Rysslands Oktoberrevolution 1917.”³⁴

De skäl som här presenteras eller framkastas till att den kinesiska revolutionens karaktär förändrats inkluderar att den borgerliga demokratin i Väst hade försvagats eller misskrediterats, att en alternativ modell uppstått genom den nya sovjetrepubliken och även möjligheterna till materiellt och moraliskt stöd från Sovjet. Det var delvis av detta sista skäl som Mao, i Stalins efterföljd (som i sin tur följde Lenin) förklarade att Kinas nydemokratiska revolution var en integrerad del av den proletärt-socialistiska världsrevolutionen. Om detta skrev han:

Den är en era i vilken den kapitalistiska världsfronten har brutit samman på en del av jordklotet ... och fullständigt blottat sin dekadens överallt annorstädes, en era i vilken de återstående kapitalistiska delarna inte kan överleva utan att mer än någonsin stödja sig på kolonierna och halvkolonierna ... I denna era, hör inte längre någon revolution i en koloni eller en halvkoloni, som riktar sig mot imperialismen ... hemma i den gamla kategorin av den borgerligt-demokratiska världsrevolutionen, utan i den nya kategorin...

Trots att en sådan revolution i ett kolonialt eller halvkolonialt land till sin samhälleliga karaktär fortfarande är i grunden borgerligt-demokratisk under sitt första stadium eller första steg, och trots att dess objektiva uppgift är att röja vägen för kapitalismens utveckling, är den inte längre en revolution av det gamla slaget, ledd *helt* av bourgeoisin i syfte att upprätta ett kapitalistiskt samhälle och en stat under en borgerlig diktatur. Den tillhör det nya slaget av revolutioner, *med deltagande av proletariatet i ledningen, eller* som leds av proletariatet i syfte att, under det första stadiet, upprätta ett ny-demokratiskt samhälle och en stat under en för alla de revolutionära klasserna gemensam diktatur ...³⁵

I detta avsnitt talas om en ”gemensam diktatur” och de kursiverade orden (som Mao tog bort 1952) låter förstå att proletariatet kanske inte ens kommer att vara främst av de olika diktatorerna. I själva verket gick Mao i den ursprungliga versionen av *Om ny-demokrati* så långt som till att uttryckligen hävda att om den kinesiska bourgeoisin skulle visa sig kapabel att leda fol-

³⁴ [Om ny-demokrati](#), *Valda verk*, 2, s. 330.

³⁵ ”Om ny-demokrati”, *Valda verk*, 2, s.330-1 och MTTC 7.153-4 (De kursiverade orden i citatet har strukits i *Valda verk*)

ket och ”driva bort japansk imperialism och införa en demokratisk regering, skulle den (dvs Kuomintang) fortsätta att åtnjuta folkets förtroende.³⁶ Det var emellertid uppenbart att detta bara handlade om en retorisk gest mot Chiang Kai-shek och att Mao hela tiden avsåg att hans eget parti skulle utöva hegemoni på proletariatets vägnar inom ”en för alla de revolutionära klasserna gemensam diktatur”. I ”Den kinesiska revolutionen och Kinas kommunistiska parti”, som vände sig direkt till partimedlemmar och inte till en intellektuell publik utanför partiet (som fallet var med *Om ny-demokrati*), sade Mao utan omsvep, ”Om inte partiet deltar i och leder den kan inte den kinesiska revolutionen ... lyckas”.³⁷ Och strax före segern, i juni 1949, uttryckte han sig än mer kategoriskt: ”Varför slutade fyrtio års revolution under Sun Yat-sen med misslyckande? Därför att småbourgeoisin och den nationella bourgeoisin under imperialismens epok inte kan leda någon verklig revolution till seger.”³⁸

Kort sagt, även om han uttryckte det med olika mått av uppriktighet, hade Mao från 1939, då han först började använda begreppet ”ny-demokrati”, uppfattningen att i Kina efter 1919, eller däromkring, var proletariatet den rättmätiga innehavaren av ledarskapet för revolutionen. Hur kunde han göra sådana anspråk för en klass som under 1900-talets andra decennium bara höll på att växa fram, och för ett parti som fram till alliansen med nationalisterna 1923-1927 bara räknade en handfull medlemmar? Bortsett från att kommunisterna, som redan konstaterats, kunde räkna med stöd och sympatier från Sovjetunionen, argumenterade Mao på följande vis:

Som utpräglade samhällsklasser är bourgeoisin och proletariatet i Kina nya och har aldrig tidigare existerat i Kinas historia ... De är tvillingar, födda av Kinas gamla (feodala) samhälle, på en gång förbundna med varandra och antagonistiska mot varandra. Det kinesiska proletariatet uppstod och utvecklades emellertid samtidigt med inte bara den kinesiska nationella bourgeoisin utan också de företag som imperialisterna själva drev i Kina. Följaktligen är en mycket stor del av det kinesiska proletariatet äldre och mer erfaret än den kinesiska bourgeoisin, och det är därför en större samhällelig kraft med bredare bas.³⁹

Detta är ett fyndigt argument, som inte saknar substans. Ändå bör Maos hävdande av proletär hegemoni från 1917-1921 och framåt inte ses som en bedömning av de mot varandra stående politiska krafternas styrka, utan som ett påstående om att det från och med denna tidpunkt var korrekt, och inte helt orealistiskt, av kommunisterna att *sträva efter* att ta ledningen över den nationella revolutionen.

Om detta verkligen var Maos innersta övertygelse, även om han inte alltid uttryckte det öppet, var det då inte meningslöst eller hyckleri att över huvud taget tala om en ”enhetsfront”? Eller, för att uttrycka det annorlunda, skulle inte en sådan allians med nödvändighet anta karaktären av en ”enhetsfront underifrån”, dvs ett försök att mobilisera de vanliga medlemmarna av Kuomintang mot den egna ledningen? Inte nödvändigtvis, särskilt om vi tolkar Maos periodindelning, som jag redogjort för tidigare, som att kommunisterna i slutet av 1930-talet sedan länge haft fog för att försöka hävda sin hegemoni. För det som var legitimt behövde inte, vid någon viss tidpunkt, vara lämpligt eller politiskt ”korrekt”. Om det yttre hotet från Japan mot Kinas själva existens som självständig stat, och därmed hotet mot möjligheten till politisk förändring inom landet, blev så allvarligt att kampen mot Japan fick ersätta kampen mot Chiang Kai-shek som kommunisternas politiska mål nummer ett, och om Kuomintang inte bara var militärt och politiskt starkare än kommunisterna, utan dessutom villigt att slåss mot Japan, då kunde det vara korrekt att för en tid gå med på att ge Kuomintang den ledande rollen i en sådan kamp.

Som tidigare konstaterats hade Mao i december 1935 gått med på behovet av en ny enhetsfront och i slutet av 1936 hade han accepterat att Chiang Kai-shek måste bli den formelle

³⁶ Carrère d'Encausse och Schram, s. 254, *MTTC*, 7, s. 162.

³⁷ ”Den kinesiska revolutionen och Kinas kommunistiska parti”, *Valda verk*, 2 s. 317 och *MTTC* 7.126.

³⁸ ”[Folkets demokratiska diktatur](#)”, *Valda verk*, 4, s. 451.

³⁹ ”Den kinesiska revolutionen och Kinas kommunistiska parti”, *Valda verk*, 2, s. 297.

ledaren för en sådan allians. Det var i oktober 1938, i sin rapport till centralkommitténs sjätte plenum, som Mao gick som längst i att erkänna Kuomintang's ledande roll, inte bara under det anti-japanska kriget, utan också under den nationella återuppbyggnadsfas som skulle komma efteråt. I ett stycke med rubriken "Kuomintang har en lysande framtid" förklarade han:

Kuomintang och det kommunistiska partiet utgör grundvalen för den anti-japanska enhetsfronten, men av dem båda är det Kuomintang som intar förstaplatsen ... Under sin ärofulla historia har Kuomintang svarat för att störta Ch'ing-dynastin, upprättat republiken, lett motståndet mot Yuan Shih-k'ai ... och den stora revolutionen 1926-27. I dag leder det åter det stora anti-japanska kriget. Det bär på det historiska arvet från Folkets tre principer; det har haft två stora ledare – Herr Sun Yat-sen och Herr Chiang Kai-shek ... Inget av detta får underskattas av våra landsmän och utgör ett resultat av Kinas historiska utveckling.

Genom att organisera det anti-japanska kriget och den anti-japanska enhetsfronten intar Kuomintang en position som ledare och ryggrad [*chi-kan*] ... Det enda stora villkoret är att Kuomintang verkligen fullföljer motståndskampen till slutet och bygger enhetsfronten; i så fall har det en lysande framtid att se fram emot⁴⁰

Även om denna rapport uttryckte Mao Tse-tungs mest försonliga hållning någonsin gentemot Chiang Kai-shek och Kuomintang, handlade det ingalunda om den *carte blanche* som det först kan se ut som. Det "enda stora villkoret" som det talas om i sista meningen i citatet, begränsade kraftigt Maos eftergifter till Chiang. I den mån han ansåg att Chiang och Kuomintang på lång sikt var inkapabla att orubbligt stödja enhetsfronten och kriget mot Japan, såg Mao fram emot den stund då hans erkännande av Chiangs ledarskap skulle upphöra. Vidare, även om den ursprungliga texten från 1938 inte, i motsats till de redigerade utdragen i *Valda verk*, talar om kommunisternas ledande roll, hänvisade det ändå till "det sätt som kommunisterna bör bli medvetna om sin egen roll och stärka sig själva för att kunna vara i stånd att uppfylla sitt stora ansvar i det nationella kriget". Och detta ansvar definierade han kortfattat med att säga att kommunisterna "bör utöva rollen som förtrupp och föredöme på varje område".⁴¹ Med andra ord, om Kuomintang skulle svikta i sitt ledarskap skulle det ersättas med dem som redan etablerat sig som "förtrupp och föredöme".

Slutligen var Maos förslag, i rapporten i oktober 1938, att ett "block inifrån" skulle återupplivas och att kommunisterna åter skulle ansluta sig till Kuomintang som individer, tveeggat och tvetydigt. För även om han erbjöd sig att i förväg förse Chiang Kai-shek med en fullständig förteckning över alla kommunister med dubbelt partimedlemskap, och därigenom tillgodose ett av Chiangs krav efter "omorganisationen" 1926, försökte han också övertyga Chiang om att göra Kuomintang till "ett nationellt förbund". Syftet med detta andra förslag var det alltför uppenbara att försvaga den leninistiska tvångströja som 1926-27 gjort det omöjligt för kommunisterna att påverka Kuomintang inifrån. Det är därför inte särskilt överraskande att Chiang uppfattade det som "en trojansk häst" och avvisade det.⁴²

På lite drygt ett år hade Maos hållning, som vi redan sett, utvecklats från att erkänna att Kuomintang måste inneha "förstaplatsen" i enhetsfronten, till att hävda att det kommunistiska ledarskapet redan var ett fullbordat faktum. I *Om ny-demokrati* (januari 1940) skyldes detta djärva påstående av ett retoriskt fikonlöv; i *Den kinesiska revolutionen och det kinesiska kommunistpartiet* (december 1939) var det tämligen otvetydigt.⁴³ *Den kinesiska revolutionen och det kinesiska kommunistpartiet* hade i huvudsak skrivits för kommunistiska läsare, men såldes öppet. I sin presentation av den interna partitidskriften *Kommunisten* ["*Kommunisten presenteras*"] (oktober 1939) tog Mao över huvud taget inte upp frågan om vem som skulle inneha hegemonin; han utgick kort och gott från att ledarskapet tillhörde kommunisterna och

⁴⁰ *MTTC* 6, s. 198; *PTMT* s. 228-229.

⁴¹ *MTTC* 6, s. 243-244; *PTMT* s. 229.

⁴² Stuart Schram, *Mao Tse-tung*, s. 206-207. (sidhänvisningen till bokversionen)

⁴³ *MTTC* 7, s. 129; *PTMT*, s. 230-231.

övergick sedan till att diskutera hur de skulle utöva det.

Förutom frågan om ledarskap förtjänar två direkt besläktade frågor att diskuteras här: Maos syn på olika klassers roll i revolutionen och karaktären av den politiska rörelse eller regim, som skulle företräda de revolutionära krafterna.

I grund och botten var Maos syn rörande de klasskrafter som stödde revolutionen vid tiden för det anti-japanska kriget enkel och konsekvent. Han uppfattade dem som bestående av Stalins fyrklassblock från 1920-talet, plus en del av den kompradorbourgeoisin som hade band till krafter som låg i konflikt med Japan. Begripligt nog drogs linjen beträffande möjliga allierade skarpast i artikeln ”*Kommunisten presenteras*” och lösast i ”Om ny-demokrati”. I den förstnämnda betecknas bönderna som ”trofasta” bundsförvanter till proletariatet och städernas småbourgeoisin som en ”pålitlig” bundsförvant och den nationella bourgeoisin kommer ”vid vissa tidpunkter och i viss utsträckning att delta i kampen mot imperialismen och de feodala krigsherrarna”. ”Under andra historiska omständigheter kommer den kinesiska nationella bourgeoisin att vackla och falla ifrån som följd av sin ekonomiska och politiska slapphet.” Bourgeoisin eller storbourgeoisin ”fortsätter att vara ytterst reaktionär” även när den ansluter sig till enhetsfronten mot fienden, den motsätter sig byggandet av det proletära partiet och planerar ytterst att kapitulera för fienden och splittra enhetsfronten.⁴⁴

Den ursprungliga versionen av ”Om ny-demokrati” uppvisar en märklig inkonsekvens: hela tiden talas om ett block av tre klasser i stället för av fyra. Skillnaden är mer formell än substantiell, men saknar inte intresse. Orsaken är att bönderna (som marxister alltid betraktat som småborgerliga till sin karaktär) klumpats ihop med städernas småbourgeoisin och att denna kategori kallats ”småbourgeoisin” i stället för att se bönderna som en särskild klass. Således får vi läsa att det 1927-36, på grund av att den kinesiska bourgeoisin gått över till det kontra-revolutionära lägret, ”... bara återstod två av de tre klasser som ursprungligen ingått i det revolutionära lägret”: proletariatet och småbourgeoisin (inklusive bönder, revolutionära intellektuella och andra delar av småbourgeoisin).⁴⁵

I samband med det anti-japanska kriget, fortsatte Mao, hade den kinesiska revolutionen, i enlighet med sin ”sick-sack-kurs”, åter kommit fram till en enhetsfront mellan de tre klasserna. Men, tillade han:

enhetsfrontens omfattning är nu mycket bredare. Inom överklassen inkluderas alla de styrande; inom medelklassen inkluderas småbourgeoisin i sin helhet; inom underklassen inkluderas alla proletärer. Alla klasser och skikt i landet har blivit bundsförvanter och bestämda motståndare till den japanska imperialismen.⁴⁶

Att låta bönderna slukas upp i den heltäckande kategorin ”småbourgeoisin” verkar helt klart ha syftat till att mildra betoningen av det unika med den kinesiska revolutionen och framför allt då ett av dess originella särdrag: gerillakriget på landsbygden. I sin ”*Kommunisten presenteras*” gjorde Mao de delarna av Kinas erfarenheter till ett av huvudämnena för sin analys:

... eftersom Kina är ett halvkolonialt och halvfeodalt land, eftersom dess politiska, ekonomiska och kulturella utveckling är ojämn, eftersom dess ekonomi i huvudsak är halvfeodal och dess territorium väldigt, följer härav att den kinesiska revolutionens karaktär i dess nuvarande skede är

⁴⁴ ”*Kommunisten presenteras*”, *Valda verk*, 2, s. 277-8. Ett stycke som ger en mer optimistisk syn på (komprador)bourgeoisin tillfogades i *Valda verk* och återfinns inte alls i texten från 1939. Om Stalin och fyrklassblocket, se Carrère d'Encausse och Schram, s. 55, 227-229.

⁴⁵ *MTTC* 7, s. 196; Carrère d'Encausse och Schram, s. 256-257. Det finns en förbryllande föregångare till treklass-analysen i Maos svar i november 1925 på en fråga av Young China Association (*MTTC*, *pu-chüan*, 2, s. 127) där han förklarade att han även om han var kommunist och anhängare till en ”proletär social revolution” var inte en ensam klass i Kina i stånd att störta reaktionens inre och yttre krafter och att ”den nationella revolutionen” därför måste verkställas av proletariatet, småbourgeoisin och vänsterflygeln inom medelklassen (*chung-ch'an chieb-chi*).

⁴⁶ *MTTC* 7, s. 197-198; Carrère d'Encausse och Schram, s. 257.

borgerlig-demokratisk, att dess viktigaste angreppsmål är imperialismen och feodalismen och att dess grundläggande drivkraft är proletariatet, bönderna och städernas småborgare, medan den nationella bourgeoisin deltar vid vissa tidpunkter och i viss utsträckning. Härav följer också [*sic*] att den viktigaste kampformen i den kinesiska revolutionen är väpnad kamp.

Det framgår inte riktigt varför den sista slutsatsen bör följa utifrån de fakta Mao Tse-tung räknat upp i denna mening, men den är givetvis riktig. Mao fortsätter: "Vårt partis historia kan faktiskt kallas en historia om väpnad kamp. Kamrat Stalin har sagt, 'I Kina kämpar den väpnade revolutionen mot den väpnade kontrarevolutionen. Detta är ett av den kinesiska revolutionens särdrag och en av dess tillgångar'. Detta är absolut sant." Stalincitatet är ett exempel på ett särskilt cyniskt sätt att plocka citat ur sitt sammanhang: när Stalin uttalade detta i december 1926 företrädde "folk med vapen" av Chiang Kai-shek, som han då ansåg att det gick att lita fullt ut på, och det kände Mao mycket väl till. Men det fanns ändå en poäng i det hela: "den väpnade kampen i Kina", tillade Mao, "är till sitt väsen ett bondekrig och partiets förhållande till bönderna och dess nära förhållande till bondekriget är en och samma sak".⁴⁷

I denna text karakteriserar Mao Tse-tung enhetsfronten, väpnad kamp och partibygge som det kinesiska kommunistpartiets tre "magiska vapen". Jag har tidigare ägnat en hel del utrymme åt den väpnade kampens plats i Maos strategi. Vad beträffar enhetsfronten är huvudbudskapet i "*Kommunisten* presenteras" att den bör präglas av både enhet och kamp. Den exakta form som denna enhet bör ta sig diskuteras inte, men som vi redan sett hade Mao redan i två andra grundläggande texter från samma period slagit fast att verktyget för samarbetet skulle vara den gemensamma diktaturen mellan alla revolutionära klasser. I "Den kinesiska revolutionen och Kinas kommunistiska parti" hade han också talat om en gemensam revolutionärt-demokratisk diktatur mellan flera revolutionära klasser mot imperialister och reaktionära förrädare.⁴⁸ Begreppet revolutionärt-demokratisk diktatur hade givetvis hämtats från Lenins "arbetarnas och böndernas revolutionärt-demokratiska diktatur", en paroll som först förekommit under revolutionen 1905 och därefter ofta upprepats. Maos diktatorer var förstås fler än Lenins; skillnaden var, förklarade han, de speciella förhållandena i ett land under utländskt herravälde.

Det tredje av Maos "magiska vapen", partibygget, betydde i själva verket något mer svepande och betydelsefullt än vad som kan framgå vid en första anblick. Det handlade om att definiera en korrekt doktrin och att ena och korrigera partiet utifrån denna doktrin. Ett stycke som något modifierats i *Valda verk* konstaterar att om det kinesiska kommunistpartiet tidigare inte lyckats med konsolidering och "bolsjevisering" så berodde det på att medlemmarna inte på ett korrekt sätt förenat marxismen med de konkreta förhållandena i den kinesiska revolutionen och inte haft tillräcklig kunskap om kinesisk historia och det kinesiska samhället.⁴⁹

Detta innebar helt enkelt att de inte hade kunnat dra nytta av den sinifiering av marxismen, som Mao Tse-tung då höll på att utarbeta, just i de arbeten vi diskuterat. Med andra ord, det "partibygge" som Mao manade till i oktober 1939 var destinerat att leda till den stora korrigeringskampanj [rektifieringskampanj], eller *cheng-feng*, som 1942-43 definitivt skulle befästa hans ideologiska dominans inom partiet.

Mao Tse-tungs tänkande segrar 1941-1949

När Mao först framförde parollen om att anpassa marxismen till kinesiska förhållanden var han främst intresserad av att omstöpa det kinesiska kommunistpartiet så att det passade ihop med tidens politiska och kulturella förhållanden. Nästa viktiga fas i utvecklingen av hans idéer om detta ämne, 1941-43, var mycket mer direkt knuten till Maos strid med hans rivaler i partiet och de åsikter som han förfäktade var uttryckligen utformade för att tjäna hans

⁴⁷ "*Kommunisten* presenteras", *Valda verk*, 2, s. 276.

⁴⁸ *MTTC* 7, s. 129; *PTMT*, s. 230.

⁴⁹ "*Kommunisten* presenteras", *Valda verk*, 2, s. 281-2

intressen i den kampen.

Samma gäller andra aspekter av Maos tänkande. Om den filosofiska kärnan i hans tänkande hade tagit form redan 1937, med teorin om motsättningar, kan den definitiva utformningen av Maos idéer före 1949 inom ett vitt spektrum av andra områden, från ekonomi till litteratur och från administrativa principer till uttolkning av det marxistiska arvet, hänföras till början av 1940-talet. Och inom alla dessa området är kopplingarna mellan ideologi och politiska stridigheter påtagliga och öppna.

Denna bok är naturligtvis mer inriktad på idéer än på historiska fakta. I följande kortfattade kronologi framträder emellertid den konkreta betydelsen av vissa teoretiska uttalanden:

Maj 1941. Mao håller ett tal vid ett kademöte i Yen-an, där han kritiserar ”marxist-leninistiska läskalar” som ”är bra på att ur minnet rada upp citat från Marx, Engels, Lenin och Stalin, men när det gäller deras förfäder ... får de be om ursäkt och säga att de har glömt”.

1 juli 1941. Centralkommittén antar en resolution om ”stärkande av partiandan”, som framhåller vikten av disciplin och av att kadrer på alla nivåer fullständigt måste underordnas högre auktoritet.

13 juli 1941. Sun Yeh-fang skriver ett brev till Liu Shao-ch’i (med användning av pseudonymen Sung Liang), där han nämner två mot varandra stående avvikelser i form av bristande teoretiska studier och tendens till skolastik och ber om några ”kinesiska exempel” på det rätta förhållandet mellan teori och praktik. Liu svarar samma dag och betonar svårigheterna med att sinifiera marxismen och skyller den dittillsvarande bristen på framsteg delvis på att så få medlemmar av kommunistpartiet klarar av att läsa Marx i original.

23 januari 1942. Mao beordrar kadrer inom armén att studera hans Ku-t’ien-resolution från december 1929 tills de är helt förtrogna med den.

1 februari och 8 februari 1942. Mao håller sina två viktiga tal om korrigerings. I det andra klagar han på att hans uppmaning från 1938 om sinifiering inte hörsammats.

Maj 1942. Mao håller två tal till Yen-ans forum om konst och litteratur, men inget av dem publiceras förrän ett och ett halvt år senare.

December 1942. Mao avger en rapport om *Ekonomiska och finansiella problem*.

20 mars 1943. Mao väljs till ordförande för politbyrå i Kinas kommunistiska parti och ordförande i det tre man starka sekretariatet, med utslagsröst gentemot de båda andra medlemmarna.

April 1943. En kampanj för att granska kadrer genomförs kraftfullt i Yen-an – i själva verket rör det sig om en hård utrensning av oliktänkande eller anti-maoistiska element inom partiet, under överinseende av K’ang Sheng.

26 maj 1943. I en kommentar till upplösningen av Komintern förklarar Mao, att trots att Moskva inte ingripit i det kinesiska kommunistpartiets inre angelägenheter sedan Kominterns sjunde kongress i augusti 1935 har de kinesiska kommunisterna utfört ett bra arbete.*

1 juni 1943. Resolution, författad av Mao, om metoder för ledning, där den klassiska formuleringen av ”masslinjen” utvecklas.

6 juli 1943. Liu Shao-ch’i publicerar artikeln ”Likvidera mensjevikiskt tänkande inom partiet”, där Mao hyllas som en sann bolsjevik och den ”Internationella fraktionen” fördöms som förklädda mensjeviker.

19 oktober 1943. Maos Yen-antal publiceras till sist i *Chieh-fang jih-pao*.

* Se: [The Comintern has Long Ceased to Meddle in Our Internal Affairs](#)

April 1945. Förgudning – Maos tänkande skrivs in i partistadgan som vägledande för partiets arbete och Liu Shao-ch'í hyllar Mao för hans världsomskakande bidrag till att "sinifiera" och "nationalisera" marxismen.⁵⁰

Dessa händelser har förstås valts ut och iordningställt för att få det att framstå som att införandet av Mao Tse-tungs absoluta dominans inom partiet redan från början var ett av de främsta målen för korrigeringskampanjen 1942-43. Även om de i någon mån kan spetsa till och förenkla bilden, tror jag inte att de i det stora hela förvränger det som skedde.

⁵⁰ De flesta av dessa händelser är välkända och eftersom huvudämnet för detta arbete är idéer och inte fakta tänker jag inte göra några detaljerade fotnoter. Liu Shao-ch'ís artikel "Likvidera mensjevikiskt tänkande" och centralkommitténs resolution den 1 juli 1941 finns översatta i Boyd Compton, *Mao's China: party reform documents, 1942-44*. Resolutionen från den 1 juni 1943 och Maos tal (utom *Om ekonomiska och finansiella frågor*) återfinns i *Valda verk* och många andra källor, inklusive Comptons arbete. Existensen av Lius brev till "kamrat Sung Liang" har länge varit känd. Se min diskussion om det i "The Party in Chinese Communist ideology" i J W Lewis, ed., *Party leadership and revolutionary power in China*, s. 177. Brevet har nu tryckts upp på nytt och Sung Liang har identifierats som Sun Yeh-fang (*Hung-ch'í* 7 (1980), s. 2-4), men Suns ursprungliga brev ingår inte i den utgåvan. Om detta, se Liu Shao-ch'í, *Lun tang* (Om partiet), s. 345-346. För viktiga delar av Lius rapport i april 1945 (som nyligen återutgivits i Kina), se Carrère d'Encausse och Schram, s. 259-261. Om Maos formella ställning i partiet från mars 1943, se *TSYC* 2 (1980) 77-8.

Del 2: Mao Tse-tungs tänkande från 1949 till 1976

Ur Schram, *The Thought of Mao Tse-tung*, sid.134-145

[Bokavsnittet som föregår det som återges nedan handlar om den teori som Mao utvecklade för att motivera ”Stora språnget”. När detta omsattes i praktiken ledde det till svåra ekonomiska och andra bakslag, inklusive massvält, och hårda motsättningar i det kinesiska kommunistpartiet. Här analyserar Schram hur Maos tänkande utvecklades från denna tidpunkt, dvs från slutet av 1950-talet.

Många av de citerade Mao-texterna finns i Schrams antologi [Politiska skrifter: Tal och brev 1956-71](#) (som finns på marxistarkivet) – detta anges enbart som *Politiska skrifter* i noterna nedan.

MF i maj 2016

Maos sökande efter en ”kinesisk väg”

Syntes eller eklekticism: Kinesiska och marxistiska element i Maos tänkande

Påminnelsen om Maos bild av sig själv som ledare väcker med nödvändighet frågan om en annan dubbelhet, som blev framträdande i hans tänkande från slutet av 1950-talet och framåt: förhållandet mellan marxism och kinesisk tradition. Vid andra sessionen under åttonde partikongressen i maj 1958 förklarade Mao att den nya politiken med Det stora språnget framåt innebar ett försök att tävla med Kinas ”läromästare” på revolutionens område, Sovjetunionen. Och han tillade: ”Vi har två föräldrar: Kuomintangs samhälle och Oktoberrevolutionen.”¹ Han gjorde klart att detta uttalande var avsett att gälla både politik och ekonomi.

En av de båda ”föräldrar” Mao erkände, betydelsen av Oktoberrevolutionen, behöver inte förklaras eller kommenteras närmare. Kina, säger han, har lärt sig teorin och praktiken i att göra revolution, och framför allt att upprätta en socialistisk stat, av Lenin, Stalin och sovjetiska erfarenheter sedan 1917. Den kinesiska folkrepubliken, säger han, är en skapelse av det kinesiska folket sådant som det existerade 1949 och avspeglar därför idéer, synsätt och institutioner som utvecklats inte bara under Kuomintangs två årtionden vid makten, utan under hela den tidigare långa historien.

Kina behövde förvisso en revolutionär omvandling ledd av marxistisk teori, men detta innebar inte att landet skulle bli någon kopia av Sovjetunionen. ”För vissa saker”, sade Mao i mars 1959, ”behövs ingen nationell stil, som tåg, flygplan och kanoner. Politik och konst behöver däremot en nationell stil.”² Bakom detta uttalande går det åter att känna av den övertygelse Mao uttryckt 1938, att införlivande av det förgångna inte bara är råvara utan en ”metod” för att kunna utarbeta en korrekt linje idag.

Vid tiden för Det stora språnget jämställde Mao således marxist-leninistisk och sovjetisk tradition med lärdomar av Kinas historia, och han nämnde till och med Kuomintangs samhälle först bland de båda ”föräldrarna” till revolutionens nuvarande stadium. Sex eller sju år senare hade han förskjutit tonvikten än mer, när han flera gånger förklarade för partikamrater: ”Jag är en inhemska filosof, ni är utländska filosofer”.³

¹ *Wan-sui* (1969), s. 221; *Miscellany*, s. 121.

² *Wan-sui* (1967), s. 48

³ ”Tal om filosofiska frågor”, Mao Tse-tung, [Politiska skrifter: Tal och brev 1956-71](#) (finns på marxistarkivet)

Maos anspråk, 1964 och 1965, på att vara en ”inhemsk” eller ”infödd” tänkare innebar på intet vis att han övergett Marx för Konfucius. Det bekräftar emellertid bortom varje tvivel att de traditionella rötterna var viktiga för hans tänkande ända till slutet av hans liv. Men hur, exakt, förenades de kinesiska och västliga delarna av Maos tänkande i slutet av 1950-talet och början av 1960-talet? Smälte de samman eller integrerades i en ny syntes? Om så var fallet, vilken av de båda komponenterna var avgörande för strukturen i hans system som helhet? Förblev ”Mao Tse-tungs tänkande” i huvudsak en variant av marxismen och därmed ytterst ett medel för västligt inflytande? Eller blev, omvänt, logiken och mönstret för hans tänkande alltmer kinesiskt? Eller fanns det inget system och ingen klar struktur, utan två skelett som ibland fungerade genom att förstärka varandra, ibland drog åt motsatt håll i ett ohanterligt karosseri av motstridiga delar?

Det kan inte råda något tvivel om, vilket jag redan påpekat, att både karaktären hos Maos tänkande och hans egen syn på det förändrades med åren.

Under Folkrepublikens första år såg han fortfarande en teori av västligt ursprung – marxismen – som varpen och kinesisk kultur som väven i det nya samhällsmönster han tänkt sig väva. Men i slutet av 1950-talet började hans tolkning av marxistisk teori utvecklas i riktningar, som samtidigt avspeglade påverkan från det politiska klimatet under Det stora språnget och ökad betoning på tankesätt härledda från Kinas förflutna.

I *Om motsättningar* hade Mao Tse-tung underförstått godtagit ”de tre grundläggande lagarna” i marxistisk och hegeliansk dialektik (motsatsernas enhet och kamp, kvantitetens övergång till kvalitet och negationens negation), men samtidigt hade han gett en vink om ett nytt sätt att se på dessa frågor genom att beteckna ”lagen om motsatsernas enhet” som ”den materialistiska dialektikens grundlag”, och tycktes därmed ha satt den på en högre nivå än de båda andra.⁴ Visserligen hade Lenin, i ett stycke som Mao citerade i januari 1957, sagt: ”I korthet kan dialektik definieras som läran om motsatsernas enhet”. Men han hade omedelbart tillagt: ”Detta griper dialektikens kärna, men det kräver förklaringar och utveckling.”⁵ Mao å sin sida skulle till sist röra sig mot uppfattningen att lagen om motsatsernas enhet i sig sammanfattade dialektikens väsen.

I avsnittet ”Om den dialektiska och historiska materialismen” som Stalin bidrog med till *Sovjetunionens kommunistiska partis (bolsjevikerna) historia* hade han angett fyra ”grunddrag” i marxismens dialektiska metod: att alla företeelser är förbundna med varandra, att naturen befinner sig i oavbruten rörelse och förändring, att utvecklingen tar sig uttryck i att gradvis kvantitativ förändring leder till kvalitativa förändringar eller ”hopp”; och att motsättningar är inneboende i alla ting, och att kampen mellan motsatserna ”utgör det inre innehållet i utvecklingsprocessen”.⁶

I ett tal i januari 1957 inför partisekreterare uttryckte Mao öppet sin oenighet med Stalins syn på detta ämne och kritiserade både det filosofiskt bristfälliga i hans klassificering i fyra grunddrag och de politiska konsekvenserna av detta:

Stalin [säger] att den marxistiska dialektiken har fyra grunddrag. Som det första draget talar han om att tingen är ömsesidigt förbundna, som om alla ting råkade vara förbundna utan någon orsak alls ... Det är de två motsägande sidorna i ett ting som är förbundna ... Som det fjärde draget talar han om den inre motsättningen i alla ting, men då sysslar han endast med motsatsernas kamp utan att nämna deras enhet.

Helt klart talar han här om Stalins betoning, från 1938 och framåt, av klasskampen, vilket

⁴ ”Om motsättningar”, *Valda verk*, 1. [ingår i samlingen [Mao Zedong om motsättningar](#) på marxistarkivet]

⁵ ”Tal vid en konferens med sekreterarna i provinsernas, municipens och de autonoma områdenas partikommittéer”, *Valda verk*, 5.

⁶ ”Om den dialektiska och historiska materialismen” i *Sovjetunionens Kommunistiska Partis (bolsjevikerna) historia*. [marxistarkivet: [Om den dialektiska och den historiska materialismen](#)]

Mao på detta stadium inte ville göra i samma utsträckning. Men därefter övergick han till att diskutera andra skillnader mellan sin egen syn på dialektiken och Stalins:

Stalins synpunkt återspeglas i avsnittet om 'identitet' i *Kort filosofisk ordbok*, fjärde upplagan, sammanställd i Sovjetunionen. Där står det: 'Det kan inte finnas någon identitet mellan krig och fred, mellan bourgeoisi och proletariat, mellan liv och död och andra sådana företeelser ty de är i grunden motsatta och utesluter ömsesidigt varandra. Denna tolkning är ytterst felaktig.

Som de ser det är krig krig och fred är fred, de två utesluter varandra ömsesidigt och är helt utan samband ... Krig och fred både ömsesidigt utesluter varandra och är förbundna och kan under vissa givna betingelser omvandlas till varandra. Om inte krig ligger och jäser i fredstid, hur är det möjligt att det helt plötsligt bryter ut? ...

Om liv och död inte kan omvandlas till varandra, var då vänlig att säga mig varifrån levande ting kommer. Ursprungligen fanns det endast icke levande materia på jorden ... Så länge livet pågår, befinner sig liv och död i en ständig kamp och omvandlas hela tiden till varandra. Om bourgeoisin och proletariatet inte kan omvandla sig till varandra, hur kommer det sig då att proletariatet genom revolution blir härskaren, och bourgeoisin den behärskade? ...

Stalin såg inte sambandet mellan motsatsernas kamp och motsatsernas enhet. En del människor i Sovjetunionen är så metafysiska och stela i sitt tänkande att de tror, att ett ting måste vara antingen det ena eller det andra, och vägrar att erkänna motsatsernas enhet. Följaktligen görs politiska misstag. Vi håller fast vid begreppet om motsatsernas enhet och antar politiken att låta hundra blommor blomma och hundra tankeskolor tävla.⁷

En månad senare, i originalversionen av "Om det korrekta sättet att behandla motsättningar inom folket" upprepade Mao mycket av denna kritik av Stalin som filosof och i likartade termer. Stalin, sade han, var rätt bristfällig (*hsiang-tang ch'üeh-fa*) på dialektik, men inte helt utan. Hans dialektik gick ut på att "sväva på målet" (*t'un t'un t'u t'u pien-cheng-fa*). Maos sammanfattning var att Stalin varit marxist till 70 procent och icke marxist till 30 procent.⁸

Den politiska innebörden är tydlig nog, även om, som vi har sett, Maos syn på klasskampen skulle förändras drastiskt ett halvår senare. Den filosofiska innebörden är, emellertid, lite mer oklar, eller i varje fall tvetydig. Diskussionen om sambandet mellan liv och död påminner omisskännligt om den gamla taoistiska dialektiken om naturens ebb och flod. Och ändå skulle Mao i april 1957 göra kommentaren: "Dialektik är ingen cyklisk teori."⁹

Hur skulle det vara möjligt att slå vakt om den grundläggande känslan för den dialektiska processens väsen, som den återfinns i de ovan citerade styckena från 1957, och i många andra av Maos uttalanden, samtidigt som man fortfarande befann sig inom marxismens system av kategorier? Maos svar på detta dilemma var uppseendeväckande enkelt – så till den grad att när jag ställdes inför det (och så vitt jag vet alla utlänningar som studerat dessa frågor) inte alls lyckades greppa innebörden av det.

I de "Sextio artiklar om arbetsmetoder" han satte sitt namn under i januari 1958, då direktivet delades ut i skissform, tillfogade Mao en mening som jag för 15 år sedan översatte på följande vis: "Lagen om motsatsernas enhet, lagen om kvantitetens övergång i kvalitet, lagen om bekräftande och negation, existerar för evigt och universellt."¹⁰ Det som här återges som lagen om bejakande och negation (*k'en-ting fo-ting ti kui-lü*) bedömde jag som en av den sortens elliptiska formuleringar som ofta används i politiskt och filosofiskt språkbruk i Kina. "bejakande och negation" skulle då handla om "bekräftande, negation, och negationens negation. På grundval av detta antagande skrev jag därefter att, tvärtemot de uppfattningar han

⁷ "Tal vid en konferens med sekreterarna i provinsernas, municipens och de autonoma områdenas partikommittéer", *Valda verk*, 5.

⁸ *Hsëh-hsi wen-hsüan*, s. 112-113, 220.

⁹ *Wan-sui* (1969), s. 104; *Miscellany*, s. 66.

¹⁰ *China Quarterly* 46, s. 228.

skulle framföra i mitten av 1960-talet, hade Mao 1958 ”bekräftat” Engels’ klassiska formulering av de tre lagarna.¹¹

Det visar sig att det nyss citerade kinesiska uttrycket i själva verket bör översättas som ”lagen om bekräftelse på negationen”, och det var också så det i Kina vid denna tid uppfattades och betraktades som en viktig teoretisk innovation av ordförande Mao.¹²

Detta kan förefalla som en ganska svårfattlig fråga, av föga intresse för utom för den som ägnar sig åt hårklyverier om marxistisk doktrin. I själva verket är konsekvenserna, både politiskt och intellektuellt, av avsevärd betydelse. Först och främst handlar det om Maos personliga auktoritet på det filosofiska området. I ett nyligen utgivet arbete av en forskare, som på Yenanperioden ingick i Maos lilla filosofiska studiegrupp, heter det: ”i ‘Sextio artiklar om arbetsmetoder’ ändrade kamrat Mao Tse-tung namn på vad som kallats lagen om negationens negation till att kallas lagen om bekräftande av negationen. Detta är en viktig fråga som han överlämnade till oss *utan att tillhandahålla någon ytterligare demonstration (ping wei chin-hsing keng to ti lun-cheng)*, och som våra filosofiska kretsar måste undersöka (*t’an-t’ao*) vidare.¹³

Det råder ingen tvekan om hur viktiga dessa ord är. En mening som Mao Tse-tungs infogade i ett direktiv, och som aldrig därefter vidareutvecklades, blev under två decennier en ny lag, som utan vidare godtogs av kinesiska filosofer. Parallellen med Stalins ”geniala bidrag” inom biologi, språkvetenskap och andra områden är uppenbar.

De tanketrådar som låg under Maos teoretiska innovation är emellertid också värda att granska. I mars 1983 gick Chou Yang så långt som att öppet säga att genom att genom att inte kunna korrigera Stalins ”ensidiga” syn och så tvivel om ”negationens negation”, på grund av att den luktade hegelianism, banade Mao ytterst väg för de mest destruktiva överdrifterna under Kulturrevolutionen. Kärnan i Chou Yangs argument går ut på att Maos tvivel om det gamla begreppet avspeglade en tendens att överdriva den absolut anti-tetiska och varandra uteslutande rörelserna i den dialektiska processen och att han bortsåg från att ”negation” också innebar att vissa av de negerade delarna blev ersatta medan andra blev kvar och införlivades i en ny syntes.¹⁴ Om det är detta Mao menade då pekade den nya teorin verkligen

¹¹ ”Mao the Marxist”, i Wilson, ed., *Mao Tse-tung in the scales of history*, s. 63. Redan 1976 hade Steve Chin förstått att denna formulering innebar en betydande ny inriktning, men dessvärre fick han saker om bakfoten och trodde att det betydde ”negation av bekräftandet”. Se *The thought of Mao Tse-tung*, s. 60, 66-67, osv. (Förord till den kinesiska utgåvan daterat 1976.)

¹² Se två viktiga sammanställningar av Maos texter producerade 1960 för internt bruk; *Mao Tse-tung che-hsüeh ssu-hsiang (chai-lu)* (Mao Tse-tungs filosofiska tänkande – utdrag), s. 195-220; och *Mao Tse-tung t’ung-chih lun Ma-k’o-ssu-chu-i che-hsüeh (chai-lu)* (Kamrat Mao Tse-tung om marxistisk filosofi – utdrag) (Förord maj 1960), s. 150 osv. Båda dessa volymer innehåller utvidgade avdelningar med titeln ”Lagen om bekräftande av negationen”, även om materialet till detta till stor del hämtats från texter från Yenanperioden och mitten av 1950-talet, om att förena gammalt och nytt, kinesiska och utländska idéer, osv. (Som påpekats tidigare innehåller den första av dessa volymer alla de föreläsningar, men uppdelade efter ämnen, om dialektisk materialism, som Mao i sin intervju med Edgar Snow 1961 förnekade att han hållit.)

¹³ Yang Ch’ao, *Wei-wu pien-cheng-fa ti jo-kan wen-t’i* (Några teoretiska frågor i materialistisk dialektik), s. 211. I fortsättningen *Dialektikproblem*. Detta var en reviderad version av en bok som ursprungligen ägnades åt Maos tänkande: Yang Ch’ao, *Lun Mao Chu-hsi che-hsüeh t’i-hsi* (Om ordförande Maos filosofiska system.) I fortsättningen *Maos filosofiska system*. Beträffande Yang Ch’aos medverkan i Maos filosofiska studiegrupp 1939, se Wen Chi-tse, ”Mao Tse-tung t’ung-chih tsai Yenan shih-ch’i shih tsen-yang chiao-tao wo-men hsüeh che-hsüeh ti?” (Hur lärde kamrat Mao Tse-tung oss att studera filosofi under Yenanperioden?) i *Ch’üan-kuo Mao Tse-tung che-hsüeh ssu-hsiang t’ao-lun hui lun-wen hsüan* (Valda bidrag från den nationella konferensen om Mao Tse-tungs filosofiska tänkande), s. 69. De övriga medlemmarna av gruppen var, förutom Mao själv, Ai Ssu-ch’i, Ho Ssu-ching, Ho P’ci-yüan och Ch’en Po-tal.

¹⁴ Chou Yang, ”Kuan-yü Ma-k’o-ssu-chu-i ti chi-ko li-lun wen-t’i ti t’an-t’ao” (En granskning av några av marxismens teoretiska frågor), *Jen-min jih-pao*, 16 mars 1983, s. 4. Denna artikel, baserad på Chou Yangs tal vid hundraårsdagen av Marx’ bortgång, kritiserades under kampanjen vintern 1983-84 mot ”andlig förorening” på grund av att den gjort referenser till alienation under socialismen, men det har aldrig gjorts gällande att Chou

rakt mot kulturrevolutionens uppfattning om att allt skulle störtas och negeras.

Yang Ch'ao anser att enligt Mao eliminerades det mesta av den föregående fasen genom varje negation. Han säger också att Mao hyste tvivel om det gamla begreppet och ersatte det med ett nytt begrepp som "berikade innehållet", eftersom han ansåg det innebära att i slutändan skulle allt återgå till det *inledande* påståendet i stället för att leda vidare till en ny och högre nivå. Och han tillägger att Mao trodde på den dialektiska enheten mellan motsatserna, "bekräftande och negation", precis som han trodde på enheten mellan fred och krig, liv och död, proletariat och bourgeoisie, osv. I Maos ögon bestod allt av "motsatta enheter bestående av bekräftande och negation".¹⁵

Det går kanske att förena dessa båda perspektiv och därmed uppnå en hyggligt bra förståelse av vad Mao var ute efter när han introducerade det nya begreppet. Enkelt uttryckt betonar formuleringen "bekräftande av negationen" att nya saker uppstår hela tiden under den historiska processen. Men det antyder också att sådana nya saker inte bara uppstår som en reaktion mot vad som funnits förut ("negationens negation"), utan att de bekräftas av historiska aktörer: klasser, eller de ledare och partier som gör anspråk på att tala för klasser. Med andra ord, "bekräftande av negationen" påminner både om de ändlösa förändringar som utgör den "permanenta revolutionens" väsen (inte helt överraskande eftersom de båda begreppen användes parallellt i "Sextio artiklar" från januari 1958), och viljans roll. Eller, annorlunda uttryckt, det svarar mot ytterligare en förändring av tonvikten från bas till överbyggnad.

Vad beträffar den konkreta politiska betydelsen av Maos idéer kan bekräftelsen av negationen kanske bäst betraktas som det symboliska uttrycket för "den enkla och blanka" hypotes som diskuterats tidigare. Med andra ord ett sätt att säga att det negativa kan omvandlas till det positiva, eller att en situation som innehåller många negativa faktorer under en omvandlingsprocess döpt till "bejakande" och inte "negation" (av negationen) förvandlas till en ny situation, rik på löften inför framtiden. I den mån vi accepterar Chou Yangs analys skulle detta "bekräftelse" bestå av utopiska förhoppningar om en snabb och fullständig förändring, snarare än en gradvis och progressiv strategi byggd på vad som redan uppnåtts.

På 1960-talet gick Mao längre än till att bara döpa om och i viss mån omdefiniera negationens negation till att helt och hållet förkasta detta grundläggande marxistiska begrepp. I ett samtal om filosofi den 18 augusti 1964 tillsammans med K'ang Sheng, Ch'en Po-ta och några andra bad K'ang ordföranden att "säga något om frågan om de tre kategorierna". Tydligt visste han att Mao hade en del nya idéer att komma med och ordföranden var heller inte sen att göra det:

Engels talade om de tre kategorierna, men jag för min del tror inte på två av dessa kategorier. (Motsatsernas enhet är den mest grundläggande lagen, kvalitets och kvantitetens omvandling till varandra är motsatsernas kvalitets och kvantitets enhet, och negationens negation existerar överhuvudtaget inte.) Att på samma nivå ställa samman kvalitets och kvantitetens omvandling till varandra, negationens negation och lagen om motsatsernas enhet, är 'triplism', inte monism. Det mest grundläggande är motsatsernas enhet. Omvandlingen av kvalitet och kvantitet till varandra är motsatsernas kvalitets och kvantitets enhet. Det finns inget sådant som negationens negation. Bekräftelse, negation, bekräftelse, negation ... när saker utvecklas innehåller varje länk i kedjan både bekräftelse och negation. Slavsamhället är en negation i förhållande till det primitiva samhället, men i förhållande till feodalsamhället innebär det i sin tur en bekräftelse. Feodalsamhället utgjorde negationen i förhållande till slavsamhället, men en bekräftelse i förhållande till det kapitalistiska samhället. Kapitalismen utgjorde negationen i förhållande till det feodala samhället, men i sin tur bekräftelsen i förhållande till det socialistiska samhället.¹⁶

Yangs analys av Maos dialektik skulle ha varit felaktig. För omständigheterna kring publiceringen och kritiken av detta tal, se S Schram, *Ideology and policy in China since the Third Plenum 1978-84*, s. 41-56.

¹⁵ *Dialektikproblem*, s. 199-217, särskilt s. 212-213; *Maos filosofiska system*, sid 2, 47-63.

¹⁶ "Tal om filosofiska frågor", Mao, *Politiska skrifter*.

Vid Hangchowkonferensen året därpå, i december 1965 strax före kulturrevolutionen, sammanfattade Mao åter kortfattat sin uppfattning:

Man brukade säga att det fanns tre stora dialektiska lagar och sedan sade Stalin att det fanns fyra. Enligt min åsikt finns det bara en grundläggande lag och det är lagen om motsättningarna. Kvalitet och kvantitet, positivt och negativt, yttre utseende och innehåll, innehåll och form, nödvändighet och frihet, möjlighet och verklighet etc. är alla specialfall av motsatsernas enhet.¹⁷

Tidigare har en del västliga forskare, inklusive Frederic Wakeman och jag själv, uppfattat detta som en vändning, en återgång, för Maos del till en mer traditionell syn på dialektiken.¹⁸ Oavsett om man går med på ett sådant synsätt kan det inte råda något tvivel om att inflytande från traditionellt kinesiskt tänkande på 1960-talet över hela linjen fick en allt mer framträdande roll för Mao Tse-tungs tänkande i allmänhet.

Ett viktigt tecken på att Mao utvecklades i riktning mot traditionell kinesisk kultur var hans bedömning av Konfucius. Mao, som fördömt kinesiska litteraturlärare under Fjärde maj-perioden som "ihärdiga pedanter" som "tvångsmässigt försöker prångla på oss en stinkande kadaver av dött skrivande med klassiska anspelningar"¹⁹ hade så tidigt som 1938 kommit till uppfattningen att det fanns både positiva och negativa delar av det klassiska arvet och att det därför var nödvändigt att vara selektiv i behandlingen av det. Även om han inte hyste några tvivel om den reaktionära och skadliga karaktären hos konfucianismen som svar på 1900-talets problem hänvisade Mao nu med gillande till olika delar i konfucianska klassiker, exempelvis Konfucius vana att gå och "undersöka allt"²⁰, hans inställning att "inte skämmas för att fråga folk under oss och lära av dem"²¹ eller Mencius' råd: "När du talar med de mäktiga, se på dem med förakt".²² (Se även ovan om relationen mellan teori och praktik i Konfucius' tänkande.)

Det var emellertid 1964 som Maos återvändande till kinesiska klassiker som inspirationskälla som skulle leda till att han intog en förvånansvärt positiv syn på Konfucius. Samtidigt som han kritiserade den lärde för hans förakt för kroppsarbete och bristande intresse för jordbruk skulle Mao vid Vårfestivalen om utbildning i februari 1964 säga: "Konfucius kom från en fattig bondefamilj. Han vaktade får och gick heller aldrig i mellanskola eller på universitet ... I sin ungdom kan han från massorna och förstod en del av massornas lidanden. Senare blev han tjänsteman i staten Lu, även om han inte blev någon särskilt hög tjänsteman."²³

I augusti året därpå, vid det filosofiska samtalet med K'ang Sheng och Ch'en Po-ta, citerade Mao med gillande ett stycke ur *Shih-ching* med kommentaren: "Detta är en dikt som anklagar himlen och bekämpar härskarna. Konfucius var också ganska demokratisk ..."²⁴

Det kanske mest tydliga uttrycket för en "nationell kinesisk stil" i Maos syn på politik återfinns i hans betoning av det politiska värdet av moraliska värden, och mer allmänt om statens roll som utbildare. I januari 1958 tillfogade Mao i det direktiv som utgjorde blåkopian till Det stora språnget framåt en uppmaning att skola nya kommunistiska intellektuella med följande ord:

De olika avdelningarna av Centrum, och de tre provinsnivåerna, specialområdet och *hsien*, måste samtliga arbeta för att skola 'hsiu-ts'ai'. Vi klarar oss inte utan intellektuella. Proletariatet måste helt klart ha egna *hsiu-ts'ai*. De personerna måste förstå lite mer av marxismen-leninismen, och de

¹⁷ "Tal i Hangchow", Mao, *Politiska skrifter*.

¹⁸ Wakeman, *History and will*, s. 323-326; Schram, "Mao the Marxist", s. 63-64.

¹⁹ "The great union of the popular masses", översättning från *China Quarterly* 49 (jan-mars 1972), s. 80-81.

²⁰ "Oppose book worship" [Bekämpa bokdyrkan] i *Selected reading*, s. 34. (*Confucian analects*, 7, kap. 2: Legge, *The Chinese classics*, 1, s. 195.

²¹ "Partikommittéernas arbetsmetoder", *Valda verk* 4.

²² "Om de tio stora sambanden", Mao, *Politiska skrifter*.

²³ "Yttranden vid Vårfestivalen", Mao, *Politiska skrifter*.

²⁴ "Tal om filosofiska frågor", Mao, *Politiska skrifter*.

måste också ha en viss kulturell nivå, ett visst mått av vetenskapligt kunnande och litterär skolning.²⁵

Det medvetna användandet av begreppet *hsiu-ts'ai* eller ”kultiverad begåvning”, det vanliga namnet för den lägsta examensnivån (*sheng-yüan*) under kejsartiden, med alla sina traditionella bibetydelser, går inte att avfärda som någon form av lättsinne. Otvivelaktigt ville Mao att parallellen skulle tas med en nypa salt, men under det hela låg också den djupt rotade övertygelsen, kärnan i konfuciansk ortodoxi, att personer får utbildning för att kunna ta på sig politiskt ansvar, och efter att ha fått denna utbildning är det deras plikt att anta maktens bördor.

Ett annat eko från det förflutna återfinns i Maos uttalande vid andra sessionen under åttonde partikongressen i maj 1958, att det är en universell lag att ”lekmän ska leda experter” (*wai-hang ling-tao nei-hang*). Förvisso påpekade han att denna fråga på sistone väckts av högerfolk, som orsakat stort rabalder genom att hävda att lekmän inte kunde leda experter.²⁶ Med andra ord ville han med sin formulering avfärda uppfattningen, som han redan avvisat i ”Sextio artiklar”, att ”vi är intellektuella på låg nivå ur stånd att leda verkligt stora intellektuella”.²⁷ Men bortsett från den bitterhet de som bara fått vanlig skolutbildning kan känna mot ”borgerligt akademiska auktoriteter”, och som kritiserat honom på våren 1957, är det svårt att inte i Maos tal i maj 1958, om att ”politiker ska sköta de gemensamma relationerna mellan folk, se en ny bekräftelse på den moraliska basen för politik och samhälle.

Några månader senare, vid mötet i Peitaiho i augusti 1958, sade Mao under en diskussion om huruvida samhället skulle styras av lagar (vilket förespråkades av Han Feitzu) eller av människor (vilket konfucianerna förespråkade):

Det går inte att luta sig mot lagen för att styra folkets majoritet; för majoriteten av folket måste man satsa på att kultivera [de riktiga] sedvänjorna ... Jag var med om att skriva konstitutionen, men jag minns inget av den ... Alla våra [parti] resolutioner är en lag, när vi har ett möte är det också en lag. Regler för allmän säkerhet kommer bara att respekteras om de baseras på sedvänjor – Våra olika system för konstitutionella redskap (*hsien-chang chih-tu*) är till 90 procent uttänkta av byråerna. För det mesta använder vi oss inte av allt detta, vi förlitar oss mestadels på våra resolutioner ... vi förlitar oss inte på civilrätt eller straffrätt för att upprätthålla ordningen. Nationella folkkongressen och statsrådet har sina bestämmelser (*t'a-men na-i-t'ao*) och vi har våra egna bestämmelser.²⁸

Bortsett från de följer detta får för relationerna mellan det kinesiska kommunistpartiet och den administrativa apparaten framför Mao här med stor kraft sin syn på statens traditionella roll som högste utbildare.

I april diskuterade Mao och ministern för allmän säkerhet, Hsieh Fu-chih, frågan om det gick att förändra folk genom arbete. ”Egentligen”, sade Mao, ”vad är viktigast – att omvandla folk eller produktionsresultatet för dem som håller på med förändring genom arbete, eller båda? En del kamrater anser att bara föremål, inte människor, är viktiga. Men i själva verket, om vi gör ett bra arbete med människor kommer vi att få föremål också.” På detta svarade Hsieh: ”Jag har läst upp de ’Dubbla tio artiklarna’ [ett vanligt uttryck för de Tio första artiklarna från maj 1963, plus de senare Tio artiklarna från september 1963, om den socialistiska utbildningskampanjen] för fångarna i Shou-shih's produktionslag vid Första fängelset i Chekiang-provinsen ... Efteråt erkände en stor majoritet att de var skyldiga, efter att tidigare inte ha gjort det, och många orubbliga fångar genomgick också en omvändelse.”²⁹

Jag skulle inte gå så långt som att säga att en uppläsning av ett direktiv om den ”socialistiska

²⁵ *Wan-sui* (bilaga), 37 (Artikel 47 av ”Sextio artiklar”).

²⁶ *Wan-sui* (1969), s. 210-211; *Miscellany*, s. 110-111.

²⁷ Min översättning, från *China Quarterly*, 46, (april-juni 1971), s. 227.

²⁸ Tal den 21 augusti, *Hsieh-hsi wen-hsian*, s. 310.

²⁹ *Wan-sui* (1969), s. 493; *Miscellany*, s. 347.

utbildningskampanjen” för politiska fångar på landsbygden helt motsvarade forna tider då befolkningen sammankallades för att lyssna till uppläsning av kejsarliga edikt, men nog finns en underliggande kontinuitet i övertygelsen att moraliska uppmaningar är en viktig dimension av politiskt ledarskap. Kanske låg det underförstått i Maos uppfattning att intellektuella i det nya samhället borde vara ”proletära” i sin politiska uppfattning, ”borgerliga” i den meningen att de måste vara bärare av modern kunskap utvecklad under kapitalismen, och ”feodala” i viss utsträckning i synen på sin egen roll.

Vad beträffar maktstrukturen, som diskuterats tidigare, var kanske förhållandet mellan marxism-leninism och kinesisk tradition än mer oklar. Blandningen av konfucianism och legalism, som i stora drag definierade synen på staten i slutet av kejsardömet var hierarkisk och auktoritär, och det var också leninismen i hög utsträckning. Så till vida fanns en konvergens. Om dessutom ansåg politiken vara ”den ledande tråd” som alltid stod över ekonomin, och ytterst skapade mönstret för sociala förändringar, hade han där inte bara Lenin på sin sida, utan också den monistiska och statscentrerade synen på samhällsordningen, som rått i Kina i 2 000 år.³⁰ Å andra sidan fanns djupa skillnader mellan Maos idéer och dem som varit rådande i Kinas historia, både vad gäller de personer och de institutioner som betraktades som de som satt på förmågan till korrekt tänkande och kunde sätta upp målen för politiskt handlande.

Med tanke på den oerhört starka betoningen på centralism i Maos syn på staten, något som var, som vi sett i en tidigare del, starkt konsekvent i alla hans texter från 1940-talet till 1960-talet, är det inte förvånande att han vid upprepade tillfällen uttalat sig berömmande inte bara om den förste kejsaren i Chín-dynastin, utan om andra starka härskare i Kinas historia också: ”Kung Chou från Yindynastin [allmänt känd som ”Tyrannen Chou”] som var väl förfaren både när det gäller litteratur och militära frågor, Chín Shih-huang och Ts’ao Ts’ao har samtliga kommit att betraktas som onda personer”, skrev han 1959. ”Detta är felaktigt.”³¹ Och i ett berömt stycke i ett av hans tal vid andra sessionen av åttonde partikongressen i maj 1958 hade Mao hyllat Chín Shih-huang som ”specialist på att framhålla det nuvarande och släta ut det förgångna”, han hade med gillande citerat Lu Ssus förslag, som fått stöd av kejsaren, att ”de som använder det förflutna för att förringa det nuvarande bör utrotas tillsammans med hela sina familjer [*i ku fei chin the tsu*]”. Han hade också skruttit med att det kinesiska kommunistpartiet avrättat hundra gånger så många kontrarevolutionära intellektuella som Chín Shih-huang, som begravt ”bara 460 konfucianska lärda”.³²

Och vad tog Mao Tse-tung med sig från denna andra tradition om inte taoismen, ofta betraktad som ideologin bakom kejsardömet alla misslyckanden och bakslag. Som redan konstaterats kännetecknades Folkrepubliken Kina under Maos ledning av en rad kampanjer, utblandade med vilopausar, som skapade ett mönster av vad Skinner och Winckler betecknat som ”cyklisk eftergivenhet”, och som Mao själv karakteriserade som att alternera ”hård kamp” och ”vila och konsolidering” i en ”vågliknande form av framsteg”.³³

Angus Graham har påpekat att Lao-tzu ”rekommenderar att Göra ingenting som en metod för att härska, inte som en metod för att avstå från att härska”.³⁴ Några märkliga likheter går att konstatera mellan Maos roll som ordförande under de två sista decennierna av sitt liv, då han först drog sig tillbaka till ”andra linjen” och därpå samtidigt som han åter hävdade sin auktoritet höll sig vid sidan av med undantag för de första mötena med rödgardister, och de principer som framhålls i det kapitel av *Chuang-tzu*, som har titeln ”Vägen till himlen”.

³⁰ Om detta ämne, se mina förord till *The scope of state power* och *Foundations of state power*, i den senare volymen särskilt bidragen av Jacques Gernet och Benjamin Schwartz.

³¹ Från Maos kritik 1959 av Stalins *Socialismens ekonomiska frågor i Sovjetunionen* i *Wan-sui* (1967), s. 163; *Miscellany*, s. 197.

³² *Wan-sui* (1969), s. 195.

³³ ”Tal vid Chengtu-konferensen”, Mao, *Politiska skrifter*.

³⁴ Angus Graham, *The hook of Lieh-tzu*, s. 10.

... de som i gamla tider styrde över kejsardömet, men tillräckligt visa för att omfatta himmel och jord, ville inte tänka på egen hand, men med tillräcklig urskilningsförmåga för att förstå oändligt mycket, som inte ville komma med förklaringar på egen hand, men tillräckligt dugliga för alla uppgifter på de fyra haven, som inte ville stifta egna lagar ... Kejsare och kungar gör inget, för allt arbete i världen är redan gjort ... Detta är den Väg då man får himmel och jord som sin farkost, de oändligt många saker sätts i rörelse och sätta mänskligheten i arbete.³⁵

Om man betraktar Maos tankemönster och agerande under hela hans bana, och särskilt perioden efter 1949, förefaller det uppenbart att han, i sista hand, var starkare påverkad av den ”stora” än av den ”lilla” traditionen.³⁶

Dessa para-traditionella idéer om härskarens roll skulle bli alltmer betydelsefulla under Maos sista tio år i livet, och utgör, tillsammans med den vänsteristiska hållning som han mer och mer uppvisade vad gällde ekonomiska och politiska frågor, utgöra en av rötterna till kulturrevolutionen. En tredje orsak, och i många avseenden avgörande, var emellertid utveckling av de sino-sovjetiska relationerna och Maos reaktion på detta.

I Schrams bok följer här ett längre avsnitt (s. 146-71) om orsakerna till och konsekvenserna av den sino-sovjetiska konflikten. Därefter behandlas kulturrevolutionen (s. 171-85) som i utdrag återges nedan.

³⁵ Angus Graham, *Chuang-tzu*, The seven inner chapters and other writings from the book *Chuang-tzu*, s. 261.

³⁶ För ytterligare diskussion av denna fråga och en kritik av Wolfgang Bauers idéer om motsatsen, se Schram, ”Party leader or true ruler?”

Kulturrevolutionens ideologi

Ur Stuart Schram, *The Thought of Mao Tse-tung* (s 177-85).

Marx och Ch'in Shih-huang – det tvetydiga arvet

[Den kinesiska kulturrevolutionen var och är en period i den kinesiska revolutionen som det finns många åsikter om. I slutet av 1960-talet inspirerade den ”maoister” över hela världen och kritik mot densamma, oavsett från vilket håll den kom och vari kritiken bestod, ledde till ilska protester från dess anhängare. Efterhand, när det blev uppenbart att kulturrevolutionen inte motsvarade de förhoppningar som den hade väckt, kom dock många av dem som från början hyllat kulturrevolutionen att bli allt mer kritiska. *]

Hittills har jag använt begreppet ”Kulturrevolution” som en bekväm etikett över den period som inleddes 1966, utan att gå närmare in på dess innebörd. Innan vi går vidare i analysen av det ideologiska innehållet av den sk ”Stora proletära kulturrevolutionen”, sådan den fortsatte att utvecklas efter 1969, ska vi nu ta en titt på det ändamålsenliga i uttrycket.

Om vi lämnar därhän adjektivet ”stora”, vars tyngd är helt och hållet retorisk eller avsedd att ge eftertryck, var den ”proletär”? Var den ”kulturell”? Var den en revolution? Mao ansåg kort och gott att den var alla dessa tre saker. Som jag ser det var inget av dem sant. Frågan varför Mao ansåg det är emellertid central för all förståelse av hans tänkande under hans sista decennium.

I själva verket överlappar Maos skäl för att tillskriva alla dessa tre egenskaper åt den rörelse han startade 1966 i sådan omfattning att de står och faller med varandra. Med andra ord, endera var den såväl proletär, socialistisk som revolutionär eller också går den inte att karakterisera med någon av dessa termer.

Om vi betraktar de tre beteckningarna i den ordning de vanligen placeras skulle, till att börja med, ”proletär” kunna betyda ”som står i relation till städernas arbetarklass”. I den bemärkelsen var omvälvningen 1966 definitivt inte proletär. Under dess första och grundläggande stadium utgjordes rörelsens chocktrupper av studenter snarare än arbetare. Och även om sk ”revolutionära rebeller” bland arbetarna därefter spelade en betydelsefull roll i de politiska händelserna avspeglade deras agerande knappast egenskaper som disciplin och vilja till teknologisk modernisering som Marx tillskrev stadsproletariatet.

I en något lösare mening skulle kulturrevolutionen med fog kunna kallas ”proletär” om den bidragit till den industriella utvecklingen och därmed till att utöka arbetarklassen och lägga de materiella grunderna till ett samhälle dominerat av proletariatet. Detta var definitivt heller inte fallet. När Mao i december 1968 utfärdade sitt direktiv där utbildade ungdomar beordrades att bege sig till landsbygden för att omskolas av fattig- och lägre mellanbönder tolkades detta som att sönerna och döttrarna till städernas arbetare skulle erhålla ”en grundläggande klassmässig skolning” av fattigbönderna på landsbygden.¹ Och, vilket jag flera gånger framhållit, samtidigt som Mao aldrig upphörde att mana till snabb ekonomisk utveckling och till och med hävdade att kulturrevolutionen skulle medföra ekonomiska och teknologiska underverk började han också uppvisa ökande oro inför konsekvenserna av den ekonomiska utvecklingen.

I Peitaiho i augusti 1958 hade han manat till en återgång till det andliga arvet från Yenan, men icke desto mindre låg betoningen vid denna tidpunkt i överväldigande grad på ekonomiska

* Se text [Den svenska vänstern och kulturrevolutionen i Kina](#) som redovisar en del av den kritik som förekom i den svenska vänstern.

¹ *Peking Review* 52 (1968), s. 6-7.

mål. Vid den nyvalda nionde centralkommitténs första plenum i april 1969 talade han däremot nostalgiskt om den stora andel kamrater som dödats under kampen om makten och fortsatte på följande vis:

”I åratal hade vi inga löner. Vi hade inget åttagradigt lönesystem. Vi fick bara en bestämd matranson, tio gram olja och tjugo gram salt. Om man fick ett kilo hirs fick man vara mycket nöjd. Och när det gäller grönsaker – hur kunde vi få tag på grönsaker på alla ställen dit armén kom? Nu har vi tagit oss in i städerna. Det är bra. Om vi inte hade gjort detta skulle Chiang Kai-shek ha ockuperat dem. Men det är också något dåligt eftersom det fått vårt parti att urarta.”²

Även om Mao ansåg att det trots allt hade varit rätt att inta städerna, var hans känslor inför följderna av modernisering och ekonomisk utveckling således djupt dubbelbottnade.

Om kulturrevolutionen varken återspeglade stadsproletariatets roll eller ideal återstår bara ett sätt att kunna beteckna den som proletär: genom dess överensstämmelse med ”proletär” ideologi som den definierades av Mao. Vi har redan noterat [i tidigare delar av boken – *Red*] det trefaldiga ramverk som Mao Tse-tung i slutet av 1950-talet och början av 1960-talet börjat betrakta klasserna genom. Samtidigt som objektiv klassbakgrund aldrig betraktades som *irrelevant* under kulturrevolutionen, tillskrevs subjektiva faktorer stor och allmänt avgörande betydelse som huvudkriterium för klasstillhörighet.

Lenin hade i ortodox marxistisk anda skrivit: ”Det grundläggande kriteriet för att urskilja klasser utgörs av den ställning de intar i den samhällsliga produktionen ...”. I november 1966 hävdade K’ang Sheng, Maos onda genius, att Lenins definition visat sig vara otillräcklig, eftersom klassbegreppet också härrörde från politiska och ideologiska kategorier. 1970 skulle K’ang precisera detta ytterligare:

”Kapitalistklassens existens är särdeles framträdande när det gäller ekonomisk utsugning. I ett socialistiskt samhälle visar sig förekomsten av klasser ideologiskt och politiskt, även om det finns ekonomiska motsättningar mellan de olika klasserna.”³

Om vi för ett ögonblick bortser från frågan om precis var och hur förekomsten av klasser i denna mening kom till uttryck i Kina vid denna tidpunkt står det klart att ett klassbegrepp utifrån ideologiska termer leder till att den ”proletära” karaktären av den rörelse Mao startat 1966 kommer att hamna på det kulturella området. Med andra ord var denna ”revolution” proletär bara i den utsträckning den också var kulturell.

Den uppfattning som en del naiva bedömare vid denna tidpunkt spred, att händelserna 1966 utgjorde en ”kulturell revolution” i samma mening som Fjärde maj-rörelsen och rent av den legitima fortsättningen av Fjärde maj-rörelsen, var helt och hållet absurd. Det beska skämt som kunde höras i Kina åren efter Maos bortgång, *Wen-hua ko-ming shih ko wen-hua ti ming* (Kulturrevolutionen handlade om att göra sig av med kultur) ligger närmare sanningen. Likväl växte denna omvälvning, som vi tidigare sett, fram ur Maos reaktion på vissa kulturella företeelser och från början till slut var den präglad av den betoning av psykologisk omvandling som länge kännetecknat hans tänkande.

För att nämna bara några uttryck för denna tendens har vi parollen om ”en stor revolution som berör folk ända in i själen” och som därmed initierade en subjektiv process som skulle leda till en ny politisk identitet. Där fanns hela raden av idéer och politiska inslag som sammanfattades i parollen ”Bekämpa jaget, motarbeta revisionismen”, underförstått att ”borgerliga” tendenser kunde återfinnas även djupt inne hos revolutionära veteraner, om än inte hos ordföranden själv. Framför allt fanns idén om ”att fortsätta revolutionen under

² [Politiska skrifter: Tal och brev 1956-71](#) (på marxistarkivet, text 25: ”Tal vid Kinas Kommunistiska Partis nionde Centralkommittés första plenum”).

³ Su Shao-chih, *Tentative views on the class situation and class struggle in China at the present stage*, Peking 1981, s. 18-19.

proletariatets diktatur” genom hänsynslös kamp inom överbyggnaden, något som Mao var för även om han (till skillnad från ”permanent revolution”) inte själv myntat begreppet.

Hur våldsamma de påföljande striderna än var, och hur vanvettig den entusiasm de utlöste än var, går det att beteckna dessa händelser som någon revolution i egentlig mening? Ordet revolution kan antingen syfta på att en annan klass eller politisk fraktion erövrar makten eller på den samhällsomvandling som makten används till när den väl uppnåtts. I Maos ögon hade Kina sedan 1949, och framför allt sedan 1955, genomfört en socialistisk revolution i denna andra mening. Den konkreta ekonomiska dimensionen av ”byggandet av socialism”, som stått i förgrunden för hans vision av det Stora språnget, var inte särskilt framträdande i Maos schema under hans sista decennium. Till och med omvandlingen av attityder skulle till sist spela en relativt begränsad roll. Intresset koncentrerades snarare till ”att gripa makten” från ”bourgeoisin”.

I ett land som under 17 år styrts under en ”proletär diktatur” var ett sådant företag bara möjligt genom att omdefiniera den klassfiende från vilken makten skulle gripas till att gälla ”borgerliga element” och ”kapitalistfarare” inom partiet – dvs alla som hade dristat sig till att vara av annan mening än Mao Tse-tung i allt från materiella incitament till litteratur och filosofi. Ytterst var kulturrevolutionen därför någon ”revolution” bara i kraft av en ideologisk och kulturell definition av dess syften och mål.

Ironiskt nog skulle kulturrevolutionen, som inletts med manifest inspirerade av Pariskommunens modell för massdemokrati, avslutas med lovsånger till den mest obeveklige av de centralistiska despoterna, den förste kejsaren inom Chín-dynastin. Detta decennium bevittnade uppgången och fallet för Lin Piao och Folkets befrielsearmé liksom fallet, uppgången och det partiella undanskymmandet av partiet till förmån för ”den legalistiska ledande gruppen runt kejsaren (eller kejsarinnan)”.⁴

Bortsett från Lin Piao's sannolika motvilja mot att acceptera att armén åter skulle underställas partiet är orsakerna till hans fall av föga intresse här (För en detaljerad genomgång av dessa frågor, se *The Cambridge History of China* 15, kap. 4). Även om denna affär kastar ljus över det politiska systemets sätt att fungera i Kina är det knappast relevant för analysen av Mao Tse-tungs tänkande. ”Kampanjen för kritik av Lin Piao och Konfucius” är däremot inte bara ett fascinerande pussel för Pekingologer, utan hade också betydande teoretisk innebörd.

En avgörande del av denna kampanj var den direkta kulten kring Chín Shih-huang, som förekom 1973-1974. Det är bara en skenbar paradox att ”radikalerna i Shanghai” skulle ha förespråkat ett sådant ideal av centraliserat styre via en autokratisk ledare, eftersom anarki och despotism är två sjukdomar som ger upphov till varandra i politikens kropp.

Som vi sett hade Mao under Stora språnget inte tvekat att prisa Chín Shih-huang och åberopa honom som en föregångare. Men det innebär inte nödvändigtvis att han, då eller senare, intog samma hållning till den historiska betydelsen av Chíns enande av kejsardömet som ideologerna skulle göra 1973-1975. Då hette det att ordförande Mao i sitt tal 1958, som citerats tidigare, skulle ha utvecklat ”den progressiva rollen hos revolutionärt våld och proletariatets diktatur”.⁵ Slutsatsen, som aldrig framförs öppet, men var klart underförstådd i materialet från 1970-talets mitt, var att jämförelsen med Chín Shih-huang så att säga skulle vändas ut och in på. Lin Piao hade kritiserat Mao som en despot; rättskaffens folk skulle dock i stället betrakta Chín Shih-huang som en revolutionär ledare och Chíns självhärskardöme som en form av protoproletär diktatur.

⁴ Liang Hsiao, *Yen-chiu Ju-Fa tou-cheng ti li-shih thing-yen* (Studera de historiska erfarenheterna av kampen mellan de konfucianska och legalistiska skolorna), *Hung-ch'í* 10 (1974), s. 60. *Peking Review* 2 (1975), s. 11.

⁵ Chin Chih-pai, *P'i-K'ung yü lu-hsien tou-cheng* (Kritik av Konfucius och tvålinje-kampen), *Hung-ch'í* 7 (1974), s. 32; *Peking Review* 33 (1974), sid 11 (och not 2).

Jämförelsen kräver givetvis att det måste ha skett en förändring av ”produktionssättet”, dvs av den härskande klassen och inte enbart en förändring av statens organisation genom dynastins grundande. Övergången från slavsamhälle till feodalism, som Mao själv tidigare placerat (i den ursprungliga versionen av ”Den kinesiska revolutionen och det kinesiska kommunistpartiet”) till 1100-talet före vår tideräknings början, framflyttades nu till 500-talet eller rent av 300-talet. Mao kunde förstås ha ändrat uppfattning i denna fråga sedan 1939 och i vilket fall som helst hade de åsikter som framfördes 1972-1974 länge delats av en del kinesiska historiker. Det är dock något helt annat att hävda, att även om det skett en förändring av den härskande klassen i slutet av 300-talet före Kristus, den nya ”uppåtstigande klassen av jordägare” medvetet höll på att omforma det kinesiska samhället, med legalistisk ideologi som ledstjärna, på samma sätt som kommunister, beväpnade med marxism-leninismen Mao Tse-tungs tänkande, gör idag. Ett sådant synsätt var fullständigt omarxistiskt och historiskt orimligt och det finns inga belägg för att Mao någonsin anslöt sig till det.

Enda motiveringen för detta sätt att argumentera skulle kunna bestå i en önskan att visa att Kina haft revolutionär makt, och revolutionär ideologi, före alla andra. Genom att lägga fram liknelsen med Chín Shih-huang var Yao Wen-yüan och de andra teoretikerna inom de fyras gäng med andra ord i själva verket lärjungar till Lin Piao, där man döpte om ”klasskamp” till ett urgammalt kinesiskt sätt att se på politik som en serie palatskupper. Maos hållning var mer förfinad och, trots hans stolthet över Kinas kulturella arv, mindre trångt nationalistisk.

Icke desto mindre hade 1960-talets mitt, som tidigare framhållits, bevittnat en ytterligare uppluckring av motsättningen mellan marxism och den kinesiska traditionen i Mao Tse-tungs tänkande.

Som jag redan antytt kan det hävdas att förändringarna i Maos filosofiska synsätt vid denna tid orsakades av återkomsten av kinesiska influenser i hans tänkande och framför allt av en glidning mot en närmast taoistisk syn på relationerna mellan motsatser i termer av ebb och flod, vilket medförde att den historiska förändringens riktning inte längre var inbyggd i den dialektiska processens struktur. Men Maos pessimism när det gällde revolutionens möjligheter växte också fram ur hans fruktan för ”kapitalismens återkomst” i Kina och Sovjetunionen. Det var på grund av att han fått för sig att fullföljandet av den mer moderata kurs han själv och Chou En-lai utarbetat bara ett eller två år tidigare nu skulle frambesvärja ”revisionismens” spöke som han 1973 ställde sig bakom *p’i-Lin p’i-K’ung*-kampanjen, där Chou En-lai var den verkliga måltavlan. Det var samma spöke som fick honom att helhjärtat stödja ”Kampanjen för studier av den proletära diktaturens teori”, som igångsatts av Chang och Yao på våren 1975.⁶

Joseph Esherick gör en distinktion mellan Lenin, som alltid såg det främsta hotet om kapitalismens återkomst i spontana kapitalistiska tendenser bland småproducenterna, och Mao, som ansåg huvudfaran i uppkomsten av en ny klass inom partiet och statsbyråkratin.⁷ Denna hållning får honom att föra fram tanken på att en ny bourgeoisie kan bli en potentiell arvtagare som härskande klass i ett socialistiskt samhälle som slagit in på revisionismens och ”återuppriktandets” väg. Esherick pekar på ett slående stycke i Maos kommentarer från 1960 till en sovjetisk bok om bristerna hos barn till kadrer:

”Barnen till våra kadrer utgör en källa till stor oro. De har inga erfarenheter av livet och inga erfarenheter av samhället, men de går omkring och bröstar sig och har mycket höga tankar om sig själva. Vi måste lära dem att inte förlita sig på föräldrarna och inte heller på revolutionära martyrer och i stället helt och hållet lita på sig själva.”⁸

⁶ Liao Kai-lung, *Li-shih ti thing-yen*, s. 147. På engelska i *Issues and Studies* (november 1981), s. 98.

⁷ Joseph W Esherick, On the ”Restoration of capitalism”: Mao and Marxist Theory, *Modern China*, n° 5.1 (januari 1979), s. 57-58, 71-72.

⁸ *Wan-sui* (1969), s. 351.

Beträffande Maos nedsättande kommentarer 1960, till Edgar Snow och andra, om den kinesiska ungdomens brister, hävdar Esherick att enligt Mao skulle dessa söner och döttrar till kadrer kunna överta föräldrarnas status och privilegier och därmed bli en grupp med ”lagstadgade rättigheter” som skulle kunna förlängas över flera generationer och omvandlas till en klass.⁹

Problemet med detta argument är att det inte kommer med någon seriös analys av relationen mellan ett sådant byråkratiskt skikt och samhället i övrigt och ger heller inget skäl till varför det skulle kallas en klass. Jag är inte ute efter att hävda att man inte skulle kunna fokusera på kontroll snarare än ägande av produktionsmedlen och betrakta existerande socialistiska system som former av ”statskapitalism” styrd av en ”ny klass” eller ”ny bourgeoisie”, som man definierar utifrån detta sammanhang. Från Djilas till Rudolf Bahro är det många som under de tre senaste årtiondena har ägnat sig åt just detta. På grundval av alla tillgängliga fakta förefaller det vidare som om Mao själv lutade åt detta håll i slutet av sitt liv. Han inte bara godtog K’ang Shengs uppfattning att klasser i ett socialistiskt samhälle kommer till uttryck ”ideologiskt” och ”politiskt” snarare än i termer av relationer till produktionsmedlen, utan ställde sig också bakom den syn som framlades 1975-1976 att i Kina kunde bourgeoisin i första hand och på ett avgörande sätt återfinnas inom partiet. Dessutom godtog han den logiska slutsatsen av ett sådant synsätt, dvs att ”nya borgerliga element” exploaterade arbetarna och bönderna genom det socialistiska systemets mekanismer, dvs via statsapparaten.¹⁰

Även om vi drar slutsatsen att Mao i början av 1970-talet var anhängare av ett sådant synsätt så kom han aldrig med någon systematisk argumentation för det – förmodligen var han vid den tidpunkten oförmögen att göra det. Som jag ser det har heller inte de västliga forskare som skrivit om dessa frågor gjort något sådant på hans vägnar.¹¹

Beträffande förhållandet mellan den gamla och den nya bourgeoisin ägnar Chang och Yao avsevärt utrymme åt det själviska och korrupta beteendet från privilegierade skikt bland ledande kadrer, i termer lånade från Mao, men behandlar snarare dessa ”ytterst isolerade personer” som redskap för rester av ”de störtade reaktionära klasserna”, som är ute efter ett återupprättande av kapitalismen i bokstavlig mening. Om inte ”den borgerliga högerns” och de materiella drivfjädrarnas roll begränsas, skriver Yao Wen-yüan,

”kommer kapitalistiska idéer om att samla rikedomar och sträva efter personlig ära och vinning att spridas ohämmat; sådana företeelser som allmän egendoms förvandling till privat egendom, spekulation, förskingring och korruption, stöld och mutor kommer att uppstå; den kapitalistiska principen om varuutbyte kommer att tränga in i det politiska livet och även i partilivet, undergräva den socialistiska planekonomin och framkalla sådana fall av kapitalistisk utsugning som att varor och pengar omvandlas till kapital och arbetskraften förvandlas till vara... När borgarklassens ekonomiska styrka växer till en viss nivå, kommer dess agenter att kräva att få styra politiskt, och de kommer att försöka störta proletarietets diktatur och det socialistiska systemet, fullständigt förändra det socialistiska ägandet och öppet återupprätta och utveckla ett kapitalistiskt system.”¹²

⁹ Esherick, *a.a.*

¹⁰ Detta uttalande beträffande Maos inställning under hans sista år överensstämmer med den uppfattning som vanligen kommit till uttryck av ansvariga teoretiska forskare vid Kinas akademi för samhällsvetenskap och på andra håll vid samtal i april och maj 1982. Se även Liao Kai-lung, *Li-shih ti ching-yen*, s. 135-136; på engelska i *Issues and Studies*, november 1981, s. 84-85.

¹¹ Richard Kraus’ arbete *Class conflict in Chinese socialism* är ett långt mer betydelsefullt bidrag till ämnet i allmänhet än Eshericks artikel. För många aspekter av frågan om förhållandet mellan uppskiktning baserad på klassursprung och ”klass som politiskt agerande” kommer Kraus med ytterst subtila och belysande analyser. Jag tror dock att han tar miste, precis som Esherick, när han hävdar att Mao på senare år främst definierade klass i termer av de privilegier kadrer erhållit genom sin relation till staten.

¹² Yao Wenyuan, *On the social basis of the Lin Piao anti-party clique*, s. 7-8. [svensk övers, “Den partifientliga Lin Biao-gruppens samhälleliga grundval”, ingår i samlingen [Kina -75: Kampanjen om proletarietets diktatur](#)]

Denna analys är också illa utförd och än svårare att förena med verkligheten än den som går ut på att en ny byråkratisk elit kontrollerar produktionsmedlen. Var den kinesiska bourgeoisin som existerade före 1949 verkligen så stark ett kvartssekel efter revolutionen? Framför allt, hur skulle de ”nya klasselementen” inom partiet, som frossade i makt och biinkomster under den rådande ordningen, gå med på att delta i återupprättande av ren kapitalism, inklusive privat ägande av produktionsmedlen? De måste med säkerhet ha insett att de i ett sådant system skulle vara mycket illa rustade för att konkurrera med ”riktiga” gammeldags kapitalister och att de snart skulle bli av med sin privilegierade ställning? Och ändå är det så att båda de perspektiv som just anförts beträffande den roll som ”den nya klassen” skulle inta i det kinesiska samhället uttryckligen bygger på tendenser som var uppenbara i Maos eget författarskap från slutet av 1950-talet och framgent.

I stor utsträckning var Mao främst bekymrad över att ”borgerliga” attityder, som fixering vid pengar, njutning och privilegier, åter gjort sig påmind i Kina efter revolutionen. Enligt hans uppfattning skulle sådana avvikelser uppmuntras genom den ojämlikhet som materiella förmåner ledde till – därav hans stöd, begränsat eller inte, för kampanjen 1975 mot den ”borgerliga högern”. Men egentligen var han mer intresserad av kampen för att omvandla ”själ och hjärta”. Om han siktade in sig på ”borgerliga element” inom partiet var det delvis på grund av att sådana personer åtnjöt mer av de privilegier som skulle komma att korrumpera dem och mer av den makt och det inflytande som skulle göra det möjligt för dem att korrumpera andra.

Samtidigt bör det betonas att det enligt Maos synsätt inte enbart var förmånerna med makt som utgjorde källan till korrruption, utan makt som sådan. I ett av de allra sista direktiv som publicerades med Mao fortfarande i livet citerades han i maj 1976 med ha sagt att nya revolutioner skulle fortsätta att bryta ut i framtiden eftersom ”lägre tjänstemän, studenter, arbetare, bönder och soldater inte gillade att ha några högdjur som tryckte ner sig”.¹³ Det går inte att bekräfta äktheten i denna text, men det låter mycket likt den okuvlige Mao. Även om han fortfarande var övertygad om behovet av ledarskap, och av en stark stat, var han kort och gott skeptisk till att någon som helst – förutom kejsaren själv – skulle anförtros makt

Jag har gång på gång framhållit att de anmärkningsvärda och extrema tendenserna i Maos tänkande och agerande under hans sista år till största delen baserades på hans slutsatser beträffande de åtgärder som var nödvändiga för att garantera ett djupgående och systematiskt förverkligande av marxistiska ideal eller principer som kampen mot klassfienden, reducerandet av skillnaderna mellan stad och land upprättandet av ett mer jämlikt samhälle. Men även om sådana idéer av västligt ursprung, om än tolkade på ett udda sätt, förblev ett betydande inslag i hans tänkande, går det inte att förneka att en allt större del av Maos inriktning, och i det politiska systemet i Kina, kom att utgöras av traditionella kinesiska influenser.

Vid sidan av kulten av Chín Shih-huang, som berörts tidigare, var ett påtagligt uttryck för denna tendens betoningen av hängivenhet gentemot Ledaren och dennes Tänkande, med värderingen ”lojalitet” (*chung*) som symbol. ”Proletära revolutionärer” som rödgardisterna fick inte bara lära sig ”den lilla röda” utantill, så att de när som helst skulle kunna upprepa ett lämpligt citat och därmed visa att de totalt behärskade Mao Tsetungs tänkande. De skulle också vara ”gränslöst lojala mot Ordförande Mao” och den egenskapen, mer än något annat, var hörnstenen för att skilja äkta från falska revolutionärer i Kina i slutet av 1960-talet och början av 1970-talet.

I *Tso-chuan*, skriven under hertig Chéngs nionde år, heter det: *Wu ssu, chung yeh*. Det kan fritt översättas till ”Den som är osjälvisk är sant lojal [mot ledaren]”. Under Maos sista levnadsår läste kineserna denna ekvation både fram- och baklänges. Å ena sidan var den som

¹³ *Peking Review* 21, (1976), s. 9.

var sant osjälvisk, villig att som Lei Feng tjäna folket som ”en skruv utan rost”, en sann och lojal lärjunge till Ordförande Mao och en sann proletär revolutionär. Men omvänt var den som var lojal mot Mao Tse-tung och Mao Tse-tungs tänkande just därigenom osjälvisk och proletär och försedd med alla övriga revolutionära dygder.¹⁴ I detta avseende, som vid användandet av parallellen med Chín Shih-huang, övergick Mao mot slutet av sitt liv från att uttrycka marxistiska idéer på ett språk som var tillgängligt för det kinesiska folket till en lätt eklektisk hållning, där traditionella värden och idéer fick en allt större roll.

¹⁴ För en diskussion av betydelsen av *chung* och mer allmänt om karaktären av Maos styre under hans sista tid, se min artikel *Party leader or true ruler?* i *Foundations and Limits of State Power in China* s. 223-225, 233-243.

Sammanfattning

Ur Stuart Schram, *The political thought of Mao Tse-tung* (sid. 195-206)

I inledningen hävdade jag att det mest omfattande, och förmodligen mest varaktiga, uttrycket för Mao Tse-tungs bidrag till den kinesiska revolutionen var hans tänkande. Detta innebär också, omvänt, att det inte går att sammanfatta Maos tänkande utan att också sammanfatta hans liv.

Få kan förneka att det var främst Mao som utarbetade den kampinriktning baserad på gerillakrigföring på landsbygden, som ytterst ledde till seger i inbördeskriget, och därmed till att Kuomintang störtades, jord delades ut till bönderna och att Kinas oberoende och suveränitet återställdes. Dessa landvinningar måste vägas mot den nivå av orättvisor, som rådde i det kinesiska samhället före revolutionen och mot den förödmjukelse det kinesiska folket kände till följd av den uppstyckning landet utsatts för av utländska makter. ”Vi har rest oss”, sade Mao i september 1949. De orden kommer inte att bli bortglömda.

Maos insatser efter 1949 är mer motsägelsefulla. Den officiella kinesiska synen är att hans ledarskap var korrekt i huvudsak fram till sommaren 1957, men därefter i bästa fall blandat och ofta rent av felaktigt. Det går inte att komma ifrån att Maos två stora politiska innovationer under de senare åren, som också var de båda främsta innovationerna i hans tänkande, Stora språnget framåt och Kulturrevolutionen var dåligt genomtänkta och fick katastrofala följder. Hans målsättningar att bekämpa byråkratin, uppmuntra folklig medverkan och betona att Kina måste lita till sig självt, var allmänt berömvärd, men de metoder som Mao använde sig av för att genomdriva dem, fastän djärva och fantasifulla, ledde under omständigheterna i huvudsak till bakslag.

Man skulle kunna säga att Mao Tse-tung var bättre på att erövra makt än på att styra landet och utveckla en socialistisk ekonomi. Det skulle vara sant, men inte helt rättvisande eller tillräckligt som ett slutomdöme. De problem med att omvandla kinesiskt tänkande och modernisera landets ekonomi, som Mao brottades med efter 1949 var mer svårhanterliga, och i varje fall mer komplexa, än de som han ställts inför under tidigare skeden. När det handlade om Ching-kang-shan, eller i Yenan, hade det varit fråga om att överleva eller dö. De alternativ han stod inför efter 1949 var inte lika tydliga och de frågor kampen gällde kunde heller inte lösas på en dag eller ens ett decennium.

Samtidigt måste det erkännas att just de egenskaper som gjort honom så stor som militär och politisk ledare under kampen för att ta makten, var de som satte gränser för Maos möjligheter att skapa ett nytt, socialistiskt Kina. Redan före 1949 hade hans bild av sig själv som härskare börjat anta formen av en märklig hybrid av leninistiska och kinesiska inslag, de senare hämtade både från den ”Stora” och ”Lilla” traditionen. Den sortens personlighet – delvis kejsare, delvis bonderebell och delvis revolutionär ledare – hade varit mycket effektiv som mobiliserande symbol under kampen om makten. Den var kanske inte lika lämplig för att befrämja den verkliga ekonomiska, kulturella och teknologiska revolution som Kina var i behov av efter 1949.

På samma sätt gjorde Maos band med bönderna honom uppmärksam på behoven hos den stora delen av befolkningen, som skulle omformas av socialismen, men mindre känslig för de idéer och värderingar som låg inneboende hos bönderna. I dessa och andra avseenden avspeglade Mao alltför mycket Kina under första hälften av 1900-talet för att kunna utgöra någon tillförlitlig vägvisare när de gällde att lösa de frågor uppstått under senare delen av samma århundrade.

Men samtidigt var han i andra viktiga avseenden inte i otakt, och är det inte ens idag. Det viktigaste där var otvivelaktigen hans envisa kamp för att få Kina att blomstra och återta sin

plats i världen. I en mening fullbordades den nationella revolutionen under Maos livstid och med en amerikansk presidents besök hos Kinas ledare i den Förbjudna staden som slutpunkt. Vägen till att i sann mening stå på samma nivå som andra stormakter är och förblir lång, men Maos övertygelse att Kina kunde nå dit, och göra det på sitt eget vis, är något man fortfarande håller fast vid. Revolutionen ses fortfarande som en pågående process. Och politiken – även om det rör sig om en annan politik – är nyckeln till detta.

Även om denna bok sysslar med vad Mao Tse-tung tänkte och gjorde under sin livstid går det idag att se de frågor som uppstod under Maos epok ur ett perspektiv, som lägger nya dimensioner till vår förståelse. Å ena sidan har följderna av hans idéer och politik blivit tydligare. Å andra sidan ger kontrasten mellan 1960-talet och 1980-talet ytterligare en illustration till de möjligheter som funnits att tillämpa marxismen i Kina, och hjälper oss därmed att avgöra vad som är säreget och specifikt och vad som är av mer bestående värde i de försök som gjordes under Maos ledning.

Mycket skiljer dagens Kina [dvs kring 1990] under Teng Hsiao-ping från det land Mao styrde för två årtionden sedan, men ett har inte förändrats ett jota: målet att lära av väst, och av marxismen, för att kunna moderniseras samtidigt som man behåller sin egenart. Mao talade om att utmejsla en ”kinesisk väg till socialismen”; Teng föredrar att tala om att bygga ”socialism med kinesiska förtecken”. Logiken i dessa båda planer skiljer sig till viss del åt på ett markant sätt, men båda handlar om att *använda* marxismen som rättesnöre för den kinesiska revolutionen samtidigt som man *anpassar* den efter omständigheterna och det kinesiska folkets kultur.

För att uttrycka det ganska krasst består skillnaden i det sätt marxismen tillämpas på i Kina idag och det sätt den tillämpades på under Mao Tse-tung i att Mao främst var upptagen av dialektiken mellan klasskamp och byggande av socialism, medan Teng Hsiao-ping som huvudaxel för sin politik har dialektiken mellan politiska reformer och ekonomisk utveckling. Mao ansåg att bara oavbruten strid inom överbyggnaden kunde hålla kvar människan på den rätta vägen mot ett nytt och osjälviskt samhälle, och att alla revolutionens landvinningar från de bittra dagarna av gerillakrig på landsbygden kunde kullkastas i en handvändning om man släppte på vaksamheten innan målet uppnåts. Teng däremot hävdar att socialism bara kan byggas utifrån en högt utvecklad ekonomi och han har gång på gång deklarerat, att den nödvändiga grundvalen bara kan uppnås kring mitten av nästa sekel. Med bibliskt ordval skulle man kunna säga att Maos uppfattning var ”sök först efter socialismens kungarrike och ni skall undfå rikedom, medan Tengs är att den som bygger på ideologi allenast bygger på lösan sand.

Problemet med att tillämpa marxism i Kina efter något av dessa båda perspektiv blir en synnerligen delikat affär på grund av den marxistiska traditionens ingrodda eurocentrism. För Marx var Europa den värld som gällde, den som gick i spetsen för mänsklighetens framåt-skridande. Europeiska marxister har haft många varierande uppfattningar om Asien. Under det närmaste seklet efter Marx hyllades de progressiva följderna av västs inflytande, men en röd tråd finns hos dem alla. Asien behövde europeiskt överinseende om det någonsin skulle ta sig ur sin dvala och bli en aktiv aktör i världshistorien. Europas vägledning kunde handla om koloniala erövringar. Det kunde också verka genom kamratliga råd från europeiska revolutionärer till deras asiatiska vapenbröder, när socialismen väl hade segrat i Europa. Från Engels och Kautsky till Stalin och Chrusjtjov hade den sortens råd något farbroderligt över sig, direktiv uppifrån snarare än rådslag mellan jämlikar.

Kineserna avvisade inte uttalat behovet av europeiskt eller sovjetiskt förmyndarskap förrän i slutet av 1950-talet, även om Mao långt tidigare gjort klart att han var inställd på att den kinesiska revolutionen skulle vara självständig och autonom. Men när Mao avvisade alla tankar på utländsk vägledning handlade det inte på minsta vis om att han avvisade Europas primat vad beträffar de stora revolutioner som kineserna ville ansluta sig till: den industriella

revolutionen och den socialistiska. Hans uppfattning var snarare att även om Europa i stort (inklusive Nordamerika) varit först att industrialiseras och att den vetenskapliga socialismen uppfunnits av Marx och först tillämpats av Lenin och Stalin, var det möjligt för kineserna att överträffa läromästarna på båda dessa områden. De skulle kunna industrialiseras på 50-100 år i stället för de 300 år det tagit européerna; de skulle kunna förverkliga en snabbare och mer genomgripande samhällsrevolution än Sovjetunionen.

Icke desto mindre kvarstod faktum att marxismen var en ideologi som helt och hållet framsprungit utanför Kinas kulturella universum. Svårigheten med att göra en marxistisk revolution i den sortens samhälle består i att arvet från det förgångna måste sprängas om det ska bli någon revolution, och samtidigt hävdas om den nationella värdigheten ska kunna bibehållas. Det har gått nästan exakt 50 år sedan Mao Tse-tung för första gången tog upp dessa frågor genom att i oktober 1938 mana till ”sinifiering av marxismen”. I del 1 av denna bok analyserade jag i detalj den text där detta skedde. Den efterföljande utvecklingen, som granskats i del 2, illustrerar på ett konkret sätt konsekvenserna av Maos inledande formulering.

Grovt räknat innebar sinifiering för Mao tre dimensioner eller aspekter: kommunikation, förhållanden och kultur. Den första är den klaraste och minst kontroversiella. Genom att mana till en ”ny och livskraftig kinesisk stil och agerande, tilltalande för öga och öra hos vanligt folk i Kina”, pekade Mao på den korrekta men tidigare försummade frågan, att om marxismen skulle kunna bli begriplig för och omfattas av folket i ett icke europeiskt samhälle, då måste den presenteras på ett språk som är förståeligt för dem och i termer som är relevanta för de egna problemen. Men hur, enligt Mao, bestämdes mottagandet av marxismen i Kina av mentaliteten (eller kulturen) och erfarenheterna (de konkreta förhållandena)? Och framför allt, hur skulle det kinesiska folkets kultur och de förhållanden det levde under påverkas av den nya revolutionära makt som upprättades 1949?

Som vi har sett i del 2 ansåg det kinesiska kommunistpartiet, och Mao själv, att det var nödvändigt att kopiera en hel del från Sovjet, nu när det kinesiska kommunistpartiet blivit det härskande partiet. Detta skedde förstås inte helt mekaniskt, inte ens i början av 1950-talet, men sovjetiskt tänkande och sovjetiska metoder satte djupa avtryck. Ett uttryck för detta var det stora antalet läroböcker och teoretiska verk publicerade i Kina på 1950-talet och som var översättningar från ryska.

Från 1955, då han släppte loss det ”högvatten” kollektiviseringen av jordbruket innebar, fram till sin död 1976, strävade Mao efter att utmejsla och följa en kinesisk väg till socialismen. I detta arbete är det obestridligt att han använde marxismen som ledstjärna, även om han också vid några tillfällen gjorde märkliga saker med den, samt att han hämtade inspiration, vilket han pläderat för 1938, ur lärdomar och värderingar från Kinas historia. Kärnan i Maos bidrag till tillämpningen av marxismen i Kina ansågs allmänt, för inte så länge sedan, ha bestått i det mönster för ekonomisk utveckling, som började framträda 1955, och som fick sitt skarpaste uttryck i Stora språnget 1958, för att sedan pågå fram till 1978, med vissa fluktuationer i det politiska klimatet. Denna ”maoistiska modell” ser tillbaka på Yenanåren och framåt mot kulturrevolutionen.

När jag påstår att Stora språnget måste ses i relation till den tidigare perioden, menar jag inte att det i huvudsak var samma sak. I del 1 framhöll jag min oenighet med dem som hävdar att den ”maoistiska ekonomin” föddes i Yenan. Jag noterade framför allt att på den tiden handlade det inte om att ”gå på två ben”, att förena det stora med det lilla, det moderna och det traditionella, medan denna tanke utgjorde kärnan i strategin bakom det Stora språnget.

Det ideologiska arvet från Yenan var emellertid fullt synbart under Maos två sista årtionden. ”Masslinjen”, med dess betoning på att lyssna på folk på lägre nivåer även om det inte nödvändigtvis innebar att man gjorde som de ville, sattes högt. Men den viktigaste delen av

kontinuitet låg i betoningen av kamp, uppoffringar och enkelhet som högsta moraliska värden, samt i den vikt som böndernas dygder tillmättes.

Som vi konstaterat vände sig Mao i mitten av 1950-talet tillbaka till sina lantliga rötter och i december 1955 förklarade han: "Kinesiska bönder är till och med bättre än engelska och amerikanska arbetare." Den existensiella kontinuitet som var förhärskande i Maos tänkande under perioden med det Stora språnget med andan från Yenan och Ching-kang-shan kom till oerhört kraftigt uttryck i hans tal vid mötet i Pei-tai-ho i augusti 1958, då han gång på gång manade till att lönesystemet skulle avskaffas och att det skulle ersättas med det system med fri tilldelning som funnits under krigsåren. Lönesystemet, hävdade han, var en "eftergift åt bourgeoisin" och hade lett till "utveckling av individualism". De alternativa moraliska värden Mao försökte befrämja knöt han direkt till åren av väpnad kamp. "Vår kommunism", sade han, "... infördes först av armén ... Det kinesiska partiet är ett mycket speciellt parti, det kämpade i flera decennier medan det tillämpade kommunismen." När Mao gjorde gällande att folkkommunerna innehöll frön till kommunism ställde han dem mot städerna, där folk ville ha "ett normalt liv" (*cheng-kui-hua*) och som var fulla av "stora *yamens* åtskilda från massorna".

Och trots det skulle Mao, som vi sett, ett halvår senare, vid konferensen i Chengchow i februari-mars 1959, medge att bönderna uppvisade en viss förkärlek för sina egna materiella intressen och säga: "Bönderna förblir ju ändå bönder under den period när systemet med hela folkets ägande ännu inte införts på landsbygden." I nuvarande läge, tillade han, var det arbetarna, inte bönderna, som hade rollen av "storebror" i förhållandet mellan de båda. Kanske, som jag tidigare påpekat, hade Mao aldrig riktigt löst, och införlivat med sin syn på marxismen, dilemmat med bönder som på samma gång var jordens salt och en "lillebror" till arbetarklassen i uppbygget av socialismen.

Jag sade att Maos tänkande under perioden med det Stora språnget i vissa avseenden såg tillbaka på Yenan och i andra framåt mot kulturrevolutionen. Det fanns förvisso mycket avsevärda skillnader mellan dessa båda stora radikala omvälvningar, den viktigaste var att partiet som 1958 tagit befälet slogs sönder 1966. Kulturrevolutionens ursprung kan emellertid spåras till två strömningar, som framträdde 1958-59, det nya högvattnet för Maokulten, och det vänsteristiska politiska och ideologiska klimat, som framför allt tog sig uttryck i en alltmer högljudd betoning av klasskampen.

Om man betraktar Maos två sista decennier som helhet vore det felaktigt att dra slutsatsen att han någonsin under denna period tolkade marxismen som att basen helt skulle underordnas överbyggnaden. Under den radikala fasen av det Stora språnget talade Mao två gånger om att början till modernisering och förändring härrörde från det ögonblick när Chang Chin-tung i slutet av 1800-talet satte i gång det första industrialiseringsprojektet i Kina. Ändå kom Maos uppfattning, som han hade lagt fram 1937 redan innan Stalin kommit med liknande tankegångar, att politik och kultur under vissa perioder var viktigare än den ekonomiska grundvalen att bli alltmer dominerande under hans senare år. Han ansåg inte bara att det var nödvändigt att mobilisera befolkningen i stort för att spela en dynamisk roll i den ekonomiska utvecklingen och ge fritt spelrum åt dess skaparkraft; han tillmätte också det revolutionära folket närmast obegränsad förmåga att förändra sig självt och sina livsbetingelser.

Frågan ställdes ofta, från 1966 och framåt, huruvida den extraordinära företeelsen med "Den stora proletära kulturrevolutionen" utgjorde en naturlig kulmen på Maos tidigare idéer och handlande.

En del, särskilt i början, var benägna att avfärda den som bara en senil avvikelse. Andra, inklusive förstås de i Väst som sökte inspiration och vägledning av Mao och hans tänkande, betraktade politiken under kulturrevolutionen inte bara som höjdpunkten på och den främsta insatsen under Maos bana, utan också som det mål som hela hans tidigare verksamhet strävat mot.

Som jag ser det är båda dessa uppfattningar felaktiga. Jag ser inte kulturrevolutionen som den nödvändiga och oundvikliga slutpunkten i Maos inställning till revolutionen, utan som ett möjligt, och helt logiskt, resultat av hans liv. Han drevs åt det hållet av sitt våldsamma och impulsiva temperament, av sin tendens att dra idéerna ut i det extrema, och också av den vendetta han under nästan ett decennium ägnat sig åt mot sina kritiker inom partiet. Detta förstärktes av hans medvetenhet om sin egen dödlighet och hans beslutsamhet att förverkliga en avgörande förändring i Kina under sin livstid. Han hölls tillbaka – eller borde ha hållits tillbaka – av den uppfattning han länge hyst om vikten av att ta hänsyn till den objektiva verkligheten och hans engagemang för partiet som ett outhärligt verktyg för ledarskap, även om han inte vördade det på samma sätt som mer ortodoxa leninister som Liu Shao-chi. Kort sagt låg det inte något ödesbundet i vad som skedde, men det är heller inte förvånande att det gick som det gick.

Det kan inte råda något större tvivel om att Mao Tse-tung uppriktigt trodde att han hittat en ny och specifikt kinesisk väg till socialismen, som innebar en klar brytning med många delar av sovjetisk tolkning av marxismen. För tio eller tjugo år sen ansågs det allmänt att han hade gjort det. I dag medger Maos efterföljare också de historiska begränsningarna i hans bidrag, samtidigt som man erkänner hans insatser.

Många utanför Kina är förstås övertygade om att den omvärdering av Maos insatser och av hans tänkande som skett det senaste decenniet i själva verket handlar om en ”av-maoiseringsprocess”, eller att man åtminstone medan man utåt hyllar personen och hans tänkande urgröper dem och berövar dem allt verkligt innehåll. Enligt min uppfattning är detta ett felaktigt synsätt. I mars 1979 publicerade *Folkets Dagblad* en artikel, som innehöll följande mening: ”Vad som sker i Kina nu är inte av-maoisering, utan avsakralisering”.¹ Det är, tror jag, en rimlig bedömning, även om tendenser på senare tid där man 1988 smält ner gjutna bilder av Ordföranden lett till att den blandning av fruktan och respekt som omgav hans person börjat blekna.

För att försöka förklara detta lite närmare skulle jag vilja göra några kommentarer om vad som i dag betraktas som de positiva och negativa delarna i arvet efter Mao. De tre huvudpunkter till Maos fördel, som återfanns i resolutionen den 27 juni 1981, och som fortfarande är den officiella linjen beträffande hans roll, samt i många artiklar och kommentarer efteråt, ligger betoningen på oberoendet och självtilliten, ”masslinjen” och parollen ”Sök sanningen i fakta”, som Mao förstas framförde i Yenan (då han baserade sig på en gammal kinesisk källa, Pan Kuis *Historien om Handynastin*). Denna formulering anses idag handla om Maos tolkning av marxistisk kunskapsteori i den form han lagt fram den i *Om praktiken*, som Teng Hsiao-ping sedan 1978 sammanfattat i parollen ”Praktiken är enda kriteriet för att testa sanningen”. Självtillet värdesätts fortfarande, även om Kina under Teng Hsiao-ping vill bibehålla och konsolidera sitt oberoende genom att ansluta sig till omvärlden och lära av den, i stället för att hålla sig borta från den. Även ”masslinjen” citeras ofta som en symbol för den demokratiska traditionen inom det kinesiska kommunistpartiet, men demokrati betraktas mindre än på Maos tid som en ”arbetsform” och mer som något som kräver institutionalisering.

Vad gäller de negativa inslagen anses det viktigaste utan tvekan vara övervärderingen av ”rollen för människans subjektiva vilja”.² ”Misstagen under Maos senare år” skylls också på hans främjande av personkulten och på hans fastsläning vid klasskampen, även om frågan om voluntarismen betraktas som det mest grundläggande. Alla de fyra punkter som precis omnämnts är intimt förbundna med varandra, både logiskt sett och i Teng Hsiao-pings sätt att se

¹ Se artikel av Tung T'ai, ”Tui-tai 'wai-lun' ti ching-yen chiao-hsun” (Lärdomar att dra från våra erfarenheter att ha att göra med ”utländska teorier” – Om Kina), *Jen-min jih-pao*, 9 mars 1979.

² [Resolution on CPC history \(1949-81\)](#) (paragraf 17 i resolutionen, s 11 i marxistarkivets version)

på frågan. Mest tydligt framgår det i motsättningen mellan att ”söka sanningen i fakta” och det överdrivna i folkets förmåga att förändra världen genom en viljeakt.

Mao segrade 1949 till stor del på grund av att han hade insett, utifrån den styrkebalans som rådde på 1920- och 1930-talet, att den kinesiska revolutionen bara kunde bli en utdragen historia och att en snabb seger genom att proletariatet i städerna reste sig var omöjlig. Men sedan Mao ställt sitt tålmod och sin realism mot otåligheten och de doktrinära illusionerna hos den ”ortodoxa” fraktionen i partiet skulle rollerna bli ombytta. Nu var det Mao som var ovillig att invänta utvecklingen av produktivkrafterna, försökte ta ett språng in i socialismen, rent av kommunismen, över en natt.

Alla de misstag Mao sedan fortsatte att begå, med Stora språnget och efteråt, ses nu i Kina som ett förräderi mot hans egna principer om att lära av praktiken och stå fast vid verkligheten. På samma sätt ses närheten till folket, symboliserat i ”masslinjen”, som kärnan i den demokratiska traditionen inom det kinesiska kommunistpartiet och som ett av Mao Tse-tungs stora originella bidrag. ”Var hördes Marx och Engels tala om masslinjen? När talade Lenin (och än mindre Stalin) om den? Något sådant går inte att hitta”, förklarade en ledande teoretiker 1981.³ Men samtidigt anses denna demokratiska inriktning ha missbrukats när den lojalitet man därigenom erövrat användes för att dra in folket i ändlösa och ogrundade kamp-rörelser mot ”klassfiender”.

Detta innebär inte att Teng Hsiao-ping och hans ideologiska språkrör anser att Mao Tse-tung kommit ens i närheten av att lösa frågan om demokrati under socialismen. I del 2 konstaterade jag Maos ringa intresse, på senare år, av någon form av formell eller institutionaliserad demokratisk procedur. Teng Hsiao-ping själv sade i augusti 1980, i kanske det mest anmärkningsvärda tal han hållit sedan 1978, att negativa företeelser som övercentralisering och den överdrivna makt enskilda ledare hade, i första hand Mao, inte bara berodde på den ”tradition av feodal despotism”, som ärvts från det gamla Kina, utan också på ”den tradition med att i hög grad koncentrera makten i händerna på enskilda ledare, som funnits inom kommunistpartierna i olika länder under Kommunistiska internationals dagar”. Dessa tendenser, hävdade Teng, hade lett till ett dåligt system och när systemet är dåligt kan även stora personligheter uppmuntras att göra dåliga saker i stället för att hållas tillbaka av det:

När Stalin allvarligt skadade det legala socialistiska systemet sade kamrat Mao Zedong att något sådant inte kunde ha inträffat i länder i Väst som England, Frankrike och USA. Men trots att han själv insåg detta, på grund av att problemen i systemet inte riktigt blivit lösta ... skulle det ändå leda till de tio år av katastrof som ’kulturrevolutionen’ utgjorde.⁴

Teng satte därför som mål att, ”i praktisk form, reformera och fullända parti- och stats-systemet för att sedan, på basis av dessa system, trygga demokratiseringen av det politiska livet i parti och stat, demokratisera ekonomin och demokratisera samhällslivet i stort”.⁵ Den tydliga innebörden av detta är att Mao Tse-tung, trots allt tal på 1960-talet om att bryta med den sovjetiska modellen, haft en syn på politiskt ledarskap som in i det sista varit alltför präglad av leninistiskt auktoritetstänkande.

Vad beträffar den hastighet med vilken Kina skulle fullborda sin revolution, oavsett om Mao Tse-tung, som en del hävdade, bara såg socialismen som en ren mellanlandning på vägen till kommunism, ansåg han med säkerhet att Kina cirka ett årtionde efter 1949 redan var väl rustat för att kunna skapa ett socialistiskt samhälle. Efter 1978 har å andra sidan uppfattningen blivit accepterad att Kina fortfarande har en bra bit kvar innan man kan uppnå socialism, för att inte tala om kommunism. 1979 infördes begreppet ”utvecklade socialism” (*pu-fa-ta ti she-hui-*

³ Liao Kai-lung, tal 8 oktober 1981 om resolutionen om partihistorien, *Yunnan she-hui k'o hsueh* 2, 1982, 107.

⁴ Teng Hsiao-ping, ”On the reform of the system of the party and state leadership”, tal den 18 augusti 1980 inför politbyrån, i *Selected works of Deng Xiaoping (1978-1982)*, sid. 311-12.

⁵ *Ibid.*

chu-i) för att karakterisera Kinas nuvarande utvecklingsnivå. Den termen användes allmänt under ett eller två år för att sedan avfärdas av ledningen, eftersom det såg ut att ha lett till alltför mycket tveksamhet om huruvida socialismen alls slagit rot i Kina. Från juni 1981 har det snarare hetat att Kina befinner sig på socialismens ”första stadium” och det uttrycket har fått än större betydelse efter trettonde partikongressen i oktober-november 1987.⁶

Uttrycket har både politiska och ekonomiska implikationer. Det går ut på att socialismen, i sinom tid, inte bara kommer att leda till större överflöd, utan också en högre nivå av demokrati än i något kapitalistiskt samhälle. Tills vidare, på grund av att socialismen i Kina inte är särskilt högt utvecklad, kan kapitalistiska länder framstå som överlägsna i många avseenden. Av detta följer risken för ”borgerlig liberalisering”. I ett tal i april 1987 framhöll Teng Hsiao-ping samspelet mellan dessa faktorer och lyfte fram behovet av att gå längre än en ”socialism präglad av fattigdom”, men framhöll också att detta inte kunde uppnås förrän i mitten av nästa århundrade.⁷ På trettonde partikongressen definierade Chao Tzu-yang den nuvarande linjens parametrar på följande vis:

Att tro att det kinesiska folket inte kan slå in på den socialistiska vägen utan att först genomgå ett stadium av fullt utvecklad kapitalism är att inta en mekanisk hållning till frågan om revolutionens utveckling och det är det främsta kännetecknet på högermisstag. Att å andra sidan tro att det är möjligt att hoppa över socialismens första stadium, med högt utvecklade produktivkrafter, är att inta en utopisk hållning till denna fråga, och det är främsta kännetecknet på vänstermisstag.⁸

Chao har pläderat för att en ny politisk struktur ska ersätta den ”som tog form under de revolutionära krigsåren och som till stor del upprättades under perioden av socialistisk omvandling” och som ”utvecklades genom omfattande massrörelser och under ständigt intensifierad planering uppifrån”. Med andra ord vill Chao Tzu-yang anpassa den politiska överbyggnaden till en ny era av socialistisk varuekonomi. Men samtidigt förklarade Chao i sin rapport att ”stor praktik kräver stor teori” och vände därmed upp och ner på Lenins berömda axiom ”utan en revolutionär teori kan det inte finnas någon revolutionär rörelse”. Denna omkastning är i själva verket karakteristisk för kinesisk marxism både under Mao och under Teng. Men även om teorin måste vara grundad i praktiken sätter den upp mål, och fastslår värden, som inte på något enkelt vis är inneboende i verkligheten.

Chao Tzu-yang hänvisar till två (och endast två) ”historiska flygande språng” (*li-shih hsing fei-yao*) när marxismen införlivats med kinesisk praktik: vägen till makten och reformerna efter tredje plenum.⁹ Det innebär helt enkelt att den nuvarande ledningen håller på med den ”sinifiering”, som Mao efter sina första framgångar inte förmådde upprepa efter 1949. Chao definierar den nuvarande situationen på följande sätt:

Eftersom vår socialism uppstått ur moderlivet på ett halvkolonialt, halvfeodalt samhälle med produktivkrafter som släpade långt efter de utvecklade kapitalistiska länderna tvingas vi gå igenom ett mycket långt primärt stadium. Under detta stadium ska vi fullborda industrialisering och utveckla handel och samhälle och den modernisering av produktionen, som många andra länder genomfört under kapitalistiska förhållanden.¹⁰

Hela detta teoretiska ramverk, som förutsätter ett samhällssystem utformat för att utgöra den funktionella motsvarigheten till det kapitalistiska utvecklingsstadiet i västliga samhällen, samtidigt som det på något sätt till sin kärna är socialistiskt, kan ses som en återgång till

⁶ Se Schram, *Ideology and policy*, sid. 12-13, 33 och paragraf 33 i resolution av den 27 juni 1981.

⁷ ”We must continue to build socialism and eliminate poverty”, i Teng Hsiao-ping, *Fundamental issues in present-day China*, sid. 174-79 (Samtal med Lubomir Strougal, 26 april 1987). För en mer detaljerad diskussion av denna tankelinje i senare uttalanden av Teng Hsiao-ping, se min artikel ”China after the 13th Congress”, *China Quarterly* 14 (juni 1988), sid. 177-97.

⁸ *Beijing Review*, 43 (1987).

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*

tanken på ett ”oberoende nydemokratiskt stadium”, som Mao Tse-tung lade fram i Yenan, och som han sedan avvisade 1953. Samtidigt förblir både teori och praktik klart inriktade på de långsiktiga målen med socialism och kommunism.

En författare har nyligen sagt att den kinesiska revolutionen inte längre är ”kontinuerlig” på samma sätt som under Maos era.¹¹ Men även om sättet och tankegångarna bakom ”byggandet av socialism” har förändrats är målet fortfarande en process av radikal förändring. Teng, i likhet med Mao, ser politiken som central för socialistisk utveckling, men i hans fall handlar det om att politiken ska vägleda och forma den ekonomiska basen och inte att politik och ideologi ska vara dominerande och upphäva de ekonomiska lagarna. En helt annan syn på marxismen tillämpas således i dagens Kina, men hela tiden med samma mål att göra Kina rikt och mäktigt och att bygga ett nytt samhälle, som kommer att vara både socialistiskt och klart kinesiskt.

I det 1 hävdade jag att Mao utformat termen ”huvudmotsättning” på grund av att han, i motsats till Marx som aldrig tvekade om vilken grundläggande konflikt som kännetecknade västliga samhällen (mellan proletariat och bourgeoisie), levde i en värld kännetecknad av en omtumlande mängd av sociala strata, som skikt för skikt utvecklats under ett sekel av snabb förändring. Det kinesiska, och det internationella, samhället kommer troligen inte att bli mindre komplext under de närmaste decennierna och inte heller kommer det ömsesidiga beroendet mellan olika länder och kulturer att bli mindre intensivt. I den situationen kan Maos tankegångar om motsättningar svara för om inte en karta så i varje fall en kompass för att se mönstret i en föränderlig verklighet.

Samtidigt var Mao, som jag upprepade gånger konstaterat (och som han också själv noterade mer än en gång), full av motsättningar. I ett försök att sammanfatta dem alla låt mig avsluta med något som kan framstå som inte mer än lite folklore, men som kanske har djupare betydelse. Tidigare citerade jag uttalanden av Mao, och av rödgardisterna vid Tsing-hua-universitetet, om Apkungen, Sun Wu-k'ung, i början av kulturrevolutionen. Mao hade flera gånger tidigare, och före Stora språnget, använt Apkungen som politisk symbol och då så gott som alltid i negativ bemärkelse. I maj 1938 hade han till och med gått så långt att han jämfört Apkungen med ”de fascistiska aggressorerna”, som till sist skulle begravas under ”De fem elementens berg”, som fredsfronten utgjorde.¹² Men plötsligt, 1958, ändrades tonfallet och Mao förklarade:

Apkungen fäste ingen vikt vid lagen eller Himlen (*wu-fa wu-t'ien*). Varför tar vi inte allihop lärdom av honom? Hans anti-dogmatism [gavs uttryck] i att han vågade göra som han behagade ...¹³

Kanske är det, bättre än någon enskild bild, en bättre sammanfattning av kärnan i Maos politiska roll och dess djupa dubbeltydighet. Den evige upprorsmakaren, som vägrade låta sig bindas av Guds eller mänskliga lagar, naturen eller marxismen, och som under tre decennier ledde sitt folk i jakt på en vision som till en början var nobel, men som med tiden alltmer blev en hägring och slutligen en mardröm. Var han en Faust eller en Prometheus, som försökte göra det omöjliga till mänsklighetens fromma, eller en despot med otyglad maktlystnad, berusad av sin egen makt och slughet? Otivivelaktigt mer av de båda sistnämnda än man vanligen föreställt sig, och samtidigt lite av det förstnämnda också. Även idag måste den slutgiltiga domen, både mot personen och hans tänkande, få vara en öppen fråga.

¹¹ Se Lowell Dittmer, *China's continuous revolution. The post-liberation epoch 1949-1981*, framför allt sid. 237-69.

¹² Mao, *Valda verk* 2, sid. 144 (”Om långvarigt krig”).

¹³ *Wan-sui* (1969), sid. 181; *Miscellany*, sid. 29.